

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

EUGEN LUNGU: „AI ÎNVINS, GALILEENE!”

„E o replică celebră cu un «stagi» literar-istoric de aproape două milenii în civilizația post-romană. Ion Druță a făcut, se vede, o fixație pentru imperativul exclamației, căci o citează de câteva ori, în texte diferite. Această pietate a scriitorului pentru o expresie latină («Vicisti, Galilae!») vine nu atât dintr-o mare adorație pentru clasicii romani, cât din mistica modernă a sensului ei. Mai ales din considerentul că, la un moment dat, exclamația antică venea în atingere directă cu biografia de creație a lui Ion Druță.” (P. 8)

NICOLAE LEAHU: „STRĂLUCIND, CRITICA DE POEZIE”

„Citindu-i cărțile, scrise sprinten și bine informate, Luciei Țurcanu îi poți afla ușor simpatiile, dar mult mai rar idiosincraziile, care n-ar putea fi deduse decât cu riscurile inerente interpretării, ceea ce ne pune în fața unei critici care nu-și trâmbează metoda, ci doar și-o impune observație cu observație și judecată cu judecată. Că ar fi mai impresionistă decât s-ar purta pe la alte școli academice sau, mai cu seamă, așa-zis academice, asta-i chestie tot de școală, lovinesciană, bineînțeles, dar nu numai. Importantă, în definitiv, este puterea de a convinge a lecțiunii.” (P. 19)

AVANPREMIERĂ

Fragmente din volumul *Pogrom. Chișinău și înclinarea balanței istoriei* de Steven J. Zipperstein, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

06

PAGINI DE ISTORIE

NICOLAE ENCIU: 165 DE ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

„În memoria popoarelor, marile evenimente /.../ rămân nemuritoare. Printre acestea, unele – este și cazul Unirii Principatelor – stau la temelia unor procese hotărâtoare ale existenței lor și reprezintă puncte nodale, decisive, ale complexei lor deveniri. Din acest punct de vedere,

Unirea Principatelor de la 1859 rămâne înscrisă în conștiința românilor ca un eveniment crucial al istoriei naționale, ce se cuvine a fi în permanență rememorat. /.../ Unirea de la 1859 apare drept prologul independenței statului ce se constituise, preludiul

și premisa fundamentală a încheierii procesului desăvârșirii statului național unitar român, în 1918. În așa mod, dacă România întregită este edificiul național al românilor, atunci unirea de la 1859 este temelia acestui edificiu, încununat la 1918.”

POEZIE

de ALEXANDRU COSMESCU

„TOT CE SE ÎNTÂMPLĂ LA DISTANȚĂ CONSTRUIEȘTE DISTANȚA”:

„azi în mașină am/ închis ochii mi-am
sprijinit capul de/ fereastră am lăsat
vibrația drumului să vină în
locul vibrației cărnii

tot ce se întâmplă la distanță
construiește distanță”

< 12

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4

TEO CHIRIAC: „LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA” (XI)

PROZĂ – P. 10, 20

VAL BUTNARU: „CĂLĂUZA TIBETANĂ”; ANATOL MORARU: „VIP”

INEDIT – P. 11

PAGINI DIN MEMORIILE LUI ION DRUȚĂ, ÎN LUCRU LA EDITURA CARTIER

INTERVIU – P. 14

LUCIA ȚURCANU ÎN DIALOG CU ADRIAN CIUBOTARU

LEO BUTNARU LA 75 DE ANI – P. 23

CONTRIBUȚII DE: K.D. SZATRAWSKI, M. ĐURIČKOVIĆ ȘI A. SANTARELLI

01
2024

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL X | NUMĂRUL 1 (78) | IANUARIE-FEBRUARIE | 2024

ION DRUȚĂ
INEDIT11 FRAGMENT DIN MANUSCRISUL MEMORIILOR
LUI ION DRUȚĂ: „PLAGIATUL LUI CANNA”EDITORIAL
de ADRIAN CIUBOTARU03 „DEMOS ȘI
PHOBOS” (I)FIRUL CU PLUMB
de ALEXANDRU VAKULOVSKI

19 „ȘIRIA”

04 SELFIURI
CU GULLIVER„LUMEA, ÎNTRE PARANOIA
ȘI METANOIA” (XI)
DE TEO CHIRIAC

05 UȘI ÎN ASFINȚIT

„DESPRE PACTUL CU SATANA”
DE NICHITA DANILOV06 PAGINI DE
ISTORIE„165 DE ANI DE LA UNIREA
PRINCIPATELOR ROMÂNE”
DE NICOLAE ENCIU

08 IN SFUMATO

„AI ÎNVINS, GALILEENE!”
DE EUGEN LUNGUAVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ24 FRAGMENTE DIN VOLUMUL
„POGROM. CHIȘINĂU ȘI
ÎNCLINAREA BALANȚEI ISTORIEI”
DE STEVEN J. ZIPPERSTEIN,
ÎN CURS DE APARIȚIE
LA EDITURA CARTIER10 PROZĂ
„CĂLĂUZA TIBETANĂ”
DE VAL BUTNARU14 INTERVIU
LUCIA ȚURCANU: „...ORICE
FORMĂ DE CURAJ CONTRIBUIE
LA EVITAREA SAU CLĂTINAREA
UNEI DICTATURI – DICTATURA
NONVALORII, ÎN CAZUL
LITERATURII...”16 CRITICII
CRITICULUI...
M.V. CIOBANU, NICOLAE LEAHU
ȘI EUGEN LUNGU DESPRE
CRITICUL ȘI ISTORICUL
LITERAR LUCIA ȚURCANU18 ESEU
„DE CE? CINE? EU?!”
DE IOANA LĂCRĂMIOARA COMAN20 DIEGEZE
„VIP”
DE ANATOL MORARU21 DIVANUL
ÎNȚELEPTULUI
„DUMITRU MOLDOVANU...” (III)
DE VLADIMIR BEȘLEAGĂ22 PLURALIA
TANTUM
„JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI
LITERARE” (LV)
DE LEO BUTNARU23 LEO BUTNARU
LA 75 DE ANI
OMAGII DE LA COLEGI EUROPENI:
KRZYSZTOF D. SZATRAWSKI,
MILUTIN ĐURIČKOVIĆ ȘI
ARMANDO SANTARELLIRevista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURALFondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Arcadie Suceveanu, Mircea V. Ciobanu, Lucia ȚurcanuColegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinschi (Odesa)Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian CiubotaruSediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.comPublicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorială Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN REPUBLICA
MOLDOVAAcest număr al „Revistei literare” apare cu sprijinul
financiar al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.„Revista literară” poate fi luată gratuit de la sediul USRM,
de la Librăria din Hol și de la Librăria din Centru.Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau orice alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

9 772345 177006

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

MONTESQUIEU DESPRE LEGI, LIBERTATE ȘI EGALITATE

„Dar lumea ființelor raționale este tare departe de a fi tot atât de bine cârmuită ca și lumea fizică. Căci cea dintâi, deși are și ea legi care, prin natura lor, sunt invariabile, nu le urmează în mod constant, așa cum le urmează lumea fizică pe ale sale. Aceasta se datorește faptului că indivizii înzestrați cu facultatea de a cunoaște sunt prin natura lor mărginiți și, ca atare, supuși erorii; și, pe lângă aceasta, este ceva care ține de natura lor să acționeze din propriul lor imbold. Ei nu urmează, așadar, în mod constant, legile lor primordiale și nu le urmează totdeauna nici chiar pe acelea pe care și le impun ei singuri.

Departa ca cerul de pământ este adevăratul spirit de egalitate de spiritul de egalitate extremă. Cel dintâi nu constă în a face așa ca toată lumea să comande sau ca nimeni să nu fie comandat, ci în a se supune și în a comanda celor egali cu sine. El nu stăruie să nu avem deloc conducători, ci să nu avem drept conducători decât pe egalii noștri. În starea de natură, oamenii se nasc desigur egali; dar ei n-ar putea rămâne așa. Societatea face ca egalitatea dintre ei să dispară și ei nu devin iarăși egali decât datorită legilor. Deosebirea dintre democrația bine orânduită și cea care nu este astfel constă în faptul că în prima nu ești egal decât ca cetățean, pe când în cealaltă ești egal și ca dregător, ca senator, ca judecător, ca tată, ca soț, ca stăpân. Locul firesc al virtuții este alături de libertate; dar el nu se află mai aproape de libertatea extremă decât de robie.

Marile succese, mai ales cele la obținerea cărora poporul contribuie într-o însemnată măsură, îl umplu de o asemenea mândrie, încât nu mai poate fi condus. Pizmuind mai întâi pe demnitari, ajunge apoi să pizmuiească și demnitățile; vrăjmaș al celor ce conduc, devine curând vrăjmaș al regimului. În acest fel a corupt victoria de la Salamina împotriva perșilor republica ateniană; în acest fel a dus înfrângerea atenienilor la pieirea republicii din Siracuză.”

(Montesquieu, „Despre spiritul legilor”, București, Editura Științifică, 1964-1970.
Traducere și note de Armand Roșu)

DEMOS ȘI PHOBOS (I)

S-au împlinit doi ani de la începutul invaziei rusești în Ucraina. Parada militară programată de Putin la Kiev în martie 2022 s-a transformat într-un război în toată legea: ucrainenii au vrut să-și apere patria, conștienți de inegalitatea forțelor și fără a fi încredințați, pe atunci, de sprijinul Occidentului.

Eroismul și sacrificiile vecinilor noștri au uimit lumea. Valul de dezgust și de furie, provocat în societățile libere de agresiunea în sine, dar mai ales de crimele abominabile ale agresorilor, a fost urmat de valuri de sancțiuni împotriva Moscovei, de ajutoare militare și financiare pentru Ucraina. Kievul a supraviețuit Blitzkrieg-ului și, pe parcursul primului an de război, chiar a reușit să recupereze o bună parte din teritoriile ocupate. Anul 2023 promitea succese și mai mari pentru ucrainenii în fața unei armate ruse dezorientate, demoralizate și lipsite de resursele necesare, în acel moment, pentru a continua ofensiva. Ingredientul principal din cocteilul succesului era tehnica militară performantă, făgăduită de aliați pentru contraofensiva din vară.

Nu toți prietenii Ucrainei s-au ținut de cuvânt, iar absența unor armamente esențiale pentru victorie a jucat un rol nefast; pe de altă parte, rușii au învățat lecțiile anului '22, întărindu-și efectivele prin mobilizare, sporindu-și producția militară, importând arme de la cirații iranieni și ocolind cu o abilitate de contrabandiști piedicile puse de Occident la importul de componente electronice pentru armele lor. Lumea liberă a așteptat un miracol în iunie-iulie anul trecut, imaginând scenarii de telenovelă: după multe încercări și suferință, eroul principal primește ajutor de la un vrăjitor bun și, în cele din urmă, învinge balaurul. Puțini s-au întrebat dacă magicianul chiar și-a făcut datoria și dacă armele pe care i le-a dăruit eroului chiar erau biruitoare. Presa și spectatorul de rând și-au dorit un deznodământ ca-n povești și au visat la un happy end potrivit cu regulile genului. Din partea lor, politicienii nu au cutezat să le mai taie din iluzii și, dintr-un moment anume, unii dintre ei chiar s-au forțat să creadă că ceea ce făcuseră deja pentru Ucraina – nici măcar o jumătate din tot ajutorul promis – va fi suficient pentru a-l convinge pe Putin să oprească războiul.

Ce a urmat, se știe: ZSU nu a reușit mare lucru pe frontul din sud, iar în est, rușii au preluat din nou inițiativa. Publicul occidental a rămas dezamăgit, iar unii lideri militari și politici din Vest au afișat, fără nicio jenă, mina bosumflării: dacă erau mai școliiți ucrainenii aștia la arme, se pricepeau să doboare avioanele rușilor cu tancurile noastre! Văzând că povestea se întinde și că nu promite un final fericit în viitorul apropiat, omul occidental a renunțat în curând la acest serial sângeros, cu drame repetitive și cu o intrigă de mult uitată.

Da, liderii politici (mai mult sau mai puțin) responsabili – proximitatea geografică a unor țări cu Rusia și memoria lor istorică au dat mai mult elan sprijinului decât potențialul real de care dispuneau acestea – au continuat să livreze niscai muniții Kievului, atât cât ucrainenii să nu se retragă de pe pozițiile recâștigate, în speranța că înghețarea liniei frontului va însemna, mai devreme sau mai târziu, și înghețarea întregului conflict.

Surprinzător pentru occidentali însă, Putin nu a simțit nevoia să înghețe nimic, ba mai mult: a început să cumpere arme cu bătaie lungă nu doar de la iranieni, ci și de la nord-coreeni, iar câmpurile minate ale rușilor și uriașa lor flotă de drone, pe lângă faptul că au zădărnicit avansul ucrainean, au decimat și cele mai bune unități ale ZSU. O altă surpriză pentru liderii din Vest a fost să constate că societățile lor nu mai manifestă același entuziasm față de susținerea victimei agresiunii și nici aceeași empatie față de tragedia din Ucraina. Unii politicieni s-au întrebat de unde vine această distorsiune (optică? etică?) și au tras semnalul de alarmă, reluându-și parcă și mai abitir eforturile de căutare și/sau producere a munițiilor pentru ucrainenii care, iată, băteau deja în retragere. Alții s-au panicat și chiar au făcut un semnificativ pas înapoi, arătând cu degetul la situația lor internă. Mai exact, două degete: unul îndreptat spre resursele limitate pe timp de criză, iar al doilea, spre starea de spirit a electoratului, care, au zis ei, nu ar mai trebui provocat cu muleta ucraineană, întrucât ar putea vota, la supărare, cu partide ceva mai reticente față de Kiev sau simpatizante pe față cu căpcăunul de la Kremlin.

În groaza aceea de aliați pe care îi are Kievul, s-a găsit unul care a invocat, probabil, cel mai des factorul politic intern ca justificare a întârzierii ajutorului sau a eficienței lui diminuate. Este vorba chiar de cel mai important donator al ucrainenilor, Statele Unite ale Americii. După ce s-a tot codit, inițial, să livreze ZSU arme performante, pretextul fiind teama de un război nuclear, Washingtonul și-a suflecat, în cele din urmă, mânele și chiar a scos Ucraina din belea, menținându-i pe linia de plutire, până relativ recent, atât finanțele, cât și armata. Anul trecut însă a început campania prezidențială în America și, în lupta acerbă pentru nominalizare intrapartinică, precum și între cele două mari partide, situația Ucrainei, alături de alte crize globale, a devenit o simplă monedă de schimb în practic orice dispută serioasă dintre candidați. Se știe cum au condiționat republicanii sprijinul pentru Ucraina, deși eu nu i-aș lăsa să ia tot blamul asupra lor – nici democrații nu au făcut vreo concesie importantă ca să deblocheze discuția. Știind poate mai bine decât oponenții lor care este prețul acestui blocaj.

Acum presa, chiar și cea care a tot vehiculat ideea unui compromis cu Putin în dauna Ucrainei, se întreabă, oripilată: ce-i de făcut? Brusc, toată lumea de bună-credință și-a dat seama că nu e vorba numai de Ucraina, că suferă, iată, și aliații israelian, și că, în perspectivă, un preț enorm ar putea plăti pentru aceste șovăieli chiar și Taiwanul sacrosanct pentru politica americană. Situația nu este nouă în SUA, întrucât cele două partide și-au blocat de nenumărate ori în trecut inițiativele în preajma alegerilor importante, dar noi ar putea fi acum consecințele acestor sabotări reciproce. Realizarea primejdiei nu oprește însă spectacolul, azi poate mai terifiant ca oricând în descreierarea lui.

Pe acest fundal, nu tocmai încurajator, reflexivii au început să se întrebe care ar fi cauza primă a acestor derapaje de la normalitate în fața unor pericole ce amenință însăși pacea de pe glob? Derapaje pe care le constatăm în, aparent, cele mai dezvoltate economii și democrații, în țări cu tradiții liberale și democratice care numără, în unele cazuri, câteva secole.

Explicația la îndemână și cel mai frecvent vehiculată este scăderea calității liderilor politici, în particular, și a clasei politice în general. Exemplul cel mai citat este, desigur, Donald Trump. Alții vorbesc despre o eră a populismului și o modă la populiști în lumea democratică de azi: când nu mai există modele de dezvoltare, ci numai scheme de redistribuire, campioni politici devin cei care făgăduiesc cu cea mai mare nerușinare: cerul și pământul, gloria recâștigată a țării, înflorirea peste noapte a economiei, închiderea centrelor de șomaj, rezolvarea tuturor problemelor prin apăsarea unui buton și alte chestii realiste pe care înainte vreme le puteau lua de bune numai scăpătați și lumpeni de prin lumea a treia. Și într-un caz, și în altul, ar fi vorba de niște efecte secundare ale democrației, firești când aceasta ajunge la apogeu, adică atunci când egalitatea tuturor în fața legii cedează locul „egalității extreme” (Montesquieu), dublată de neîncrederea în elite, în competențele și în expertiza lor.

Comentatorii mai temerari ne îndeamnă însă să nu dăm vina pe ceva inexistent, căci nu se mai poate vorbi de democrație ca atare în societățile postmodern(izate) de azi. Firește, nu mă refer aici la cei care caută scaiul în ochiul democrației pentru a-i contrapune fericitul model de utopie totalitară sau de autoritarism stabil, ci la acele spirite critice care încep să se îndoiască – și, se pare, nu fără teme – de faptul că încă mai trăim în niște sisteme propriu-zis democratice, fie că vorbim de îndepărtatul Occident, fie că discutăm despre „mouton”-i de ai noștri, autohtoni.

VA URMA

SELFIURI CU GULLIVER

LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA (XI)

de TEO CHIRIAC

XXVI

Încă o noapte dintre ani, marcată prin focuri de artificii și lansări de confetti, prin explozii de rachete balistice și de croazieră. Învăluite în mari speranțe și deznașdejdi, Viața și Moartea, bulucindu-se, au trecut podul îngust dintre ani, un pod ridicat pe trupuri sfârtecate, pe suferințe și ruine încinse. Sub fantomaticul pod, proiectat de spectaculoasele jocuri de lumini din metropolele lumii, curge tot mai năvalnic râul de sânge, vărsat de-a valma de apărători și invadatori, de militari și civili, de bătrâni, femei și copii.

Așadar, începutul sfârșitului continuă.

Evident, începutul tău existențial, continuând mai bine de șase decenii, s-a apropiat și mai mult de sfârșitul lui. Temporal vorbind, acum ești cu mult mai aproape de sfârșitul sfârșitului decât de începutul începutului. La fel ca lumea din jur, în care natalitatea s-a prăbușit, iar mortalitatea crește văzând cu ochii. La fel ca civilizația europeană, tot mai ramolită, ce dispare gradual, dar definitiv, în pofida bunăstării economice și financiare. La fel ca întreg universul, cu minunatele-i constelații, supernove și astrale nemărginiri. În urmă cu mai multe miliarde de ani, a intrat și el în etapa finală, în așa-numita eră a energiei întunecate.

Privite din acest punct de vedere, toate liniile converg către același punct, iar toate ipotezele se adevăresc. În special, acea care prezumă că tot începutul are un sfârșit, iar sfârșitul, oricât de apropiat sau îndepărtat, nu e doar previzibil, ci și iminent. În plus, oricât de bun, de favorabil ar fi începutul, sfârșitul se dovedește unul rău, adică prost, adică mizerabil. Astfel încât, după punctul de plecare, marcând începutul unui parcurs existențial, urmează punctul de sosire, un punct mult râvnit, unde, de cele mai multe ori, nu te așteaptă nimeni. Sau, poate, doar nimicul originar, în care germinează un nou început, o nouă formă de viață. Ori de câte ori te copleșea acest gând depri-mant, încercai să-ți faci curaj, spunându-ți că nu atât începutul și sfârșitul contează, cât calea parcursă între cele două extreme. Indiferent dacă acea cale este finită sau infinită.

Acum, pentru tine acel parcurs e pe sfârșite.

De când n-ai mai interacționat cu lumea din jur? Cât va mai dura starea letală a corpului tău decerebrat? În loc de răspuns – liniște de mormânt, pauză existențială... Câmpul de senzații vizuale ba apare, ba dispare. Fluxul conștiinței se întrerupe și el, intermitent. În consecință, distingi tot

mai greu lumina de beznă, realul de aparență, lucrurile bune și frumoase de lucrurile rele, oripilante.

În tratatul *Despre suflet*, pentru a defini ceea ce este sufletul în raport cu corpul, Aristotel făcea o comparație între ochi și vedere. Dacă ochiul ar avea suflet, spunea anticul gânditor, acesta ar fi vederea. Ceea ce definește ochiul drept ochi este funcția lui (perfectiunea lui proprie) de a cunoaște lumea în profunzime. Analogia între vedere și suflet e mai mult decât sugestivă. Doar că, în momentul de față, cunoscătorul lumii – aparatul tău vizual, ultimul și cel mai important dintre simțuri – s-a defectat.

Iar orbirea ta, cauzată de leziuni la nivelul ochiului și al creierului, are un dublu aspect: interior și exterior. Prin urmare, pierzând vederea, îți pierzi și conștiința. Iar odată cu pierderea lor, îți pierzi sufletul.

XXVII

Cauzele care te-au adus în pragul orbirii sunt multiple. Dintre ele, vârsta înaintată, când ochiul obosește și vederea scade progresiv prin întunecarea cristalinului, e ultima și cea mai ușor de explicat. În cazul tău, orbirea legată de vârstă a fost precedată de un șir de orbiri succesive, cauzate de impactul puternic dintre ochi și lumină. Spre exemplu, orbirea provocată de lumina lămpii de masă, aprinsă brusc pe biroul maiorului KGB-ist; de lumina intensă a soarelui, la ieșirea din carcera întunecoasă a pușcăriei; de lumina reflectoarelor, când ai urcat pe scenă să ții un discurs despre memorie și ai avut un lapsus, uitându-ți și discurs, și nume, și tot; în fine, de lămpile chirurgicale – reci, puternice – din sala de operație.

(Dar aceste surse luminoase, ce te-au expus la orbiri parțiale, sunt doar niște scânteii față de uriașa lumină, vizibilă pe o rază de o mie de kilometri, produsă de explozia celei mai puternice bombe nucleare din istorie: „Bomba-Țar”. Explozia acelei bombe, detonată de *Imperiul răului*, în 1961, te-a urmărit nopți în șir, ca un coșmar apocaliptic...)

Acum, fiind pe masa de operație, realizezi că ai fost un orb rătăcind într-o lume oarbă, că ai mers toată viața alături cu drumul, luând drept adevăr brașoavele ambalate frumos de pseudoînțelepți. Din anii copilăriei, mașinăria propagandistică a Kremlinului ți-a spălat creierii cu lozinci precum „URSS – fortăreața păcii!” și „Pace în lume!”, ți-a aruncat praf în ochi cu tot felul de utopii precum „crearea omului nou” și „viitorul luminos al omenirii”. Mașinăria

a funcționat ireproșabil până în dimineața zilei de 24 februarie 2022, când tancurile rusești au invadat țara vecină, Ucraina, iar știrile din acea zi te-au lovit ca o rafală de „Kalașnikov”. Atunci mintea ta s-a blocat în starea de șoc psihologic. Atunci ți-ai pierdut nu doar graiul, ci și capacitatea de a citi și a scrie.

Realizezi, totodată, că ai suferit de orbire intelectuală, că ai băjbăit printre lucrări de literatură și filosofie, de artă și știință, aparținând unor minți luminate, lucrări ticsite în rafturile bibliotecii personale. Ai fost orb la învățăturile unor Zarathustra, Confucius și Platon, la scrierile unor Dante, Goethe și Dostoievski, la ideile unor Newton, Einstein și Hawking. Ai fost un orb rătăcind ca orbii lui Bruegel, ca orbii lui Orwell, ca orbii lui Saramago. Ai fost orbul Zahei din romanul lui Voiculescu. Ai fost orb precum personajele lui Canetti din *Orbirea*, fiecare personaj cu porțiunea lui de realitate, amintind de lumea unor Kafka, Musil sau Joyce, personaje oarbe în fața realității adevărate.

Altfel spus, orbirea ta nu a fost cauzată de iluminări lăuntrice, de frumusețea adevărului absolut, de revelarea unui vis minunat, a unei idei spontane, a unui cuvânt

inspirat. Ea a fost cauzată de frică, de întunericul urii și disprețului, de bezna minciunii și ignoranței.

Celelalte simțuri, suferinde și ele, n-au putut să-ți suplinească lipsa vederii.

XXVIII

Dar cum să vindeci un corp bolnav? Cum să oprești orbirea totală? Cum să purifici „sufletul” ochiului? Prin transplant de cornee? Prin implant de cristalin? Orice intervenție chirurgicală te pune într-un pericol posibil. Deși, având în vedere tehnologiile avansate și profesionalismul chirurgilor oftalmologi, pericolul e minim. Or ce reprezintă un transplant de cristalin? La prima vedere, e o intervenție chirurgicală simplă.

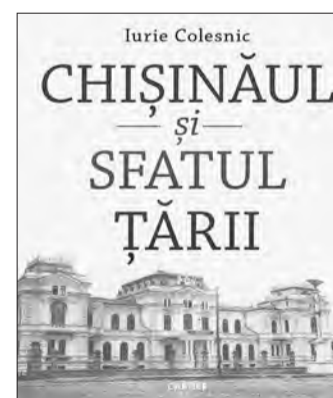
Înainte de intervenție, se pun în ochi picături pentru a dilata pupila. De asemenea, se administrează un anesteziec local sau general pentru a nu simți nicio durere în timpul operației. Odată ce analgezicul își face efectul, nu vei simți nimic. În timpul operației, vei vedea doar o lumină puternică.

Sigur, nu vei vedea ce se întâmplă. Dar vei simți cum chirurgul face o incizie de câțiva milimetri pe corneea transparentă. Apoi, vei simți cum se introduce o sondă minusculă prin această incizie. Sonda folosește ultrasunete pentru a sparge cristalinul opacizat în mai multe particule microscopice, care vor fi îndepărtate din ochi prin aspirare. Învelișul cristalinului, numit capsulă, va fi păstrat intact și se va introduce acolo cristalinul artificial. Operația se desfășoară sub microscop, cu ajutorul unor instrumente chirurgicale fine.

Luând în considerare că inteligența artificială e tot mai prezentă în tehnologiile moderne, cu efecte tot mai imprevizibile, unele riscuri există totuși. De exemplu, acela de a descoperi, după intervenția chirurgicală, că, în locul cristalinului original, afectat de imaginea răsturnată, deformată a lumii reale, ți-au fost implantate, la ambii ochi, câte un cristalin artificial de ultimă generație, produse de inteligența artificială...

A doua zi după operație, când e îndepărtat bandajul, ți-e teamă să deschizi ochii. Te macină îndoelile. Dar dacă globul terestru a fost șters de pe retina globului tău ocular? Și dacă lumea din jur, Spitalul Republican și secția Oftalmologie sunt o nouă ficțiune, neinspirată, a Creatorului? Și dacă ochii tăi vor privi acea lume cu ochii lui Lucifer?

CARTIER

IURIE COLESNIC
CHIȘINĂU ȘI SFATUL ȚĂRII
(CARTE DE ISTORIE)

„Și totuși în cartea vieții stătea scris că piatra pe care a nesocotit-o Ziditorul va ajunge piatra din capul unghiului; Basarabia, cea mai înapoiată și mai înstrăinată provincie românească, a fost cea dintâi care a revenit la trupul național, iar țara clasică a iredentismului daco-roman, Transilvania, fu sortită să fie cea din urmă la ospățul cel mare al bucuriei.”

Onisifor GHIBU

VA URMA

DESPRE PACTUL CU SATANA

de NICHITA DANILOV

Nu-ți pune semnătura alături de Satana, nici atunci când acesta este de acord cu tine, căci nu știi ce-ți pregătește necuratul!" Am citat cu aproximațiile de rigoare din părintele Steinhardt. Vorba aceasta mi-a reaminti-o un alt părinte, Eugen Barz, care slujește la o parohie românească de pe lângă Madrid. Acum, în perioada sărbătorilor, ispitele sunt mari. Nici nu știi cine îți apare în cale și nici ce târg îți propune. Diavolul, ca nimeni altul, apelând la intrigi și lingușeli, știe să-ți intre pe sub piele. Și, odată intrat acolo, greu mai poți scăpa de el.

Cuvintele părintelui Steinhardt mi-au adus aminte de o conversație pe care am purtat-o, pe la sfârșitul anilor '90, cu Alexandru Paleologu, în Sala Pașilor Pierduți. Într-un interviu pe care i l-am luat atunci, Alexandru Paleologu spunea: „Lucrurile cu adevărat importante sunt, de regulă, cele pe care conștiința noastră nu le înregistrează la primul contact. Sunt lucruri mărunte și fapte pe care nu le vedem imediat, ci trecem pe lângă ele cu nepăsare”. Adăugind: „Datoria față de societate, față de normele de existență evident că este importantă. Dar ține de obligație. Consider însă că important e să identifice semnele lui Dumnezeu în lume. Pentru aceasta e nevoie să crezi că Dumnezeu se manifestă într-un mod cvasireceptibil, pentru cei atenți, pentru cei lucizi și imperceptibil pentru cei care nu au un simț înnăscut sau poate îl au doar latent: acesta e un simț pe care eu îl denumesc ca fiind unul al percepției divinului”. După cum vedem, una din condițiile pe care le pune Paleologu pentru accesarea și comunicarea cu divinitatea aflată în transcendent, dar ale cărei rădăcini și semințe sunt risipite în „conștiința profundă” a oricărui dintre noi este luciditatea. Omul trebuie să fie nu numai lucid, dar și atent atât față de tot ce se petrece în jurul lui, cât și față de mișcările imperceptibile ce au loc în sufletul său, pentru a ajunge la adevăr și la lumină. În fluenta vieții, spunea el, „nu există lucruri separabile, ci ele sunt elemente ce se circumscriu unității; de aceea, orice lucru, oricât de mărunț, poate fi o sămânță care, semănată la timp, devine un izvor al Dumnezeirii”. „În acest sens, își continuă el confesiunea, nu există claustrare deplină. Sufletul omului e liber, pentru că deasupra lui veghează Domnul. Chiar și în închisoare există oaze de libertate. E nevoie doar de o clipă de concentrare, pentru a te înălța din mizeria și nimicnicia în care ai fost aruncat. O palidă rază de soare răsfrântă într-o mică băltoacă de apă din mijlocul

celulei îți poate releva toată frumusețea universului creat de Dumnezeu. Acolo chiar și mucusul de țigară sau o altă murdărie își au un rost al lor. Există însă riscul ca, din pricina frământărilor și suferințelor ce te încearcă, să treci nepăsător pe lângă aceste semne pe care Creatorul ți le trimite în dar. Acolo, în umilință, pogoară harul peste cel condamnat, făcând ca mucusul de țigară strivit de ciment să pară un semn sau chiar un trimis al Domnului, menit să-ți releve frumusețea ascunsă a creației, precum și bucuria de a fi.”

Ajungând aici, Paleologu se opri în loc pe treptele Universității, contemplând imaginile celor doi lei de piatră ce străjuiau intrarea în instituție, după care, surzând și grăindu-și vocea, continuă: „Să trecem însă peste această acoladă. Nu despre frumusețea lucrurilor divine voiam să-ți vorbesc, ci despre ispitire. Desper propria mea slăbiciune și ispitire. Iată cum s-au întâmplat lucrurile: Eram la o colonie de muncă. Ne-au trimis să executăm o lucrare la un terasament, în apropiere de locuințele construite pentru gardieni. În timp ce lucram, deodată au răzbătut pe o fereastră deschisă câteva măsuri dintr-un meniu de Mozart”. Muzica s-a auzit doar câteva clipe, dar ele i s-au sedimentat definitiv în memorie. În momentele de cumpănă, ele răsunau în sufletul lui, umplându-l de lumină. Tot atunci i s-a deschis în fața ochilor și perspectiva unui peisaj ce avea legătură cu transcendentalul: „Stăteam cu fața spre brațul Dunării, se putea vedea la o distanță oarecare stuful, zona lacustră. O lumină crudă, extrem de violentă, umbre precis conturate, mișcătoare în același timp mă învăluiau din toate părțile, creându-mi senzația stranie că Dumnezeu se află undeva în preajma mea și că, în semn de consolare, mă bate încurajator pe umăr...” Aceasta a fost doar o senzație înșelătoare, căci, mi-a mărturisit Paleologu, diavolul se afla însă și el pe aproape. Automulțumirea, lipsa de vigilență interioară l-au făcut să cadă în ispită. Dacă pe Dumnezeu nu-l poți vedea în fața ochilor, pe diavol, în schimb, îl poți întâlni deseori, afirmă Paleologu, „în carne și oase”. Scriitorul a întâlnit diavolul în anii fericiți ai tinereții, când ducea „o existență lipsită de griji”, iar trupul îi „deborda de viață”. Diavolul i-a apărut sub forma unei vampe, dar și în chip de tânăr frumos și elegant, deposedat de substanța sa launtrică, ce conversa în salon cu o lejeritate neverosimilă, pe care, văzându-l, a simțit fiori reci în șira spinării și întrebarea pe care și-o pus-o în sine sa a fost: „Personajul mi se pare foarte cunoscut, oare unde l-am mai întâlnit?” De fapt, nu-l întâlnise

încă. Impresia de déjà-vu se datora unor reminiscențe culturale.

Lejeritatea cu care vorbea tânărul, gesturile pe care le făcea îi aduceau aminte de personajul Hlestakov din *Revizorul* lui Gogol, dar și de tânărul pictor Ceartkov din povestirea *Portretul* a aceluiași autor. „Nu cumva acesta sunt eu?” s-a întrebat atunci Paleologu. Nu, nu era el, era diavolul ce-i apăruse-n cale. Era ispita. „Nu știu de ce, mi-a spus distinsul senator, unii folosesc expresia inteligență diabolică. Asta nu există, e doar o aparență. Inteligența ține de esență. Pentru diavol, întâlnirea cu adevărul sau esența este fatală. El prinde consistență doar într-un cadru înconjurat de fals și de minciună. Odată rostit adevărul, diavolul dispăre. De aceea e foarte importantă confesiunea. Diavolul te șantajează până în momentul în care, prin spovedanie, adevărul iese la lumină, detașându-se de minciuna în care fusese cufundat. Odată rostit adevărul, oricât de incomod ar fi, obiectul șantajului dispăre. Și, odată cu el, dispăre și diavolul. Aș zice că nu dispăre, ci se retrage pentru un timp, să-și oblojească rănilor în beznă... Un alt moment de slăbiciune îl va aduce înapoi.” „Un sofist dotat cu verb, era de părere scriitorul, poate să pară inteligent, dar el poate să fie însuși necuratul.”

Chiar dacă diavolul a încercat să-l seducă pe scriitor fie cu vorba, fie cu fapta, în anii furtunoși ai tinereții, el i s-a relevat abia la maturitate, în perioada de detenție, când „experiența din penitenciar” ajunsese într-o fază critică. „L-am văzut mai întâi, mi-a povestit Paleologu, în imaginea cretină și bestială a gardienilor.” Aceștia erau însă diavoli de rang inferior, a căror prezență îi devenise familiară. La 40 de ani, câți avea atunci când a ajuns la Jilava, închisoarea i s-a părut scriitorului mult mai suportabilă decât armata, unde trăise „într-un mediu luxos”, ducând o viață extravagantă, fapt care-i amintea de niște scene cu junckeri descrise în paginile romanelor patriarhului de la Iasnaia Poliana. Adevărata întâlnire cu diavolul s-a petrecut la un rechizitoriu de rutină. Diavolul i s-a înfățișat sub forma unui ofițer de securitate îmbrăcat în civil, extrem de binevoitor, care, după două ore de amabilități, i-a făcut o propunere neașteptată. Să devină delator. Scriitorul s-a uitat la el, a zâmbit cu blândețe fumându-și liniștit țigara oferită de tortionar. Iar la sfârșit, strivind mucusul în scrumieră, a zis nu. Refuzul acesta nu a fost spus razant, brutal, ci rostit cu precauție, învăluit într-un nor de fraze elegante desprinse din conversațiile purtate în salon: „Parcă nu vorbeam eu, ci altcineva din mine, tânărul

Hlestakov. Nu voiam să supăr ofițerul. Fusese extrem de politicos cu mine, i-am răspuns cu aceeași politețe... De ce, nu știu... Poate că intrasem, fără să-mi dau seama, în jocul lui. Poate că-l ispiteam, la rândul meu, determinându-l să fie din ce în ce mai insistent. Apoi lejeritatea mea s-a transformat în încăpățănare. Am devenit deodată ferm. Mi-am apărat poziția cu demnitate, fără să renunț însă la eleganța exprimării. Și aceasta l-a enervat pe ofițer. Brusc, el și-a pierdut răbdarea”.

Ascultând-i vorbirea elegantă, graseiată, cu fraze frumos rotunjite din condei, ofițerul și-a ieșit din minți, cârpindu-i două palme peste față. „Ei bine, mi-a spus Paleologu, palmele acestea m-au salvat. După ce le-am primit, m-am simțit ca și cum aș fi trecut prin Purgatoriu. Eram cu sufletul curat. Hlestakovul ce dădea vesel din coadă înăuntrul meu, jubilând la fiecare frază, își luase tălpășița, îndreptându-și pașii spre un alt cotlon. Mai târziu, mi-am dat seama că acesta a fost doar un preambul și că adevărata încercare o să vină mai târziu. Și așa s-a întâmplat.”

Regretatul senator mi-a povestit apoi, printre altele, despre modul cum a fost răcolat de Securitate. Nu a fost o mărturisire, ci o adevărată spovedanie, desprinsă parcă din *Demonii* lui Dostoievski. Cadrul în care s-a desfășurat spovedania lui Paleologu mi s-a părut extrem de potrivit unei astfel de conversații. Frescele ce împodobeau pereții aveau menirea să scoată din contingent discuția ce atingea pe alocuri demonul și inefabilul. Vocea graseiată a profesorului, precum și gesturile sale pluteau ca un fum încolăcindu-se peste imensele picturi murale, cu personaje și vietăți stranii, conferind dialogului un suflu hieratic, sacerdotal. Cel puțin acesta e sentimentul pe care l-am avut ascultându-l. E posibil să mă fi înșelat.

Îl cunoscusem încă de pe la începutul anilor optzeci. Era mereu prezent la restaurantul Uniunii Scriitorilor din București. Venea seara și se așeza, de obicei, la masa lui Virgil Mazilescu, unde se adunau majoritatea optzeciștilor nonconformiști. Era de-o eleganță și de un bun-simț cuceritor. Acorda atenție fiecărui mesean, chiar și necunoscuților veniți din provincie, cum eram eu. Mai târziu, când a apărut zvonul legat de delatiunea sa, m-am gândit că poate prezența lui pe terasa și în cărciuma Uniunii nu era întâmplătoare. Poate că distinsul senator, care nu avea atunci nicio funcție și nici nu era angajat la vreo instituție, se afla în misiune. Alexandru Paleologu nu te trăgea însă de limbă. Participa la conversație, fără să trezească niciun fel de

165 DE ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

de NICOLAE ENCIU

PAGINI DE ISTORIE

In memoria popoarelor, marile evenimente, cuprinse în paginile de aur ale istoriei lor, rămân nemuritoare. Printre acestea, unele – este și cazul Unirii Principatelor – stau la temelia unor procese hotărâtoare ale existenței lor și reprezintă puncte nodale, decisive, ale complexeii lor deveniri. Din acest punct de vedere, Unirea Principatelor de la 1859 rămâne înscrisă în conștiința românilor ca un eveniment decisiv al istoriei naționale, ce se cuvine a fi în permanență rememorat.

Cu referire la spațiul de cultură și civilizație românească, istoricii consemnează trei mari uniri realizate de-a lungul timpului. Cea dintâi s-a derulat în anii 1599-1600, când domnul Țării Românești, Mihai Viteazul, a adunat pentru prima dată la un loc cea mai mare parte a teritoriilor locuite în majoritate absolută de români, așezând la Alba Iulia capitala celor trei țări aduse sub același sceptru politic, românesc.

Cea de a doua unire s-a înfăptuit în 1859, ca urmare a deciziei Congresului de la Paris din 1856, care le-a oferit românilor șansa de a-și spune cuvântul, prin vot, asupra Unirii Principatelor.

Cea de a treia unire s-a produs în condițiile sfârșitului Primului Război Mondial, la care România participase din august 1916 alături de Antantă împotriva Puterilor Centrale, prin reunirea tuturor teritoriilor locuite de români în cadrul aceluiași stat național unitar. Marea Unire s-a realizat treptat, prin hotărâri adoptate de fiecare provincie istorică în parte. În numele poporului basarabean, Sfatul Țării a hotărât unirea la 27 martie/9 aprilie 1918, cu 86 voturi pentru, 3 împotriva și 36 de abțineri. Cu unanimitate de voturi a făcut același lucru Congresul General al Bucovinei la 15/28 noiembrie 1918, iar la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a votat, în întregul ei, alipirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului la Vechea Țară Românească. Sfatul Țării din Basarabia, Congresul General al Bucovinei și Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, prin modul lor de constituire, prin structură și atribuții, au fost investite să decidă în problema Unirii, în numele națiunii române din Basarabia, Bucovina și Transilvania. Hotărârile adoptate au avut adevărate mase românești din toate provinciile istorice amintite.

În istoriografia națională, Unirea Principatelor prin dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza la 5 și 24 ianuarie 1859 mai este numită și „Mica Unire” – prin contrast cu Marea Unire de la 1918, când s-a realizat România Întregită –, deoarece, la întinderea lor de atunci, Țara Românească și

Moldova reprezentau aproximativ 1/2 din teritoriul pe care l-a avut, ulterior, România Mare după 1 decembrie 1918.

În pofida acestui clișeu istoriografic, Unirea Principatelor Române a fost și rămâne în continuare un eveniment istoric la fel de măreț, constituind preludivul și premisa fundamentală a încheierii procesului desăvârșirii statului național unitar român, în 1918. Unirea Principatelor a fost singura cale menită să dea tărie națiunii române în ansamblul ei, să creeze condițiile unei mai ample modernizări, să împlinească dezideratele țărănimii (asigurându-i, pe de o parte, eliberarea, iar, pe de alta, înzestrarea cu pământ), să pregătească viitoarele mari împliniri ale neatârării și ale străngerii laolaltă a tuturor românilor.

Așa cum se știe, la sfârșitul Războiului Crimeii (1853-1856) – după ce marile puteri europene îi ajutaseră pe otomani să învingă Rusia –, în timpul tratativelor de pace purtate la Paris, Franța a cerut unirea Țărilor Române sub un principe străin. Problema românească a devenit, astfel, o problemă internațională. Prin Tratatul de pace din 1856, s-a decis consultarea locuitorilor celor două țări, trecerea Moldovei și a Țării Românești (aflate, până atunci, sub tutela Turciei și Rusiei) sub garanția colectivă a celor șapte mari puteri (Turcia, Rusia, Franța, Anglia, Sardinia, Prusia, Austria) și retrocedarea către Moldova a trei ținuturi din sudul Basarabiei (răpitate cu toată provincia în 1812), ceea ce făcea ca Rusia să nu mai fie o putere dunăreană.

Convenția de la Paris (din 1858), dând expresie compromisului și contradicțiilor existente între Puterile semnatare, a adoptat, în privința celor două Principate, o soluție hibridă: acestea primeau denumirea de Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești. În fapt, separarea era perpetuată prin menținerea a doi domnitori și a două adunări și guverne, în cele două capitale deosebite. Printre altele, Congresul de pace a mai hotărât înlocuirea protectoratului exclusiv al Rusiei cu un regim de garanție colectivă, exercitat de cele șapte puteri semnatare, alipirea la Moldova a celor trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Bolgrad și Ismail), cu scopul de a înlătura Rusia de la Gurile Dunării. S-a adoptat și hotărârea, importantă pentru consecințele ei, potrivit căreia niciuna din puterile semnatare nu avea dreptul să intervină cu forță armată în Principate, fără avizul tuturor puterilor garante.

Pe această bază, Adunările ad-hoc întrunite în 1857 au votat în favoarea Unirii, iar, la 5 ianuarie 1859, Adunarea Electivă a Moldovei și, la 24 ianuarie 1859, Adunarea Electivă a Țării Românești (Munteniei) l-au ales ca

domnitor pe Alexandru Ioan Cuza (1859-1866). Deși recunoașterea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza a fost limitată numai la perioada domniei acestuia, Unirea din 1859, acceptată de facto de statele europene, a deschis o nouă etapă în istoria românilor. De la 24 ianuarie 1862, Principatele Unite și-au luat numele oficial de România, cu capitala țării la București, lui Alexandru Ioan Cuza, „domnitorului Unirii”, revenindu-i misiunea istorică de a transpune în practică cerințele legate de înfăptuirea statului național.

În această ordine de idei, Alexandru Ioan Cuza a fost nu numai „domnul Unirii”, ci și un „domn al reformelor”. În cadrul domniei sale de numai șapte ani, statul și societatea românească au trăit un amplu proces de înnoire.

Dincolo de greșelile și slăbiciunile care i-au fost imputate de adversarii săi politici, de la 24 ianuarie 1859 și până la 11 februarie 1866, domnul Unirii a realizat trei mari obiective: recunoașterea dublei sale alegeri; desăvârșirea unirii politice, administrative, economice, militare, culturale; marile reforme democratice.

Începându-și misiunea sa dificilă prin a colabora cu două guverne, două adunări etc., aflate la București și Iași (situat la 400 km distanță, care putea fi parcursă în acea vreme în aproximativ 60 de ore), domnitorul a început imediat opera de centralizare administrativă a celor două principate. A unificat armata, administrația telegrafului, cursul monedei. Capitala s-a stabilit la București, unde funcționa acum un singur guvern și un singur parlament, care și-a deschis lucrările în ziua de 24 ianuarie 1862, în actele oficiale înscriindu-se numele de România.

O primă reformă de mare importanță a fost secularizarea averilor mănăstirești (legea din decembrie 1863), prin care circa 25% din teritoriul țării intra în patrimoniul statului. După mai multe încercări eșuate, la 14/26 august 1864, a promulgat Legea rurală, prin care a pus începutul procesului de modernizare economică a României. În baza Legii rurale din august 1864, au fost împroprietărite peste 500 000 de familii, cu aproximativ două milioane de hectare de pământ.

Programul de reforme al domnitorului Unirii a cuprins și reorganizarea învățământului, justiției și armatei. În decembrie 1864, a fost promulgată Legea asupra construcțiilor publice, prin care învățământul a devenit unitar în întreaga țară. Anterior, în octombrie 1860, fusese înființată Universitatea din Iași – cea mai veche universitate din România –, iar în iulie 1864, Universitatea din București. Tot în luna decembrie 1864 au fost promulgate Codul penal (după modelul

Codului penal francez și al celui prusian) și Codul civil (după modelul Codului napoleonian și al celui italian).

În așa mod, într-o domnie de numai șapte ani, Al. I. Cuza a reușit, printr-o extraordinară voință politică și clarviziune, să pună bazele constituționale și economice ale României moderne, istoricii contemporani plasându-l în rândul personalităților de talie europeană, alături de Cavour și Bismarck, care, în alt context istoric, au pus bazele statelor italian și, respectiv, german.

Devenită din 1866 monarhie constituțională sub regele Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (1866-1914), România va rupe ultimele legături cu Poarta Otomană, proclamându-și, la 9 mai 1877, neatârarea și participând, alături de Rusia, la războiul împotriva Imperiului Otoman. Tratatul de pace de la San Stefano și Berlin (1878) vor aduce recunoașterea pe plan internațional a deplinei independențe de stat a României, restabilind, totodată, autoritatea ei asupra Dobrogei.

„Mica Unire” din 5-24 ianuarie 1859 a fost rezultatul unei îmbinări judicioase dintre factorul intern și cel extern, dintre interesele Marilor Puteri și interesele naționale românești. Indubitabil, dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza la 5 și 24 ianuarie 1859 a fost posibilă într-un context extern favorabil. În același timp, la fel de neîndoiește este și faptul că realizarea Unirii a reprezentat obiectivul principal al națiunii române în primul deceniu al celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Expunând dorințele patrioților români, Dumitru Brătianu îi propunea, în aprilie 1855, bărbatului de stat englez Robert Peel, „crearea unui stat independent la Dunărea de Jos” și tot el îi cerea lui Clarendon, ministrul de Externe al Angliei, în ianuarie 1856, să se redea poporului român locul ce i se cuvenea, „ca națiune independentă în marea familie a națiunilor civilizate”.

Desigur, Unirea din 1859 a fost una parțială, deoarece românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, Basarabia, Dobrogea rămăneau încă în afara statului român. La fel de evident este și că la 24 ianuarie 1859, în afară de faptul că Moldova și Țara Românească (ciuntite de imperiile vecine) aveau aceeași persoană ca domn, nu se petrecuse o minune, dat fiind că dubla alegere nu garanta unirea. Dar 24 ianuarie s-a dovedit a fi un început promițător de drum, la capătul căruia s-a aflat România edificată. Fără ceea ce s-a întâmplat la 24 ianuarie/5 februarie 1859, este greu de imaginat unirea efectivă din 1918.

De la 1859, provinciile înstrăinate aveau acum o țară unită spre care să privească, iar de la 1877-1878, aveau și o Românie independentă, ajunsă în curând Regat, o Românie nu doar spre care să privească, ci și căreia să i se alăture în actul Marii Uniri.

Unirea Principatelor din 1859, apoi schimbările de la începutul anului 1862 au încheiat un întreg proces istoric, reprezentând, totodată, începutul unei etape a altor două procese istorice, dezvoltate în paralel. A fost preluatul Marii Uniri din 1918 și, totodată, prologul schimbării statutului internațional al statului ce fusese creat, al cuceririi independenței depline. În așa mod, între Unirea din 1859, Independența din 1877 și desăvârșirea unității statale din 1918 există o succesiune și o condiționare indisolubilă.

Deși Alexandru Ioan Cuza a fost obligat să abdice (Actul de la 11 februarie 1866), după o domnie apreciată peste timp ca „glorioasă”, opera grandioasă de reforme a marului domnitor a fost preluată și continuată prin aducerea unui principe străin (10 mai 1866) și adoptarea Constituției României (1866). Reformele de modernizare au continuat prin introducerea monedei naționale (1867), crearea Academiei Române (1866), proclamarea și cucerirea independenței de stat (1877-1878), fondarea Băncii Naționale (1880), instituirea Regatului României (1881) și obținerea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române în 1885, până la Unirea cea Mare din 1918.

La scurgerea a 165 de ani de la realizarea ingeniosului act al dublei alegeri a colonelului Alexandru Ioan Cuza, Unirea de la 1859 apare drept prologul independenței statului ce se constituise, preluatul și premisa fundamentală a încheierii procesului desăvârșirii statului național unitar român, în 1918. În așa mod, dacă România Întregită este edificiul național al românilor, atunci unirea de la 1859 este temelie acestui edificiu, încununat la 1918.

05 > NICHITA DANILOV: DESPRE PACTUL CU SATANA

suspiciuni. De altfel, cine l-ar fi putut suspecta atunci pe un astfel de personaj, care făcuse pușcărie politică și ura comunismul, că ar fi semnat pactul de colaborare cu diavolul și ar fi scris rapoarte despre tot ce se petrecea în jurul lui. Nu, nimănui nu i-a trecut prin minte un astfel de gând. Sunt totuși curios dacă în perioada anilor optzeci Securitatea mai apela la serviciile lui și dacă senatorul le dădea curs. Opiniile sale despre regimul Ceaușescu erau cât se poate de tranșante. Ele erau rostite fără emfază, cu noblețe și o notă de firesc ce impresiona auditoriul. Menirea lor era mai degrabă să pună lucrurile la punct decât să-i provoace pe interlocutori.

Legat de aceste întâlniri, am purtat un scurt dialog cu Theodor Paleologu, care iată ce mi-a mărturisit: „În anii '80 tata mergea la Casa Scriitorilor doar la prânz, în fiecare zi, împreună cu mine. La acea vreme fusese scos de Securitate din rândul colaboratorilor săi, deoarece de ani de zile nu mai furnizase nimic, așa cum reiese din documentele care pot fi consultate la CNSAS. Dar ce nu v-a spus dumneavoastră și mi-a spus doar mie, când l-am luat la întrebări în 1994, este că a fost schingiuit cu sadism în colonia de muncă de la Luciu-Giurgeni. Nu a vrut niciodată să invoce vreo circumstanță atenuantă în favoarea sa”.

Dar iată cum a avut loc și a doua tentativă de racolare a senatorului. După doi ani scurși în închisoare, diavolul a reapărut. Paleologu se afla la penitenciarul din Botoșani. Într-o zi, probabil, mai spre înserat, a fost chemat din nou în camera de anchetă. Inchizitorul lui s-a dovedit a fi un tânăr foarte bine educat, cu purtări aristocratice. A avut atunci loc (după cum scriitorul și-a dat seama mai târziu) o întâlnire a unui Hlestakov, ales parcă anume pentru a face față unei conversații elevate, cu Hlestakovul din el. Cei doi Hlestakovi au stat de vorbă pe îndelete despre foarte multe lucruri și s-au înțeles perfect. Spre finalul întâlnirii, tânărul ofițer de Securitate i-a făcut scriitorului oferta bănuită. Paleologu l-a privit surâzând cu ironie, astfel că ofițerul a simțit nevoia să adauge: „Oferta mea e mai degrabă formală și chiar dacă o veți refuza – vorbeau respectuos unul cu celălalt, folosind pronumele de politețe –, cum cred că veți face, vă garantez că nu veți suporta niciun fel de consecințe... Vom rămâne în aceleași relații amiabile, iar tratamentul din închisoare nu se va înăsprî...” Și atunci neclintitul Paleologu a tresărit. „În fond, ce-ar fi să accept colaborarea?” și-a spus el. Și

imediat a găsit și o motivație: „Dar chiar și Soljenițan semnase un pact cu KGB-ul și doar faptul că s-a îmbolnăvit de cancer și a fost purtat dintr-un lagăr în altul l-a salvat. Dacă Soljenițan a făcut-o, eu de ce n-aș face-o? Experiența e destul de interesantă... În fond, e vorba de psihologie, nu?!” Și a semnat. „De data asta diavolul a acționat cu perfidie, trimițându-mi acea motivație de care m-am agățat – mi-a mărturisit Paleologu. De ce-mi venise tocmai atunci în minte numele lui Aleksandr Soljenițan, nu pot să-mi dau seama nici acum. Cineva parcă îmi șoptea la ureche: «Păi vezi, și Soljenițan, păi vezi, și Soljenițan...» Ei, bine, dragă poete, faptul acesta nu pot să mi-l iert. De ce am căutat să mă spăl pe mâini, apelând tocmai la acest exemplu? Nu, gândul acesta a fost de-a dreptul diabolic! Iată cu ce mijloace subtile lucrează necuratul! Ușor, ușor, cazi în plasa lui și nu mai ai scăpare.”

Văzându-l tulburat pe distinsul scriitor, am abătut discuția spre alt subiect. Spuneți-mi, domnule Paleologu, nu întâlniți diavolul și-n Parlament?” l-am întrebat. Iar senatorul mi-a răspuns pe un ton șăgalnic: „Nu. Deocamdată nu. Diavolul este mediocru. Și Parlamentul, așijderea. Totuși avem de-a face cu două mediocrități opuse. S-ar putea să vi se pară că mă contrazic. Dar aceasta-i realitatea. În Parlament mediocritatea-i risipită într-un număr mare de persoane, în cantități variabile, astfel că diavolul, pentru a o ocupa, trebuie să se miște dintr-un loc în altul repede. Mișcându-se repede, nu găsește suficient timp pentru a se ocupa de tine. El se ocupă de toți, dar cam superficial, pe fugă. Dacă s-ar ocupa mai bine, Parlamentul n-ar mai fi un loc tocmai călduț... N-aș vrea să fiu însă nedrept cu totul, atât la Senat, cât și în Camera Deputaților, am întâlnit și oameni remarcabili, care dau câteodată dovadă de bun-simț și caracter. Faptul acesta se petrece rar, desigur, și totuși se petrece. Necuratul mai lasă și câte o porțiță de scăpare pentru cei ce nu se tem prea mult de el. Un climat total de mediocritate ar fi iadul, care-i starea absolută de mediocritate...”

Meditând la ce mi-a spus cândva distinsul scriitor, dar și la soarta sa, deseori m-am trezit spunând în gând: „Dacă delatorii ar fi inteligenți, s-ar denunța singuri la CNSAS, izbăvindu-se, astfel, de o parte din păcatele ce le apasă conștiința...” Și tot eu: „Dar poate că sufletul și conștiința li s-au pervertit ori s-au atrofiat atât de mult, încât nu simt nevoia de-a se confesa...”

ȘTIINȚA | COLECȚIA „MOȘTENIRE” LA 100 DE TITLURI

Colecția „Moștenire” a Editurii Știința ajunge la 100 de titluri de volume. Într-o lume care părea că nu va renunța niciodată la tradiția zidului părăsit și mereu neisprăvit, cu proiecte de scurtă durată (și acelea, adesea, neîncheiate) iată că o colecție este dusă cu îndârjire până la o performanță notabilă. E meritul directorului editurii care a susținut – ca pe un proiect-lemnă – această variantă autohtonă a „Pleiadelor” franceze, dar această colecție de bibliotecă este, în primul rând, o performanță remarcabilă pentru Mihai Papuc. Un proiect editorial notabil, inițiat și îngrijit, timp de trei decenii, de acest neobosit cercetător, om al cărții și editor de vocație.

Mihai Papuc, o prezență pe cât discretă în viața publică, pe atât de vie acolo unde actul adevărat de cultură chiar se face, merită, fără îndoială, mai multă apreciere din partea contemporanilor. Și nu vorbim aici de oamenii de rând, pentru care și Eminescu reprezintă o vagă amintire școlară, ci chiar de oamenii de cultură ai momentului. Dacă s-ar face acum un sondaj, câți dintre ei ar putea defini cu exactitate contribuția dlui Mihai Papuc la cultura națională?

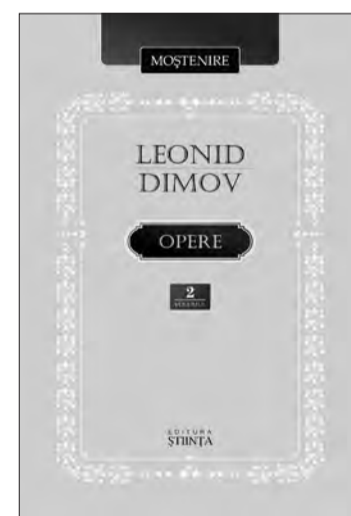
Având un scop iluminist și recuperator, pe lângă câteva serii de autor (Bogdan Petriceicu HASDEU, programat pentru 16, dar ajuns la volumul cu numărul 21 (sic!), Dimitrie CANTEMIR, cu 6 volume la ziua de azi, Mihail SADOVEANU, oprit la volumul 5 în urma unor neînțelegeri cu moștenitorii), colecția include autorii clasici, interziși de autoritățile comuniste pentru că erau „români”, și autorii basarabeni, interziși de autoritățile comuniste de pe ambele maluri ale Prutului, azi aceștia întorcându-se în locul în care se simt ca acasă: în bibliotecă.

Lista autorilor editați până în prezent (sperăm că nu ne-a scăpat nimeni) este aceasta:

Petre V. ȘTEFĂNUCĂ (2 vol., 1991+ 1, 2008); Dimitrie RALET (1991); Iacob NEGRUZZI (2 vol., 1992); Ioan SLAVICI (2 vol., 1992); Alexandru VLAHUȚĂ (2 vol., 1992 + 2 vol., 1994); Ion NECULCE (1993); Alexei MATEEVICI (2 vol., 1993); Constantin STAMATI (1993); Barbu DELAVRANCEA (2 vol., 1994); Liviu REBREANU (2 vol., 1994); Octavian GOGA (1994); Lucian BLAGA (2 vol., 1995); Vasile BOGREA (2000); Gh.V. MADAN (2 vol., 2011); Ion BUZDUGAN (2 vol., 2014); Dumitru C. MORUZI (2 vol., 2014); Leon DONICI (2 vol., 2015); Alecu RUSSO (2015); Ion Luca CARAGIALE (3 vol., 2015); Magda ISANOS (2016); Constantin NEGRUZZI (2 vol., 2017); Dumitru IOV (2 vol., 2017); Andrei CIURUNGA (2018); Nicolae BĂLCESCU (2 vol., 2018); Alexandru ROBOT (2 vol., 2018–2019); Alecu DONICI (2019); Dimitrie BOLINTINEANU (2 vol., 2019); Ion Heliade RĂDULESCU (2 vol., 2020); Mateiu I. CARAGIALE (2020); Mihail KOGĂLNICEANU (2020); Alexandru ODOBESCU (2021); Sergiu Matei NICA (2 vol., 2021); Pan HALIPPA (2021); Grigore ALEXANDRESCU (2021); Alexandru ODOBESCU (2021); George BACOVIA (2022); Nicolae FILIMON (2022); A.E. BACONSKY (2 vol., 2022); Vasile ALECSANDRI (3 vol., 2023); Cezar BALTAG (2023); Constantin STERE (1+ 5 vol., 2023–2024); Leonid DIMOV (2 vol., 2024).

Și, după cum ne promit coordonatorul și editura, aceste titluri sunt doar un început...

VOLUMUL UNA SUTĂ:

LEONID DIMOV,
OPERE, I-II

COORDONATOR
DE EDIȚIE:
ION BOGDAN LEFTER

Volumul I al ediției de față include poezia, proza și dramaturgia autorului. Secțiunea de „Poezie”, care ocupă cea mai mare parte, cuprinde integral volumele antume. Compartimentul poetic este urmat de „Proză” (11 texte scurte, publicate în presa

culturală în 1969–1971) și de „Dramaturgie”, incluzând două piese de teatru.

Volumul II cuprinde o gamă largă de producții literare: articole, cronici, eseuri, analize, comentarii literare, note, tablete, interviuri, anchete, confesiuni, medalioane, meditații, însemnări, toate ținând, în general, de ziaristică sau, mai precis, de frontiera între literatură și gazetărie.

EDITURA

Credit fotografic: Mihai POTĂRNICHE

„– Ты победил, Галилеянин!”

E o replică celebră cu un „stagi” literar-istoric de aproape două milenii în civilizația post-romană. Ion Druță a făcut, se vede, o fixație pentru imperativul exclamației, căci o citează de câteva ori, în texte diferite¹. Această pietate a scriitorului pentru o expresie latină („*Vicisti, Galilae!*”) vine nu atât dintr-o mare adorație pentru clasicii romani, cât din mistica modernă a sensului ei. Mai ales din considerentul că, la un moment dat, exclamația antică venea în atingere directă cu biografia de creație a lui Ion Druță.

Știam cu toții că aproape fiecare scriere a prozatorului și dramaturgului nostru și-a croit cu greu drumul spre lumina tiparului sau spre luminile rampei. Mașina cenzurii intra în trepidante convulsii când textele sale ajungeau sub lupele măritoare ale *Glavit*-ului. Începând cu *Frunze de dor*, cartea ce îl consacra ca scriitor, și terminând cu *Biserica Albă*, ultimul mare roman al lui Druță, carte care, după mai multe interdicții, răzbătea în sfârșit spre cititori cu puțin timp înainte de libertățile proclamate de *perestroikă*.

După *Святая святых*, la obișnuitele probleme cu care se confrunta scriitorul atunci când cenzura avea de „scanat” un manuscris al său, se adăuga și tematica sacrului, tot mai evidentă și tot mai intens conturată pe an ce trecea. Chiar dacă piesa respectivă atingea doar tangențial tema, titlul, de o sonoritate biblică absolută, deja punea în gardă pe funcționarii implacabilei instituții. Textul dramei fusese mai întâi premiat de Ministerul Culturii din URSS (pe când ministru era Ekaterina Furțeva), apoi a fost interzis atunci când la conducerea ministerului a venit Piotr Demicev. După lungi și perverse tergiversări, piesa obținea în sfârșit permisiunea de a fi jucată. Pe când *Biserica Albă*, și prin titlu, și prin fondul romanului, avea deja un clar demers religios – salvarea omului ca individ și salvarea neamului ca entitate etnică e posibilă doar printr-o neștrămutată credință în cele sfinte. Iar simbolul consacrat al credinței este locașul sfânt înălțat în sudoarea frunții și prin strădania poporenilor, la greul contribuției materiale adăugându-se neapărat și evlavia sufletului creștinesc.

Să nu uităm – în 1982, când romanul era publicat de revista „Новый мир”, după nenumărate amânări și piedici ale cenzurii, după „trădarea” celor de la „Дружба народов”, publicație considerată „fief” lui Ion Druță, acest mesaj profund religios al scrierii în cauză nu putea să nu

uimească, după cum constata renumitul propovăduitor rus Aleksandr Men! Căci în 1982 URSS-ul era încă un stat guvernat de ateismul feroce promovată de marxism!²

Mă mir că niciun critic nu a remarcat – nici atunci, nici acum, când lucrurile s-au limpezit și se văd altfel de la o anumită distanță istorico-culturală –, că renumitul concept al lui Tenghiz Abuladze din filmul *Покаяние* (1987) era deja prefigurat în romanul lui Ion Druță. Prozatorul moldovean anticipa ideea care cutremura imperiul fără Dumnezeu, afirmând înainte de strălucitul regizor georgian: *вот дорога которая ведет к храму, а вот и сам храм!*³ Căci acesta e mesajul central al cărții, evidențiat în predica părintelui Ioan din finalul romanului:

„Мы начали, может быть, неловко и неумело, но начали, убежденные в том, что если собрать воедино всю нашу бедность, все наше отчаяние, все наше одиночество, но собрать именем бога, *то получится храм* [sublinierile mele, e.l.]”

Жребий нам выпал нелегкий. За долгие годы бедствий одичала земля под нашими ногами, и скуден стал наш хлеб, и темен стал наш дом, и пустующие люльки заброшены на чердаки. И все же при всей нашей бедности мы нищими почитать себя не можем, потому что у нас есть храм, а храм — это прежде всего надежда [...] Но наступит время теплых дождей, и задымится распаренная земля, и наши надежды обростут корнями, ибо сегодня мы не просто какая-то там деревня на Днестре. Сегодня мы народ, живущий на своей земле, *при своем храме и, стало быть, при своей судьбе.*

Сегодня мы уже не слепые, ибо с высоты нашего храма виден мир далекий; и не безгласные мы, ибо при нашем храме есть колокол, и в трудную минуту, когда он позовет, будет услышан!⁴

(Ион Друзэ, *Белая Церковь. Время нашей доброты*, „Молодая гвардия”, Moscova, 1983, p. 267).

Textul romanului, adaptat de autor pentru scenă cu titlul *Обречение* (denumirea românească e și mai directă: *Aflarea Domnului!*), irita rău generalii de la Teatrul Armatei Sovietice, așa că în curând spectacolul a fost suspendat!

Încerc însă să-mi explic: de ce expresia din filmul lui Abuladze a prins aripi și a devenit o maximă a zilei (dacă vă amintiți, presa bună o scotea mereu în șapourile sale!), iar cea a lui Druță, deși spusă mult mai devreme și în condiții mult mai grele (perestroika nici nu era încă preconizată!),

a rămas în umbră? Cred că esențiale au fost contextele în care apărea conceptul respectiv. Filmul avea un demers profund demascator al ororilor staliniste, pe când romanul compatriotului nostru, pe lângă mesajul pur creștinesc, încerca să împace egolatria pravoslavnică rusă cu ortodoxismul băștinaș. Evlavia lui Paisie Velicicovschi de la vechiul Neamț se va reflecta ca într-o oglindă strâmbă în istoria mănăstirii Noul Neamț de la Chițcani... Ca să vă convingeți, nu e nevoie să vă lansați pentru asta în căutări supralaborioase: e suficient să aruncați un ochi pe elementara Wikipedia, la articolul *Noul Neamț*, și să recitiți ultimele rânduri din roman...

Să revenim. Druță „a recidivat”: au urmat *Căderea Romei* (1996) și *Apostolul Pavel* (1998), piese care abordau frontal, fără măști imagistice de alt ordin, problematica religios-filozofică:

„[D]at mi-a fost să mă ocup de vreo zece ani încoace de soarta unuia dintre cei mai destoinici fii ai omenirii, să-i slujesc Apostolului Pavel. De fiecare dată, când cobor în lumea lui Nero, mă îngrozește demența descompunerii unui mare imperiu, ura și incompatibilitatea cu care cele două lumi, romană și iudaică, se priveau una pe alta. Apocalipsa este, în fond, cardiograma stingerii Imperiului Roman. Iată, zice Apocalipsa, văd o femeie însărcinată, ce țipă în durerile facerii, și un balaur roșu ce stă în fața femeii, gata să-i mănânce pruncul, îndată ce îl va naște.”⁵

Sigur, și în *Căderea Romei*, și în *Apostolul Pavel* reflecțiile dramaturgului erau nu atât retrospective, cât vizau viitorul a ceea ce fusese uriașul Imperiu Sovietic intrat deja în disoluție. Ruinele orașului-etern erau doar fundalul istoric pe care se proiectau marile schimbări în mentalul colectiv al sutelor de milioane care populasera colosul numit URSS. Ideea operei era neobișnuit de îndrăzneță: căderea asurzitoare a gigantului cu picioarele de lut atrăgea după sine căderea la fel de spectaculoasă, dar traumatizantă, cel puțin pentru unii, a vechilor zei ai cetății. Zei falși, creați de propaganda și ideologia bolșevică, ce urmau să fie înlocuiți de divinitatea firească, izgonită de farisei de sub bolțile templului acum dărâmat. Era o idee ce țășnea din realitatea dramatică a momentului, Druță o intuia din zbor și încerca să-i dea aripi:

„Vremuri apostolice, mi-am zis [...], și tot comparând lumea de-afară cu cea de la masa mea de scris, iarăși am ajuns la Sfântul Pavel.

Cum a putut acest suflet să se transforme dintr-un prigonitor al Mântuitorului în unul din arhitecții principali ai lumii creștine? Și dacă diapazonul oscilării ființei umane este atât de mare, de la un total întuneric până la o absolută lumină, poate că nu este încă nimic pierdut definitiv, și fosta lume totalitară mai păstrează șansa revenirii în lumea civilizată?”⁶

Dramaturgul raționa firesc: dacă Saul, prigonitorul creștinilor, preschimbat de credința sa în Apostolul Pavel, a ajuns „unul din arhitecții principali ai lumii creștine”, atunci de ce ateii acerbi de ieri nu ar fi în stare să accepte lumina lui Isus? Credincioșii urmau să iasă a doua oară în istorie din catacombele unde i-a închis păgânismul sovietic. Veneau deci alte vremuri apostolice și autorul nostru se vedea mesagerul unui astfel de apostolat.

Dar nici o piesă, nici alta nu mai aveau vigoarea creațiilor scenice precedente. Totul părea șters, estompat, vag. De aceea viața lor în proiectoarele rampei fu scurtă și inexpressivă: a câta oară în literatura noastră dogma (de data asta alta!) sufoca arta?!

Dar nu asta ne interesează aici. Remarcăm însă că prin aceste opere, scriitorul își developa deschis sentimentul acut-religios și conceptele cu punți spre transcendental. Prin ideatica acestor piese și lucrările anterioare irizau reflexele sacrului, dimensiunea religioasă reliefându-se mult mai clar. Așa că exclamația lui Fazil Iskander „– Ты победил, Галилеянин!”, adresată lui Ion Druță prin anii '80, când erau sabotate de forurile partinice și piesa *Frumos și sfânt*, și romanul *Biserica Albă*, a avut, probabil, asupra scriitorului basarabean un uriaș impact psihologic, din moment ce o invoca în repetate rânduri. Scoaterea lui Ivan Bodiul, persecutorul fanatizat al lui Ion Druță, din postul de prim-secretar al Partidului Comunist din R.S.S. Moldovenească și „investirea” lui ca funcționarăș guvernamental care nu mai avea mari forțe decizionale era concepută de toți ca o victorie a scriitorului asupra dușmanului său, pe cât de vechi, pe atât de rachiunos și de incult. Iată acest moment în *Îngerul supraviețuirii*:

„Marele diriguitor al proceselor literare, cel care de la tribuna congreselor de partid le dădea lecții de bună purtare lui Soljenițan și lui Tvardovski, a fost trecut pe linie moartă. Fusese numit, pare-se, al paisprezecelea viceprim-ministru, care urma să se ocupe cu comerțul cooperativist și starea piețelor. Oricum, cultura a fost retrasă din aria lui de competență.

În zilele acelea de neuitat, Fazil Iskander m-a telefonat într-o sară pentru a detuna cu vocea sa mustoasă, caucaziană:

– Ты победил, Галилеянин!”

Exclamația victorioasă a lui Fazil Iskander (1929-2016), scriitor abhaz de limbă rusă, autor al celebrului roman *Sandro din Ceghem*, prozator ce se bucura de un deosebit respect în rândurile literaților, l-a copleșit plăcut pe Ion Druță, atât prin autoritatea celui care o emitea, cât și prin semantica profund religioasă a expresiei antice. Ca să nu inventez bicicleta, dau mai jos explicația consacrată a unui specialist în ceea ce privește istoricul maximei latine: „Vorbă atribuită împăratului Romei Iulian (331-363), numit *Iulian Apostatul*, care părăsise creștinismul și încercase să restaureze religia păgână. Iulian a murit în Mesopotamia, de o rană primită în cursul unei lupte cu perșii. Avea 31 de ani și era într-al doilea an al scurtului său principat.

Iulian se arătase neînfricat, izbutise chiar să redreseze situația, când a fost străpuns de «o lance de cavalerie venită nu se știe din ce parte» (Ammianus Marcellinus). Într-adevăr, nu se știe până astăzi dacă Flavius Claudius Iulianus a murit de lovitură unei sulite dușmane sau prin trădarea unui roman (L. Jerphagnon). Sfântul Efrem, scriitor sirian, contemporan, însă nu martor ocular, ne încredințează că Iulian, înainte de a muri, ar fi strigat: «Ai învins, Galileene!», Galileeanul fiind Isus.

După alți cronicari creștini, împăratul, murind, ar fi amenințat cerul, spunând: «Helios, m-ai pierdut!», Helios fiind, în gândirea lui, zeul suprem al religiei pe care voia s-o statornicească în imperiu în locul celei creștine.

Aceste versiuni legendare provin deci din medii creștine ostile acestui nepot al lui Constantin cel Mare care devenise apostat.

În schimb, admiratorii păgâni ai defunctului împărat au încercat să-i împodobească sfârșitul cu o aură socratică. La douăzeci și cinci de ani după moartea lui, Ammianus Marcellinus îl înfățișează stând de vorbă cu doi filozofi, înainte de moarte, despre soarta sufletului” (François Bluche, *De la Cezar la Churchill. Vorbe memorabile explicate în contextul lor istoric*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 49).

Replica latină („Vicisti, Galilae!”) a adăugat însă în celebritate după ce a fost pusă în gura unui personaj de dramaturgul norvegian Henrik Ibsen. Piesa se intitula *Împărat și Galileean*, iar protagonistul era, evident, Iulian Apostatul. În finalul dramei, Agathon, un creștin evlavios, îl ucide pe împăratul care comisese păcatul renegării. Arma răzburării era, probabil, lancea romană care l-ar fi rănit pe Hristos. Cezarul moare cu azi renumita replică pe buze: „- Ai învins, Galileene!” (textul lui Ibsen a fost tradus în română de Venera Antonescu).

Piesa dramaturgului nordic ataca o temă, dacă putem spune așa, în sens retroactiv, foarte druțiană, înrudită organic mai ales cu drama *Căderea Romei*. Ambele evocă zorii creștinismului și supremațiile pericole la care se expuneau primii convertiți ce împărtășeau religia propovăduită de Isus.

Expresia pe care ar fi rostit-o Iulian Apostatul are o îndelungată „carieră” literar-publicistică. Ea apare și într-un poem al scriitorului englez Algernon Charles Swinburne (1837-1909). Poetul s-a apropiat de Frăția Prerafaelită, o asociație de pictori care „îngemănuau senzualitatea cu simbo-

lismul elaborat”, devenind prieten mai ales cu liderul grupării, Dante Gabriel Rossetti (1828-1882), artist plastic, dar și poet. Amicii, apropiați prin idealuri comune, se re-întâlneau spiritual și în cultul pentru trecutul mitic și istoric. Rossetti picta, spre exemplu, tablouri precum *Adolescența Fecioarei Maria* sau desena scene biblice cunoscute (*Maria Magdalena la poarta fariseului Simon*), ori imagina pictural diverse episoade din viața idolului său, poetul florentin Dante. Swinburne re-încarna literar figuri celebre din Antichitate – lesbianna Sapho, Atalanta, Venera, Proserpina, Catul și neapărat Isus (în *Hymn to Proserpine*, în *Galileea și Galilean*). *Imn către Proserpina* era publicat în placheta *Poezii și balade* (1866). Poemul avea drept epigraf bine-cunoscuta replică: „Vicisti, Galilae!”. Într-una dintre adresările retorice din poezie e invocat Galileeanul: „*Thou hast conquered, O pale Galilean; the world has grown grey from thy breath*” („*Tu ai învins, palidule Galileean; dar ai colorat lumea în cenușiu*”).

În Rusia, impactul dur-negativ al replicii era reiterat de revoluționarul Aleksandr Herzen în deschiderea unui articol publicistic din „*Колокол*” (nr. 9, 1858) intitulat *Через три года* (Peste trei ani). Vestitul rebel se adresează țarului Alexandru II pe care îl acuză de inconsecvență în promovarea reformelor: „*Ты победил, Галилеянин! и нам легко это сказать потому что у нас в нашей борьбе не замешано ни самолюбие ни личность. Мы боролись из дела, – кто его сделал, тому и честь*”.

Deci, în Rusia fraza era destul de cunoscută, așa că vechea semnificație putea fi încărcată cu sensuri noi și putea fi deviată spre adrese noi! Fazil Iskander evacua din ea reproșul osânditor și-i puneă în valoare energia triumfului.

Istoria a păstrat și o replică geamănă, vizavi de mirificul templu al lui Solomon: „În primul tratat de arhitectură păstrat, Vitruviu recunoaște că s-a inspirat din tratate anterioare; dacă mai era ceva de augmentat, o făcuse deja Octavian Augustus, cel care, potrivit arhitectului nostru, găsise o Romă de cărămidă și lăsa o Romă de marmură. Nici mai târziu, la Sfânta Sofia, lucrurile nu însemnau doar experiment matematic pur, căci referința deja exista, chiar dacă idealizată: Procopius pretinde că Justinian, văzând rezultatul în ziua sfințirii, ar fi exclamat (deloc creștin, de altfel): «- Te-am învins, Solomoane!»” (Augustin Ioan, „(Re)...”, articol publicat în „Dilema veche” din 24-30 iunie 2021).

Biserica albă din Ocolina nu are nici pe departe măreția somptuoasă a catedralelor bizantine sau gotice și nu exhibă mari finețuri arhitecturale, deoarece a fost cioplită cu topoarele în lemn greu de stejar. Meșterii cioplitori nici că auziseră de Vitruviu!... Reculegerea în fața celor sfinte nu depinde însă de grandoarea edificiului în care te rogi. E o învățătură în spiritul Galileeanului.

Galileeanul însuși și noul său apostol literar marcau o victorie sigură: după o mie de ani de la prima creștinare (a. 988), Rusia era, cum ar spune Druță, readusă în matca pravoslavnică, iar împreună cu ea și stătuțelul-satelit numit peste noapte Republica Moldova. Atât kaghebigul Putin, precum și fostul general de miliție Voronin au îmbrăcat măști blânde de mireni evlavioși și au învățat să-și facă cruce mari, fiindcă asta da bine la imaginea pe sticlă. Nu cred că o să uităm degrabă trucul electoral al lui Mircea Snegur, care, la o dezbatere organizată de TV, și-a obligat oponentul, fost mare ștab comunist, să spună „Tatăl nostru”, spre rușinea acestuia, mare corigent la cele sfinte. S-au redeschis bisericile, Samariteanca și ale ei au re-înviat mănăstirile. Credincioșii au răsuflat liber. Au apărut însă alte nacafale. Popia, dintr-o chemare sacră prigonită de urmașii lui Saul, a devenit o meserie lucrativă, spre care s-au înghesuit toți vânzătorii de gheșefturi: șefi de club puși pe tușă, taximetriști, comis-voiajori, speculanți etc., etc. Preoții culți și cu har, cu sentimentul dumnezeiesc în suflet, s-au pierdut în această masă incultă, brutală, rapace, neștiutoare de carte și de aceea străină de rădăcinile ei identitare. Nou-veniții, evident nu toți, dar mulți dintre ei, nici nu știu să-și scrie numele cu alfabetul latin. Nu e de mirare că sunt mancurtizati până în vițele frânghiulelor de care aceștia și-au atârnat în grabă crucile. Și acestea corodate de ignoranța crasă a purtătorilor lor.

Oricum, fostele state socialiste se înfrățeau iarăși cu Biserica, Iulian Apostatul căzând încă o dată. Lancea romană a lui Agathon survola simbolic mileniul și făcea din cezar nu doar o victimă pasageră, ci un mare perdant al Istoriei.

NOTE:

1. În *Îngerul supraviețuirii. Mărturie și spovedanii*, Editura Academiei Române, București, 2011, p. 94: „- Ты победил, Галилеянин!”, în *Grădina Domnului*, Editura Cartier, 2017, p. 342: „Și-ai

biruit, Galileeanule!”, în *Singurătatea Păstorului*, volum ce urma să apară la Editura Arc în 2013, dar, prin decizia autorului, tipărirea cărții a fost suspendată, p. 133: „Ș-ai biruit, Galileeanule!”

2. Din mărturisirile lui Ion Druță: „Peste câțiva ani părintele Aleksandr Men, cu câteva luni înainte de moartea sa tragică, îmi povestea, pe când eram într-o călătorie în Germania, că în toamna ceea, când apără romanul, în orice casă din Moscova nu se vorbea decât despre «Biserica albă». Minune cerească, ziceau cu toții. Necredincioșii se întorc ei cu fața spre biserică! Slavă Domnului că s-a ajuns s-o vedem și pe asta” (Ion Druță, *Îngerul supraviețuirii. Mărturie și spovedanii*, Editura Academiei Române, București, 2011, p. 97).

3. Iată drumul care duce spre templu, iată și templul!

4. „Le-am început și noi pe toate poate nu prea bine, nu prea frumos, dar le-am început convinși fiind că dacă vom aduna la grămadă toată durerea noastră, toată singurătatea noastră, toată suferința noastră, dar le vom aduna în numele Domnului, se vor preface, odată și odată, în Templu. Soarta ne-a fost vitregă și grea. După atâta vărsare de sânge au prins a ni se pustii pământurile. Săracă ne este masa, posomorită ne este casa, maicile nu mai prind leagănele în cuiele bătute cândva în grindă. Dar, cu toată sărăcia și toate necazurile, decăzuți nu ne putem socoti, căci Domnul s-a întors iară cu fața către noi, dăruindu-ne acest sfânt lăcaș, iar acolo unde coboară binecuvântarea Domnului, acolo, firește, începe a încolți nădejdea în ziua de mâine. [...] Așa precum în pragul primăverii fiecă firicel de iarbă pare sortit pieirii, căci cade o brumă, vine un pui de frig și, gata, s-a zis cu firicelul, tot așa și visele noastre ar părea niște năzăriri stranii, dar iată că Domnul trimite ploii și zile calde. [...] Având biserică în sat, cu candelă aprinsă în fața Preacuratei, nu mai lăsați groaza și disperarea să pună stăpânire pe inimile voastre, căci de azi înainte nu mai suntem un sat oarecare, pierdut în văile nistrene. Suntem un popor așezat pe pământurile sale, moștenite din bătrâni, suntem adunați în jurul credinței noastre, adică sub ocrotirea destinului nostru” (Ion Druță, *Scrieri*, volumul 3, Editura Hyperion, 1990, Chișinău, p. 361).

5. Ion Druță, „Vremuri apostolice”, în *Ora jertfirii*, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 1998, p. 242.

6. *Ibidem*, p. 243.

7. „Ai învins, Galileene! ne e ușor să spunem acest lucru, deoarece în lupta noastră nu am implicat nici orgoliul, nici personalitatea. Am luptat pentru cauză, așa că celui care a făcut-o i se cuvine toată onoarea.”

16 iulie 2021

EDITURA ȘTIINȚA | „ANTOLOGIA UNUI AUTOR”

MATEI VIȘNIEC POEMUL CARE SE CITEȘTE PE SINE

„Acest volum antologic cuprinde poemele cele mai cunoscute ale autorului, reputat scriitor român și francez, cu trimitere la volumele în care au fost publicate pe parcursul timpului, dar și un consistent grupaj de poezii inedite.”

EDITURA

ADRIAN POPESCU EU AM SLUJIT POEZIA

„Culegerea reprezintă o selecție, mai curând, o panoramă a poeziei lui Adrian Popescu, de la cartea de debut (*Umbria*, 1971) la ultimele titluri recente, toate păstrând aceeași «viziune franciscană» și «religiozitate» poetică pe care i-au remarcat-o criticii și cititorii devotați...”

EDITURA

LUCIAN VASILIU DESPRE OMUL BUN ȘI FRUMOS

„În carte sunt selectate poemele exponențiale din volumele de poezie ale autorului, autor de referință al optzecismului românesc, începând cu volumul de debut *Mona-Monada* din 1981 și încheind cu cele mai recente poezii, publicate în ultimele cărți sau în reviste.”

EDITURA

CĂLĂUZA TIBETANĂ (FRAGMENT DE ROMAN)

de VAL BUTNARU

Intuiesc ceva vag, tulburător. Mă învăluie niște presimțiri sumbre, străbătute uneori de o rază de lumină difuză, cum li se întâmplă prinților de hârtie și prințeselor de indigo din tablourile vechi, rătăcite prin galeriile subterane ale castelelor de carton.

Exerciții de imaginație, regrete și întrebări de pe altă lume – toate mă însoțesc pe acest ultim drum, istovitor, dar predestinat. Fără de întoarcere, așa cum se va constata până la urmă. Sau cu întoarcere. Dar într-o realitate nouă – necunoscută și răvășitoare.

Să mă opresc măcar pentru o clipă, să-mi trag sufletul! Îmi spun, nutrind o străveche speranță, compromisă, ca orice altă speranță, încă de pe timpurile veterotestamentare, de blândul Ecclesiastul, împotmolit și el în nisipul deșertăciunii. Pauzele nu fac parte din regula acestui joc. Doar mișcarea înainte! Când pierd șirul evenimentelor și al amintirilor, al fanteziilor și al îndoielilor, o iau de la capăt, atât cât îmi permite timpul și Cel de al Patrulea Guru. Dacă mă gândesc bine, nici acest lucru nu corespunde întru totul adevărului. În situația mea nu poate fi vorba de timp. Timpul nu există în limitele unui corp răpus de timp.

În momentul în care vă vorbesc aceste lucruri, nu reprezintă decât o conștiință pură despărțită de un trup fără viață. Un trup înțepenit și acoperit de lumina rece a lunii, ca un autentic lințoliu ceresc aruncat peste un cocoloș de lut. O conștiință pură – cu toții împărțăm această convingere irefutabilă, nu-i așa? – nu se teme de timp, fiindcă n-o sperie amenințările și suferințele pe care le aduce cu sine curgerea nisipului din clepsidra prinsă cu lipici de torpedoul mașinii. Conștiința pură nu înțelege, în ultimă instanță, ce reprezintă această mare șmecherie – timpul –, inventată de rațiunea pură a omenirii.

Cât îl privește pe Cel de al Patrulea Guru, înțeleptul nu s-a prezentat, deocamdată, în fața tablei scrijelite cu materii înalte. Are și el o calitate – de profesor universitar al memoriei efemere –, dar încerc să nu-i acord o atenție exagerată. Abia urmează să apară, cu creta într-o mână și cu cronometrul în cealaltă. Pe de altă parte, nici măcar nu s-a făcut apelul. Să așteptăm până va sosi momentul, să nu ne grăbim!

Așadar, reiau!

De data asta însă, sunt mult mai atent la cuvintele lunecoase, aidoma peștilor de demult, îmbrăcați cu costume de scafandri, și la detaliile obsesive, cum ar fi scenele erotice din îndepărtata copilărie, des-

pre care vorbind cu voce tare te pomenești taxat de poliția moravurilor de mahala.

Șed la masa rotundă de sub abajurul galben, de modă veche, cu franjuri de mătase, alături de Inocențiu Mavrogheni și Olimpia Caradja, în vila cochetă a doamnei. Casa este amplasată pe o străduța îngustă ce străpunge perpendicular Piața Rosetti. Salonul fastuos corespunde întru totul descrierii mele de cândva, pe care o țin minte în cele mai mici amănunte: un salon aglomerat cu mobilier scump – servante garnisite cu arabescuri, dulapuri grele și etajere fragile. Toate din mahon sau abanos – doar lemn roșu și negru.

– Frumoasă casă! rostește fascinat Inocențiu, negăsind un alt calificativ.

– Frumoasă, cade de acord stăpâna. Cândva, conacul a aparținut unei rude de ale mele, o descendentă directă a domnitorului Munteniei, Ioan Caradja, cel cu epidemia de ciumă, ca istoric trebuie să fi auzit de el, nu?

Știam ce-i va răspunde Inocențiu și, mânat de neliniști inexplicabile, îmi întorc privirea în partea opusă a camerei să văd cine părăsește în grabă salonul cuprins de semiîntunericul catifelat, dens, pășind apăsător pe parchetul scârțâitor, dar, totodată, scânteietor ca șampania captată într-un pahar de cristal. Hașurând podeaua de sub ferestrele ovale, umbrele copacilor de afară îmi joacă feste, îmi zic, chiar dacă deslușesc limpede conturul bărbatului. De acolo, din cotloanele sufrageriei apretate ca veșmintele slujnicilor de altădată, apare un domn elegant, îmbrăcat cu un costum alb și cu papion albastru, salutând-o ceremonios pe doamna Olimpia, amfitrioana ciudatei reuniuni, ea răspunzându-i într-un mod la fel de ceremonios.

Înaintând maiestuos prin clarobscurul casei, bătrânul străbate salonul de la un capăt la altul, fără să ne bage în seamă pe noi, personajele bizare adunate în jurul mesei, și iese pe o ușă laterală care dă în curtea interioară, asaltată de o vegetație luxuriantă.

Între timp, Mădălina aduce ceștile de cafea, iar mama ei, doamna Olimpia, îmbrăcată într-o rochie roșie, lungă până la călcâie, cu un guleraș alb, croșetat fin, ca o pânză de păianjen, nu prea înalt, înconjurându-i gâtul, ne îndeamnă să savurăm băutura cu aromă orientală, preparată într-un fel neobișnuit, așa cum rar o mai gătește cineva în ziua de azi. Cunosc mai multe rețete de preparare a unei cafele bune, dar, înțelegând că acum nu e momentul potrivit pentru discuții care ne-ar dezechilibra emoțional și ne-ar orienta atenția asupra unor subiecte străine, prefer să păstrez

nedivulgate micile mele secrete de alchimist gastronomic.

Nu-mi pot rupe ochii de la ușa care s-a închis în urma domnului cu costum alb și mă pomenesc spunându-mi că nu voi mai repeta greșeala de cândva, permițându-i să dispară fără să-l descos cine este și ce cută în această casă din centrul Bucureștiului. Mă ridic de la masă și-l urmez în curte, dar acolo nu mai găsesc pe nimeni. Bărbatul îmbrăcat elegant dispăruse. Pe o porțiune a zidului de piatră gălbuie, măcinată de vreme, ca un papirus vechi, se distinge o pată violetă. Mă apropiu și văd o porțiță discretă, cu urme de vopsea scorjită, ceea ce îmi trezește o senzație de dezacord brutal cu armonia din curtea verde și îngrijită. O împing și pășesc în stradă. Ajung în Piața Rosetti. Mă uit de jur împrejur și, când pare că-l pierdusem din vedere, văd albind în depărtare costumul lui impecabil. O ia la dreapta, îndreptându-se spre Teatrul Național. Alerg cât pot de repede, dar, fiindcă se mișcă neașteptat de iute pentru vârsta lui, îl ajung abia când intră în holul *Intercontinentalului*. Mă apropiu gâfâind și-i pun mâna pe braț căutând să-i provoc stare de confuzie. Se întoarce subit și-i văd în sfârșit fața. Nu greșisem, este el! Da, e Varlaam, așa cum mi-l imaginam de la bun început, până a-i descrie portretul în romanul acela în care toată lumea pierde manuscrise!

Ca la Caragiale, îmi spun amintindu-mi de un discurs mai vechi rostit în timp ce țineam în mâna dreaptă un pahar cu whisky, iar în stânga – o rodie insuportabil de roșie. Personajele lui nea Iancu pierd mereu tot felul de epistole: ba câte un nevinovat răvaș de amor rătăcit prin dormitoarele cu cearceafuri pătate de lacrimi, ba un siropos bilețel amical adresat unui coleg mai reticent la problema repetenților neisprăviți, ba o inflamatorie scrisoare de dragoste în stare să schimbe raportul de forțe politice într-o țară cum este România, o veche abonată la canalul cu melodrame latino-americe.

Ajuns la acest moment al narațiunii mele, îmi notez să nu uit să-i spun Celui de al Patrulea Guru că scrisesem cândva o piesă de teatru în care adunam laolaltă cele mai faimoase replici și fragmente, din cele mai memorabile scene, din toată opera lui Caragiale. N-o făcusem dintr-un exces de mândrie și prejudecată sau din dorința de a epata. În niciun caz. Eram cu gândul la cititorul modern – un consumator înrăit al formelor literare mici: anunțuri matrimoniale, spoturi publicitare sau texte ciugulite de pe niște bloguri obscure –, întotdeauna

grăbit, stăpânit de o nerăbdare inexplicabilă, inapt să ducă lucrurile la un sfârșit oarecare, nu neapărat bun, și, drept urmare, obișnuit doar cu lectura sporadică, pe diagonală, a cărților obligatorii, serioase, sau, în cel mai bun caz, a parcurgerii pe sărite, din fragment în fragment, a unor opere de patrimoniu. Ardeam de dorința să-i pun la dispoziție o scriere care să cuprindă toate momentele și piesele clasicului nostru. Doi în unu, vorba unei reclame mai vechi. Sau, în cazul despre care vă vorbesc, mai multe în unu. E comod și corespunde cât se poate de bine spiritului zilelor de azi.

Apropo, despre reclamă.

Cunosc un consumator împătimit de spoturi video. Un veritabil devorator de publicitate, așa spune. Când stă în fața televizorului și se uită la un film, abia de are răbdare să reziste până la pauza de publicitate. O, câte bucurii îi provoacă aceste filmulețe comerciale! Mă încumet să afirm că trăiește o stare de beatitudine autentică! Un deliciu estetic greu de egalat! Îl întreb, din când în când, ce găsește atât de amuzant în ele și-mi răspunde că niciun film de ficțiune, ca să nu mai vorbim de romane polițiste, nu se compară cu spoturile publicitare.

– E atâta viață acolo! exclamă exaltat. Atâta adevăr!

Îmi mai spune că se identifică aproape mereu cu personajele nostime din aceste filmulețe. Ba se vede o scrumbie marinată, pusă în vânzare la preț redus, ba un kilogram de banane livrate de un producător celebru dintr-o țară africană, marcată de o recentă lovitură de stat, ba o legătură de mărar sau o căldare de roșii crescute în condiții naturale, fără aditivi periculoși, ba un mult stimat dulap cu care poți sta oricând de vorbă, ba un medicament bun la toate – de la menopauză la andropauză, precum și la dureri de dinți, de cap sau de stomac.

– Să știi că despre oameni nimeni nu vorbește în termeni admirativi ca despre eroii mei din reclame! exclamă extaziat.

Mă uit contrariat la el, dar se preface că nu-mi observă deruta.

– Niciun muritor de rând nu se învrednicește de atâtea cuvinte de laudă precum dulapurile și scrumbiile mele! își încheie pledoaria, de fiecare dată cu un patetism demn de o pauză publicitară mai lungă.

Nu exclud faptul ca cineva ar putea să nu mă creadă, ca unora să li se pară fanteziste și egocentrice afirmațiile legate de textul *doi în unu*, dar, vă asigur, piesa de teatru există în realitate. Oricine poate verifica.

În fond, ce contează un accident minor ca acesta – scrierea unui text efemer, lipsit de orice semnificație –, la stabilirea unui drum central, primordial, decisiv chiar pentru destinul unui om? Iată întrebarea pe care mi-o pun deznădăjduit ca un sihastru ascuns în creierii munților, descoperit din întâmplare de niște turiști gălăgioși. Astfel pășise Inocențiu în munții Rodnei, vizitat inopinat de frumoasa Mădălina, fiica pretinsei descendente din os domnesc.

Dar ce caută Varlaam, mă întreb, în casa Olimpiei Caradja? Nedumerirea este cât se poate de legitimă. La urma urmelor, doamna cu rochie roșie nu e decât un biet personaj, la fel ca celelalte, creat de mine, doar că figurând într-un alt roman, nu cel cu manuscrisele.

– Ce dorești dumneata? mă întrebă Varlaam nemulțumit, cu o pronunțată iritare în glas.

Tonul acesta distant mă surprinde și mă descurajează nespuse de mult.

– Aș vrea să vă întreb câteva chestiuni importante, bălmăjesc nesigur.

– Dar nu e posibil așa ceva! se revoltă brusc, fără să asculte întrebările mele până la capăt. Atâta timp cât există niște reguli, nu e posibil! Trebuie să respecti toată procedura, domnule meu, de la cap la coadă, și abia pe urmă ai putea pretinde ceva!

Cu o simplă smucitură a brațului, se eliberează din prinsoarea mea timidă și dispăre după o coloaană. Se evaporază într-un mod inexplicabil, de-a dreptul misterios. Dezamăgit, fac stânga-mprejur ca să ies din hotel. Trag de ușă și, cu un aer pleoștit, intru direct în holul vilei de cândva a domnitorului Caradja, dacă e s-o credem pe cuvânt pe actuala proprietară a imobilului. Nu știu de ce nu mă miră ciudățenia, dar o fixez în memorie: casa Olimpiei este amplasată, de data asta, perete în perete cu *Intercontinentalul*.

EDITURA PRUT NOI APARIȚII

**RĂZBOIUL MI-A LUAT TOT.
SCRIITORII UCRAINENI
FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU RĂZBOIUL**
SELECȚIE: DUMITRU CRUDU
CHIȘINĂU, PRUT, 2023

„O antologie cu scriitori și publiciști ucraineni (interviuri, poezii, eseuri și fragmente de piese de teatru) despre război, coordonată și realizată de scriitorul Dumitru Crudu, care, încă din 24 februarie 2022, a muncit la realizarea acestei cărți, cu scopul clar de a evidenția nedreptatea și bestialitatea războiului de ocupație pornit de Federația Rusă împotriva Ucrainei. O carte care, înainte să se ocupe de literatură, consemnează istoria și rezistența ucrainenilor.”

EDITURA

INEDIT

PLAGIATUL LUI CANNA*

de ION DRUȚĂ

Foto de Nicolae RĂILEANU

VI

La începutul lui 1953, la opt ani după război, în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească atmosfera celor două valuri de deportări ținea sub o imensă presiune viața politică și culturală. Educarea și reeducarea mergeau cu greu, băncile din „clasa a doua” mai rămăneau pe jumătate pustii, și, pentru a completa „clasa”, pe 5 martie mai căzu un val de deportări. Lupta între cele două maluri ale Nistrului, care și până atunci era numai foc și pară, în vara lui 1953 s-a încins cum nu se mai poate.

Un amplu articol din „Sovetskaia Moldavia” cerea deportarea scriitorilor basarabeni, în frunte cu președintele lor, poetul Andrei Lupan. Panică în modesta lume culturală care abia se forma. Poeții mai slabi de înger umblau să se sinucidă. Lupan pleacă în taină la Moscova. Aleksandr Fadeev, președintele Uniunii Scriitorilor din URSS, cere audiență urgentă la Stalin. A fost primit. *Работайте спокойно, товарищи*. Cu asta s-a întors Lupan de la Moscova. Furtuna trece, basarabeni oftează ușurați, dar norii, norii ceia negri și fioroși rămăneau pe cer.

Scriitorii șanțiști, total dezamăgiți că li s-a ignorat inițiativa, nu numai că nu renunță la luptă, dimpotrivă, schimbă tactica, trec la atac cu baioneta, făcându-și publice doleanțele. Dacă toată conducerea republicii, inclusiv toți miniștrii sunt de pe malul stâng, cum se poate ca Uniunea Scriitorilor, unul dintre principalele focare ideologice, să fie pe mâna scriitorilor menșevic-troțkiști, care niciodată nu au văzut cu ochi buni puterea sovietică? Rânza Carpaților zace în oasele lor, și dacă noi nu i-am putut goni în exil, de ce nu i-am detrona la congresul de anul viitor, pregătirea pentru care deja au și început?!

Noaptea, prin bucătăria, pe la răscruci, cât mai pe ascuns, cât mai departe de ochii lumii, așa cum fac adevărații comuniști, scriitorii de pe malul stâng pregăteau o totală revanșă. Figura principală care urma să vină în fruntea Uniunii Scriitorilor în locul lui Andrei Lupan a fost desemnată de conducerea republicii încă în 1949, când, după cel de-al doilea val de deportări, în ajunul sărbătorilor din octombrie, prozatorul Ion Canna a fost decorat cu cea mai înaltă distincție din Uniunea Sovietică, Ordinul Lenin.

Era singurul scriitor din Moldova decorat cu această înaltă distincție și, prin urmare, el și numai el urma să ocupe cabinetul de președinte al Uniunii Scriitorilor. Era ca și cum a și fost ales. Se vorbea prin

oraș că scriitorii șanțiști, întâlnindu-l, mai în glumă, mai în serios, i se adresau cu „tovarășe președinte”. Totul era pregătit pentru a prelua frânele culturii. Revoluția culturală era fixată și întărită până în cele mai mici detalii.

Pe lângă rolul de președinte al Uniunii Scriitorilor, despre care nici nu se mai discuta, se știa și cine va fi viitorul secretar al Uniunii, cine va prelua conducerea revistei „Octombrie”, care va fi componența colegiului redacțional al revistei. Distracția supremă a moldovenilor a fost și rămâne ajunul alegerilor, repartizarea posturilor.

Singura problemă, care umbrea oarecum întreaga operație, era modesta operă a tovarășului Canna. Moscova deseori îi dădea de înțeles malului stâng că, având un asemenea bagaj de creație, numai poezii și povestioare, Canna nu poate pretinde la conducerea Uniunii Scriitorilor din Moldova. Într-adevăr, cu o povestioară modestă ca *Mama*, care aici, la Chișinău, mai treacă-meargă, dar acolo, sus, la Moscova, în lumea mare a literaturii sovietice, unde domnesc epopeile precum *Pe Donul liniștit*, *Dauria*, *Port-Artur*, acolo, cu povestioare mici nu ai nicio trecere, nimeni nu te ia în seamă.

Această lacună trebuia eliminată cât mai grabnic, cât mai temeinic. Era nevoie urgentă de un roman-epopee, cum s-ar zice, de un epos moldovenesc, narodnic-revoluționar, cât mai mustos, cât mai colorat, cât mai voluminos. Din păcate, Ion Canna, fiu de țaran din satul Goian de lângă Dubăsari, făcea parte dintre moldovenii de cursă scurtă. De felul lui era cam molău, încet la vorbe, încet la fapte și, firește, încet la scris.

Dar lasă că Ion Canna era comunist, și nu un simplu comunist, ci comunist bolșevic, iar renumitul slogan revoluționar declara că pe lume nu există cetății pe care bolșevicii nu le-ar cucerii. Partidul sună mobilizarea. Comunistul Ion Canna a fost purtat și încurajat prin înaltele cabinete, i s-au creat toate condițiile posibile, totul i se aducea pe tavă, punându-i-se o singură condiție – zilnic, la masa de scris. Pentru a-i da avânt, a fost aprobat în forurile superioare până și titlul viitorului epos, titlul propus de însuși tovarășul Ion Canna – *Dimineața pe Nistru*. Frumos, măreț, mobilizator.

În scopul promovării și răspândirii viitoare capodopere, au fost trimiși emisari în capitala Uniunii Sovietice. O asemenea epopee trebuia binecuvântată de Kremlin. După numeroase consultări la toate nivelurile posibile, după sfaturile și sugestiile tovarășilor mai mari, a fost

adus de la Moscova tovarășul Fabian Garin, membrul al Uniunii Scriitorilor din Moscova, prozator, afacerist, traducător, specializat în promovarea operelor naționale pe plan unional și chiar internațional. Avea legături solide și influență în toate revistele și editurile centrale.

VII

Ajungând la Chișinău, Fabian Garin a fost întâmpinat cu onoruri la care nici nu se aștepta și găzduit în condiții de mare boier. Orice dorință a lui era satisfăcută înainte de-a fi fost rostită până la capăt, așteptându-se de la el un singur lucru – eposul. Hai, tovarășilor, partidul așteaptă, cititorul moldovean așteaptă, întreg poporul așteaptă eposul moldav care va da o nouă față, o nouă realitate, un nou avânt republicii.

Să nu mai umble pe străzile Chișinăului basarabeni îngâmfați cu universitățile lor. Institutul Pedagogic de la Tirișpolea, iaca așa cum este el, le va da chișca basarabenilor, o să-i pună cu botul pe labe. Să nu se tot fălească ei cu *Luceafărul* cela al lor, pe care îl înțeleg doar stelele de pe cer. O să le arătăm noi ce înseamnă literatura adevărată, ce înseamnă un epos răsărit din seva neamului...

Totul era mobilizat, totul era pus pe roate. Zilnic i se aduceau tovarășului Garin texte noi, calde, dar lucrul mergea cam greu. Paginile care veneau de la Canna aveau o energie slăbuță, cu glume țărănești, primitive, nu aveau deloc respirație istorică. Fără un foc de dragoste, foc adânc, devastator, paginile acelea nicicum nu trăgeau la epos. Ce era de făcut? Traducând, Fabian Garin, un tip trecut prin sită și dârmon, mai înviora capitolele, pe ici, pe colo, le mai dezvoltă, adăugând câte un fragment, pe care imediat i-l trimitea lui Canna pentru a fi tradus acum din rusa în moldavă și pus în cartea de bază.

Se muncea din răsputeri, zi și noapte, și nu a fost nimic de mirare când, în vara anului de la Cristos 1953, la Moscova și la Chișinău, concomitent, apare de sub tipar romanul *Dimineața pe Nistru*. La Moscova, în limba rusă, la Chișinău, firește, în limba moldovenească. A fost una dintre cele mai strălucite operații ale șanțiștilor, care legaliza și din punct de vedere cultural totală putere în mâinile malului stâng. De acum, nu Chișinăul, ci Tiraspolul rămânea a fi adevărata capitală a Moldovei și se făcea totul ca acest adevăr să ajungă până la școlarul din ultima bancă

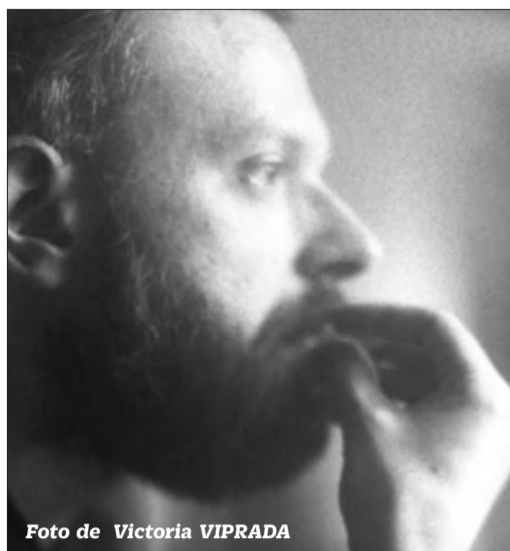

Foto de Victoria VIPRADA

TOT CE SE ÎNTÂMPLĂ LA DISTANȚĂ CONSTRUIEȘTE DISTANȚĂ

DE ALEXANDRU COSMESCU

ALEXANDRU COSMESCU (N. 1985, CHIȘINĂU) A STUDIAT LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ȘI LIMBA LATINĂ LA FACULTATEA DE LITERE A UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA (USM). A URMAT UN MASTERAT ÎN FILOSOFIE, LA ACEEAȘI UNIVERSITATE, UN DOCTORAT ÎN FILOLOGIE LA ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI, ȘI SINGURA ITERAȚIE A PROGRAMULUI DE MASTERAT „CIVILIZAȚIE EUROPEANĂ/MARILE CĂRȚI” LA USM. ÎN PREZENT, LUCREAZĂ ÎN CERCETARE LA INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „B.P. HASDEU” ȘI LA SECTORUL DE FILOSOFIE AL INSTITUTULUI DE ISTORIE DIN CHIȘINĂU. ESTE UNUL DINTRE FONDATORII GRUPULUI POETIC „HUMANZONE” DE LA CHIȘINĂU. A FOST REDACTOR-ȘEF AL SUPLIMENTULUI „CONTRAFORT STUDENTESC” AL REVISTEI „CONTRAFORT” (2006-2008).

A DEBUTAT EDITORIAL CU VOLUMUL „UN SPAȚIU BLÂND CARE MĂ PRIMEȘTE CUM M-AR ÎMBRĂȚIȘA” (CARTIER, 2013, 2017: PREMIUL PENTRU DEBUT AL USRM, PREMIUL PENTRU DEBUT AL REVISTEI „TIUK”, PREMIUL MUNICIPAL PENTRU TINERET). A PUBLICAT POEZIE ÎN REVISTELE „CONTRAFORT”, „POESIS INTERNAȚIONAL”, „SPOKE”, „MAFIA SONEȚELOR” Ș.A. PREZENT ÎN CÂTEVA ANTOLOGII ȘI PARTICIPANT LA FESTIVALURI DE POEZIE DESFĂȘURATE LA CHIȘINĂU, BUCUREȘTI, ARAD, SIBIU, CLUJ, BISTRIȚA.

îmi pulsează tâmpilele și tremur

te-am întrebat dacă
simți distanță

respirația mea s-a lungit și
s-a făcut foșnet

cum decizi ce
să crezi și ce nu

când corpul tremură plăcut da
când corpul tremură dureros nu

azi în mașină am
închis ochii mi-am
sprijinit capul de
fereastră am lăsat
vibrația drumului să vină în
locul vibrației cârnii

tot ce se întâmplă la distanță
construiește distanță

—

„sărmane catullus nu te
mai prosti și lasă ce vezi că a
pierit să
se ducă naibii
ai avut zile albe când
mergeai unde te
ducea fata iubită de noi cum
n-a fost iubită niciuna
multe lucruri frumoase și jucăușe s-au
întâmpnat pe care tu le voiai și nici
ea nu le evita ai avut într-adevăr
zile albe dar
acum ea nu
vrea deci nici tu
neputincios n-o
urmări pe cea care fuge nici nu
trăi chinându-te ci
hotărât rabdă
fii tare”

—

nu știu dragoste
ce mă face să tremur și
nu știu ce m-ar
face să mă opresc –
se adună o
prinsoare de

menghină în umărul drept și
un nod în gât și
respirația întretăiată de
pauze lungindu-se și vocea ca
după răceală și
numesc asta tristețe și
încep să tremur mai tare –

ce faci când vrei
să dai sens
numești

când vrei să dai sens
când sensul nu e
evident dragoste

—

motanului roșcat din
curte nu-i
pasă de mine
se uită într-o
gură de canalizare deschisă

nici mie nu-mi
pasă de
mine – pleoapele se
încordează – în
mintea mea ne
atingem în scară și asta e
cum te-ai uita într-o
gură de canalizare deschisă

—

frisoanele și
nodurile în
gât sunt
felul trupului de a spune
nu alex nu ești ceea ce
crezi

când sunt ne-
mulțumit îmi
strâng buzele și-mi
întorc capul
îmi ridic ba un
umăr ba altul și-mi
întind degetele cu
palma ținută pe coapse

dacă aș
vedea asta dintr-o
parte n-aș

vrea să
fiu cu mine

tu cum de ai
vrut să fii cu
mine

sunt o deschidere care
naște deschidere până nu
mai sunt o deschidere care
naște deschidere

—

pulsatia întâi în
brațul stâng apoi în
abdomen
migrează

când mă
sprijin de
perete și tu
mă atingi
pulsatia prelingându-se dintr-o
parte a
trupului în alta e
fundalul

acum a
rămas doar fundalul
pulsatia migrează dintr-o
parte a trupului care a
fost atinsă de
tine în altă parte a
trupului care a fost
atinsă de tine și
niciuna nu mai e
atinsă de nimeni

—

ce face un
trup lăsat singur

freamătul din prima
falangă a arătătorului drept
a ținut câteva clipe
apoi a dispărut
tâmpla dreaptă mi se face ghem
kinestezele oculare îmi
scot la iveală diferite porțiuni ale
tavanului uneori
umbrite uneori
nu

nu
nu mi-e
bine

durerea se adună și
se sedimentează

distanța se adună și
se sedimentează

—

tenișii mei sunt
uzi de la ploaie dar
nu mi-i scot
din poziția
în care m-am întins pe
fotoliu – un fragment de
copac acoperit de
peretele casei
dacă ai fi în
locul meu ai vedea ce văd eu
dacă aș fi în
locul tău aș
închide ochii și m-aș
atinge

mintea se
face ghem și
sunt doar aici

dacă aș fi un
pisc aș
umbla după tine
așa mi-e rușine

—

mă așez pe
bancă și mă aplec tot
spre mine pielea mă
ține în limitele ei și
o acopăr cât de
bine pot

gluga e prea liberă și
îmi ard urechile

răceala trasează
contururi pe
spatele meu
începe de jos și

acoperă
din ce în ce mai
mult

când merg ceea ce
îmi apare se face un
tunel

suficient spațiu cât să
trec dar
atât

—
tu mă
atingi – stăm
împreună în
scară pe întineric și
tu vrei să-mi
fie bine –
tresărim la
orice zgomot îmi
strecor mâna sub
marginea rochiei tale lângă
stern

apoi afară rulez
două țigări
ce e
trupul iubit
care e
semnul după care îl
recunoști
vrei să-i fie bine și
simți asta în
fiecare celulă
vrea să-ți fie
bine și simți asta în
fiecare celulă

—
„rabdă fii
tare”

nu pot trupul respinge de la
sine când zic
„fii tare” și
râd cât de
artificial sună e
ce ți-ar
spune un coach
cuvintele astea sar ca o
minge de cauciuc
lovită de perete când
mi le șoptesc

tot așa când zic în
șoaptă „rabdă”
nu nu rabd nu vreau
să rabd doar
aștept până
o să treacă
dacă zic
„rabdă” e ca
atunci când sora
medicală zice
„relaxează-te n-o să
doară deloc”

dacă zic
„lasă ceea ce e să
fie cât e tu doar
stai cu
asta oricât ar dura” se
face liniște și
fruntea se destinde

e din ce în
ce mai frig și
noaptea mă leagănă

11 > ION DRUȚĂ: PLAGIATUL LUI CANNA*

din cel mai îndepărtat colț al republicii. În zilele acelea, oriunde ai fi mers, cu oricine te-ai fi întreținut, totul se învârtea în jurul *Dimineații pe Nistru*. Să vezi, măi, ce carte nemaipomenită, ce respirație, ce orizonturi, cine să fi crezut că Ion Canna se va ridica ca un munte deasupra tuturor! Recenzii, întâlniri cu cititorii, festivități, emisiuni radiofonice, simpozioane științifice, totul era acoperit de *Dimineața pe Nistru*.

Pofta însă vine mâncând. La un moment dat, conducerii Moldovei i s-a părut că e cam puțin pentru un asemenea eveniment istoric, acest roman-epopee trebuia cumva promovată pe plan internațional. Merg cu închinăciuni la Moscova. Capitala Uniunii îi dă o mână de ajutor Chișinăului. *Dimineața pe Nistru* apare la București.

Asta a fost bomboana de pe colivă. Apariția acestei epopei la Moscova, București și Chișinău a pus pe butuci intelectualitatea basarabeană. Blocaj total. Închiși din toate părțile. Pecetluită. Nu mai aveau unde merge să se plângă de soarta vitregă, nu mai aveau la cine apela să li se facă o cât de mică dreptate, nu mai aveau câmp pentru speranțe.

Moscova și Bucureștiul, a câta oară, au bătut palma, au făcut front comun împotriva acestei fășii de pământ dintre Nistru și Prut. Anatema cu voi.

/.../

VIII

Cum se petrecuseră lucrurile? Într-o dimineață, în drum spre Uniune, trecând prin parcul Catedralei, Andrei Lupan este oprit de un necunoscut.

– Tovarășe Lupan, aș fi vrut să vorbim ceva... Dar discret, dacă se poate.

Lupan se uită la el. Toată viața se ferea de provocatori. Nu părea a fi.

– Despre ce e vorba?
– Despre *Dimineața pe Nistru*.

Lupan zâmbește. Evident, toată Moldova, din zori până în noapte, umblă cu romanul lui Canna în gură...

– Hai dar să ne așezăm pe o bancă undeva mai la margine, dacă chiar ții să fie discret...

Aleg banca, se așază. Necunoscutul pune jos o geantă burduhănoasă.

– Îmi place să citesc. E marea mea predilecție. Dorm cu cartea lângă pernă. Clipele de odihnă și duminicile sunt închinat cititului.

– De unde iei cărți?
– De la bibliotecă. Luna trecută am terminat de citit minunata epopee a lui Constantin Sedăh *Dauria*. Tot despre cazaci. Se zice, e o replică la romanul lui Șolohov *Pe Donul liniștit*.

– Posibil. Citești în limba rusă?
– În rusa, firește, că nu e tradusă. Un epos fantastic. Mai apoi, trecând prin oraș, dau cu ochii în vitrina unei librării de *Dimineața*

pe Nistru. Măi, mi-am zis, stai că se scriu și la noi epopei. Cumpăr cartea, vin acasă și, plin de curiozitate, prind a citi. Pe la mijlocul cărții începe să mi se pară că așa ceva parcă mai citisem undeva, dar când am dat de *vâlcica ispitei* mi-am plesnit o palmă peste frunte...

– Stai o clipă, nu te pălmui. Ce ispită? Care vâlcică?

– Există între sâniile femeii un fel de gropiță lunguiață, numită în popor *vâlcica ispitei*...

– Posibil. Nu am avut timp pentru cercetări de acest gen. Și ce e cu gropița ceea? De ce te-ai plesnit peste frunte?

– Mi-am amintit că pasajul cu această gropiță îl citisem recent în *Dauria*. Pun cărțile alături, față în față...

– Crezi că poate fi... poate fi vorba... de pastişarea unui pasaj...

– Ce pasaj, ce pastişare, tovarășe Lupan?! Pagini întregi copiate minuțios, cuvânt cu cuvânt...

– Ai probele aici, cu dumneata?

– Le am, desigur. Cu asemenea lucruri nu se glumește.

Lupan compară textele, își notează în carnețel titlul, editura, paginile.

– Uite ce e, tovarășe... că nici nu știu cum te cheamă.

– N-are importanță.

– Atunci dar ascultă ce-o să-ți spun... Mulțumesc din toată inima. Și nu doar ca persoană aparte, ci și ca președinte al obștinii scriitoricești din Moldova. Îți mulțumesc pentru această tristă descoperire, care ne dă o rază de lumină, o gură de aer, dar, în același timp, țin să te previn. Fii atent.

– În ce sens?

– Nu ieși la suprafață. Porți în portofel o grenadă care nu se știe când va detona și pe cine anume va trimite pe lumea cealaltă...

– E atât de periculoasă descoperirea?

– Foarte periculoasă. Din această clipă, suntem ambii pe o gheață subțire, care trosnește ușurel sub picioarele noastre. E posibil să ne prăbușim și nu se știe cât e până la fund.

– Hai nu mă mai speria atâta, tovarășe Lupan... Nu-i decât un plagiat, un furt literar... S-a plagiat și se plagiază de când a apărut scrisul. De unde atâta îngrijorare?

– În cazul acesta, dragă, nu e vorba de un simplu plagiat. E vorba de un act politic, pus la cale de o mare putere, care nimic nu uită, nimic nu iartă. Crede-mă. Știu ce spun.

– Și, în acest caz, ce sfat îmi dai? Ce să fac?

– Du-te acasă, întoarce *Dauria* bibliotecii, ocupă-te cu ale tale și uită de marea, istorica descoperire pe care ai făcut-o.

– O uiți și dumneata?

– Eu, firește, nu o voi uita. Dimpotrivă, mă voi ocupa de ea la modul cel mai serios. Eu sunt ținta principală a celor de pe pânzele albe, îmi voi risca până și viața, pe când dumneata, un simplu cititor, pentru ce ți-ai pune capul pe buturugă? Vezi-ți de ale tale, continuă cititul. E una dintre cele mai mari minuni ale existenței noastre. Prin citit, omul se regăsește pe sine însuși, își regăsește destinul și steaua...

* * *

În luna august, apare, pe paginile ziarului moscovit „Literaturnaia gazeta”, organul central al Uniunii Scriitorilor sovietici, foiletonul intitulat „Причуды памяти”, ceea ce s-ar putea traduce ca „Metamorfozele memoriei”. Confruntare față în față. Ici, texte din *Dauria*, ici, aceleași texte din *Dimineața pe Nistru*, editate la Moscova, în limba rusă, ambele cărți. Foiletonul, semnat de Kirianov, șeful secției literaturilor naționale a gazetei, a avut un succes răsunător pe tot întinsul țării.

Era amuzant pentru cititori mai ales fragmentul cu *vâlcica ispitei*, pe care rușii o numesc *ложбинка*. Moldovenii, veșnic împovărați cu griji și nevoi, nu prea cunosc în detalii farmecele feminine. Șmecherul de Canna și-o fi zis, ia să-i mai luminez puțin pe concetățenii mei, pentru care lucru a și șterpelit acest fragment delicat, l-a tradus în limba noastră, atribuindu-i-l eroinei din *Dimineața pe Nistru*.

Din nefericire, altoiul nu s-a prins. În focata și arțăgoasa căzăcioaică siberiană nu a vrut să-și schimbe nici numele, nici iubitul, nici patria. Hotărâtă, cum sunt cazacii, a dat cărțile pe față, dărâmându-i sărmanului Canna romanul, cariera și însuși visul de-a fi învățător în „clasa a doua”, pentru ținutul Basarabia, așezat cuminte în bancă.

CARTIER DE COLECȚIE

DORIN TUDORAN
**CALEA. NEMĂRGINIREA
SE REÎNNOIEȘTE**
POEME ALESE
DE VASILE GRIBINCEA

„Vocea lui Dorin Tudoran revine, rămâne și în această carte menită să pună în valoare unitatea de profunzime a poetului, în varietatea manifestărilor sale stilistice și tematice. Diferența în raport cu antologiile precedente ale poeziei lui Dorin Tudoran reprezintă o miză firească a acestei apariții. Selecția de față, având

beneficiile acestui spațiu generos, este concepută și așa încât să le lase loc pentru surprize celor care vor revedea – ori vor căuta în premieră – antologiile anterioare și celelalte volume din care este construită opera lui Dorin Tudoran.”

Vasile GRIBINCEA

* Fragment dintr-un manuscris inedit al memoriilor lui Ion Druță, în lucrul la Editura Cartier

INTERVIU

realizat de
ADRIAN CIUBOTARU

Foto de Liliانا GRECU

LUCIA ȚURCANU: „...ORICE FORMĂ DE CURAJ CONTRIBUIE LA EVITAREA SAU CLĂTINAREA UNEI DICTATURI – DICTATURA NONVALORII, ÎN CAZUL LITERATURII..”

Adrian CIUBOTARU: Dragă Lucia, știi că, imediat după facultate, opțiunea pentru o carieră literară a fost, în cazul tău, mai curând rodul unei întâmplări, o decizie conjuncturală, s-ar spune azi, dar care s-a transformat, cu timpul, într-o opțiune asumată: pe scurt, într-un destin. Nu regreti că ai pășit pe acest fâgaș, atât de ingrat cu cei care îl iau cu adevărat în serios, așa cum o faci și tu?

Lucia ȚURCANU: Opțiune asumată, probabil. Destin, cam mult spus. Pentru asta ar fi nevoie de cărți unice, care să justifice predestinarea. Și e mult până acolo, dragă Adrian. După absolvirea Școlii Normale din Soroca, voiam să dau la Jurnalism, la Chișinău. Aveam pregătit și un dosar cu texte publicate în presa locală (unele, pline de cutezanță adolescentină – cel despre lacătul de la ușa căminului cultural din Gvozdova i-a făcut pe unii din sat să nu le mai vorbească părinților mei). M-a speriat însă examenul de admitere la istoria românilor (noi făcând doar istoria URSS și a RSSM). Aceasta este întâmplarea care m-a adus la Filologia din Bălți. Iar faptul că după licență nu m-am făcut jurnalist (lucru deloc imposibil pentru un absolvent de litere) mă face să cred că decizia conjuncturală despre care aminteați a fost bună și chiar benefică. Regretele țin de unele momente ulterioare: că nu am făcut un masterat la o universitate din România, unde să mi se tempereze orgoliile locale de studentă eminentă și să cunosc pe viu (nu din perspectiva Bălțiului) procesul literar contemporan românesc; că am acceptat unele funcții administrative care mi-au redus irecuperabil timpul de lectură; că m-am dispersat (și din motive pecuniare, recunosc, pentru că remunerarea unui filolog în Republica Moldova, cel puțin acum 5-6 ani, era pauperă) în tot felul de activități care erau în detrimentul coerenței, consecvenței și profunzimii scrisului/cercetării; că nu am avut suficient curaj (sau suficientă voință) să spun (așa) NU, scriind-vorbind despre cărți, fenomene literare, evenimente etc.

Pe de altă parte, vorba cronicarului, ce zăbavă frumoasă-i această profesie care înseamnă, întâi de toate, cetitul cărților!

A.C.: Vorbești despre insuficiența curajului în luarea de atitudine față de o carte proastă. Dar când un critic se poate simți îndreptățit să manifeste nu numai competențe, ci și curaj?

L.Ț.: Redactez răspunsurile la întrebările tale, Adrian, la câteva zile după ce am aflat că a fost omorât Alexei Navalnii, iar în acest context o discuție despre curaj în literatură pare atât de neînsemnată și colaterală vieții. În același timp, scuză-mă că recurg la clișee, orice formă de curaj contribuie la evitarea sau clătinarea unei dictaturi – dictatura nonvalorii, în cazul literaturii.

În vremurile de derută valorică și de confuzii estetice, curajul unui critic e cu atât mai necesar. Belligeranța unui critic rămâne însă neconvingătoare atâta timp cât acesta nu are bine definite criteriile de delimitare între valoare și nonvaloare și nu deține pe deplin instrumentul prin care își formulează judecățile – limbajul. În momentul în care criteriile pe care și fundează judecățile de valoare sunt clare și nefluctuante, iar aprecierile îi sunt transpuse într-un limbaj adecvat și convingător, curajul nu face decât să amplifice elocvența demersului critic. Și ar mai fi ceva. Având curajul să critice o carte, criticul, pentru a fi credibil, nu mai poate să facă niciun fel de compromis, rămânând fidel propriilor opinii, dincolo de contexte, relații, oportunități etc.

A.C.: La Litere, ai studiat limba și literatura latină. Sigur că universitatea din Bălți nu oferea studii clasice ca la Cambridge (paradoxul cel mare e că, în prezent, Cambridge-ul se îndreaptă mai curând spre idealurile pedagogice ale capitalei noastre nordice în materie de moștenire greco-romană, acolo unde Bălțiul îl așteaptă neclintit, de decenii, incredințat că, pe termen lung, abordarea lui va fi cea câștigătoare, după cum și este), și totuși: crezi că acele studii te-au modelat în sensul în care ești și azi?

L.Ț.: Întâmplător, știi ce înseamnă să înveți o limbă precum cea latină sau greacă. Procesul presupune, firește, multă abnegație, dar mai ales o credință nestrămutată în faptul că doar ceea ce este cu adevărat inutil e cel mai folositor lucru de care se poate ocupa creierul. Studiul literaturii, mai ales din perspectiva criticului și istoricului literar, seamănă într-o măsură destul de mare cu filologia clasică, cu adevărata filologie. E destul să te gândești la cum se învechesc nu numai operele literare, dar mai ales lucrările critice, chiar și cele fundamentale, cărora le datorăm și azi o perspectivă axiologică coerentă și lămuritoare asupra creației literare din trecut – cu timpul, criticii și istoricii literari devin ca acei ingineri anonimi care au construit peste tot poduri și catedrale, pe care le admirăm fără a ne mai interesa cine le-a proiectat. Cât de dăunătoare este acum, pentru un tânăr aspirant la coroana de spini a criticii și istoriei literare, lipsa unor studii clasice solide? Nu mă refer numai la acea perspectivă istorică și valorică pe care o oferă o bună cunoaștere a originilor culturii și a primelor ei mari limbi și limbaje de expresie artistică, ci și la puterea modelatoare pe care o exercită studiile clasice asupra felului de a gândi și de a judeca literatura chiar și într-o epocă atât de ruptă de trecut cum e a noastră?

L.Ț.: Sunt de școală veche și cred în studiile filologice clasice. Din păcate însă, am făcut latina, în mare parte, cu profesori autodidacți (specializarea română-latină era

deschisă la Bălți de câțiva ani, iar cei care predau erau profesori de română recalificați), abia pe la anul 4 au venit câțiva proaspeți absolvenți ai literelor de la Iași, care nu au reușit să ne învețe mare lucru, ei înșiși fiind neofiți. Greacă veche nu am avut deloc, iar la cursul de 16 ore de slavă veche abia dacă am reușit să învățăm să citim un text (nici pe departe să-l înțelegem și să-l comentăm!). Așadar, studiile mele clasice sunt mai mult de jure decât de facto.

Cu toate acestea, exercițiile de traducere din latină în română m-au învățat, dincolo de gramatică, importanța topicii și a ritmului frazei, lucru deloc de neglijat în scrierea chiar și a unui text de critică literară. Iar la cursurile de literatură latină – antrenante și revelatorii datorită profesorului Mircea V. Ciobanu – am aflat cum s-a ajuns de la talerul conținând un amestec de fructe și alte alimente, numit *satura lanx*, la satiră, ne-am convins că Ovidius o fi fiind el foarte bun în *Tristia* și *Metamorfoze*, dar e absolut fabulos în *Arta iubirii* și în *Remediile iubirii*, am interpretat *Catilinarele* lui Cicero ca pe niște mizanscene captivante, i-am îndrăgit definitiv și iremediabil pe Petronius și Apuleius, descoperind în *Satyricon* și în *Măgarul de aur* „urme” ale postmodernismului. Într-un cuvânt, am înțeles mai bine ceea ce Paul Valéry scria pe la 1916: „Dorința de originalitate este părintele tuturor împrumuturilor /al tuturor imitațiilor/. Nimic mai original, nimic mai al tău, decât a te hrăni din alții – Dar trebuie să-i digeri. Leul este făcut din oaie asimilată”. Cunoașterea latinilor mi-a oferit deci posibilitatea distanțării de prezent, mi-a temperat ambițiile revoluționare și m-a făcut mai atentă la utilizarea cuvântului „originalitate” cu referire la contemporani.

Fără studii clasice temerare, un critic sau un istoric literar construiește un edificiu pe nisipuri mișcătoare. Oricât de grandios, spectaculos sau flamboiant (mai ales în ultimul timp) ar fi, fără fundament, acest edificiu riscă în orice moment să se surpe. Domină un soi de prezentocentrism în critica literară de astăzi (corectez: la o parte din critica literară de astăzi), aproape fiecare carte fiind interpretată ca o mare carte. Iar impresia cititorului de rând e că trăim într-o lume de genii și capodopere. Această imagine dispăre însă imediat ce ai acea perspectivă istorică de care aminteați în întrebare, pentru că buna cunoaștere a originilor culturii te face să fii precaut la orice semn de originalitate.

Apoi, studiile clasice nu ar mai lăsa loc părerismului, un fenomen tot mai cuprinzător astăzi. Datul cu părerea a înlocuit referința bibliografică, traficul de vlog e mai important decât discernerea valorică, discursul triumfalist exclude orice ezitare evaluativă.

Studiile filologice clasice aduc echilibrul și standardele în apreciere, principii fără de care critica literară nu-și mai are rostul. În același timp, cunoașterea latinei (precum și a elenei, probabil) asigură echilibrul ideatic și stilistic, de asemenea, esențial pentru un critic literar.

A.C.: Mi s-a părut întotdeauna că adevărata ta vocație e istoria literară, judecând numai și după felul în care îți construiești aprecierile și perspectivele, deși critica de întâmpinare pe care o faci a devenit un reper incontestabil pentru cei care vor dori, în viitor, să se ocupe de literatură ce se scrie la noi în ultimele două decenii. Slujbele pe care le-ai avut, de-a lungul timpului, nu puteau să-ți ofere timpul acela generos de care are nevoie un istoric literar ca să-și scrie cărțile. Dar dacă l-ai avea – munca ta la Memorial Ipotești pare să-ți ofere ceva mai multe ore pe zi pentru documentare și studiul materialelor și publicațiilor vechi, de arhivă, nu? – ce anume ai vrea să scrii? Și ca să fiu cu totul indiscret, nu pot să nu te întreb la ce lucrezi acum și dacă există vreun șansă că ceea ce cercetezi să apară între copertile unui volum de istorie literară?

L.T.: Într-adevăr, mai ales de când sunt angajată la Memorialul Ipotești ca cercetător științific am prins gustul studiului diacronic, al istoriei literare. Apropo de rubrica „Mode vechi și noi”, pe care am pus-o la cale împreună, pentru „Revista literară” – scriu textele de acolo cu bucuria descoperii unor afinități uluitoare ce străbat decenii, bucurie pe care ți-o oferă mai greu critica de întâmpinare. Una dintre temele mele de cercetare la Ipotești este poezia contemporanilor lui Eminescu. Bineînțeles, punctul de pornire a fost antologia lui Eugen Lungu, *Poeți de pe vremea lui Eminescu*, apărută la Literatura artistică în 1990, reeditată de Cartier în 1999, apoi în 2016. Cei 21 de junimiști antologați și comentați în acest volum ofereau deschiderea către un context poetic pe cât de divers pe atât de pitoresc. Între timp – mai exact, în 2017 –, Eugen Lungu a mai publicat, o carte (în două volume), apropiată ca perioadă istorică reflectată și concept de realizare de *Poeți de pe vremea lui Eminescu – Antologia poezilor minori din epoca Alecsandri & Bolintineanu* (selecție, comentarii critice, adnotări și referințe critice de Eugen Lungu; prefață de Eugen Simion; Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă). Cei 13 poeți cuprinși aici sunt, de fapt, și contemporani cu Eminescu. Astfel, pornind de la antologiile lui Eugen Lungu și studiind apoi presa literară a vremii – „Familia”, „Convorbiri literare”, „Albina Pindului”, „Albina Carpaților”, „Literaturul”, „Telegraful român”, „Transilvania” sunt doar câteva dintre publicațiile cu care am lucrat până acum –, am ajuns la o listă de mai bine de 200 de autori de versuri care au scris și publicat în timpul vieții lui Eminescu (de la Gheorghe Asachi, care moare în 1869, la Iulia Hasdeu sau Artur Stavri, născuți în 1869).

Studiindu-i pe toți, putem să reconstituim contextul, să urmărim circulația motivelor și a formulelor poetice, să constatăm nivelul limbajului de expresie artistică în epocă și, astfel, să ne dăm seama de saltul realizat de „personalitatea creatoare excepțională” (după D. Popovici) care a fost Eminescu. Sper să pot publica, poate chiar până la sfârșitul acestui an, o antologie cu toți acești autori, prefațată de un studiu mai amplu asupra poeziei din epocă.

Cât mă aflu în Chișinău, studiez istoricul edițiilor Eminescu în Basarabia între 1940 și 1991 și receptarea acestora. Adevărate revelații sunt mai ales „link”-urile pe care ți le oferă astfel de studii. Bunăoară, căutând să aflu când și cum a fost editat Eminescu în stânga Prutului, am descoperit o strategie interesantă de promovare a culturii române în acest spațiu la începutul secolului XX (până la unire) – editarea, la București, a unor cărți românești cu alfabet chirilic, destinate cititorului de limba română din Basarabia, printre care și antologiile *Cântece și versuri alese din cei mai buni scriitori români* de Gheorghe Madan (București, Atelierele grafice I.V. Socec, 1904), publicată din îndemnul și cu sprijinul lui Spiru Haret, care deținea funcția de ministru al instrucției publice, și *Sonete și poezii în formă populară de Mihai Eminescu* (1912), pe care încă o mai caut în bibliotecă. Sper că și acest studiu se va materializa într-o carte.

Mi-ar plăcea să pot face și o istorie a poeziei române din Basarabia, pentru că mi-au părut remarcabile și sugestive, deși au cam fost trecute cu vederea, începuturile interbelice ale unor basarabeni, nativi (ca Bogdan Istru) sau adoptați (precum Liviu Deleanu), schimbările dramatice de formulă din perioada 1947-1954 (este anul când apare în RSS Moldovenească prima ediție Eminescu), încercările de integrare în contextul larg al poeziei române în perioada 1968-1989 (prin publicarea unor poeți de la Chișinău în revistele literare din București, Iași, Cluj) etc., etc.

A.C.: Dragă Lucia, încet, dar sigur, ai ajuns în topul criticilor literari de la noi. Când spun „încet”, mă refer la discreția și la cumpătarea de care ai dat mereu dovadă pe acest lung drum al afirmării. Calitățile de mai sus nu sunt foarte apreciate în mediul scriitoricesc, în ciuda declarațiilor în care se afirmă contrariul, dar tu ai dovedit că munca temeinică, dăruirea, seriozitatea pot impune un literat chiar și acolo unde mai prețuite sunt ieșirile zgomotoase, (auto)promovarea agresivă, gesticulația arborescentă și vizibilitatea publică. Pentru mine, reprezintă figura exemplară a cărturarului, adică a omului dedicat cărții, a celui care promovează, prin cărți, scrisul de calitate și cunoașterea valorilor, și mai puțin inestimabila lui persoană.

Fără îndoială, ești și un profesionist desăvârșit – un lux declinat de generațiile mai noi de oameni ai scrisului, căci cultivarea unei atitudini profesionale, mai ales în meseria noastră, cere enorm de mult timp și mai ales o uriașă răbdare, atenție sporită la detalii, spirit autocritic, o perfecționare neîntreruptă a gustului și lecturi (nu doar informare) continue. Mulți preferă să întrebuințeze acest timp într-un mod ceva mai util și mai aducător de foloase imediate. De aici, cantitatea uriașă, după mine, de cărți scrise de dragul aparițiilor editoriale, de cărți care ar fi meritat o altă soartă. Partea cea mai neplăcută a chestiunii e că majoritatea sunt semnate de oameni nelipsiți de talent – o abordare ceva mai profesionistă a propriilor lor creații le-ar fi acordat, cu siguranță, acestora din urmă mai multe șanse de supraviețuire în timp. Tu ce crezi însă despre asta? Chizurile se datorează gestionării proaste, pripite a talentului, abordării „amatoricești”, cum ar spune Mircea V. Ciobanu, sau înregistrăm o reală criză a talentului în literatura română din RM? Ori poate nu ne confruntăm cu nici una dintre aceste probleme?

L.T.: Nu, nu cred că e vorba de o criză a talentului. Mai curând aș înclina să-i dau dreptate lui Mircea V. Ciobanu. Amatorismul ne caracterizează, din păcate, și nu doar în literatură, ci în cam tot ce facem. Din marea dorință de a ne impune, nu ne mai interesează ce și cum scriu cei din jurul nostru și uităm (în cazul fericit în care am știut, și mă refer la lecturi temeinice, nu la vizualizări pe diagonală, pentru a avea bibliografia la zi) cum au scris cei de până la noi. Camuflându-ne, inconștient, vulnerabilitatea în orgolii, nu acceptăm intervențiile redactorilor (dacă aceștia mai există). Aspirând la marea glorie, tindem să fim universali și nu ne mulțumim cu un singur gen, ci le încercăm pe toate. În această eră a goanei după vizibilitate, nu a mai rămas timp pentru rescrieri. Posibilitatea publicării imediate pe care o oferă rețelele de socializare a anulat, se pare, acțiunea de revizuire. În consecință, avem multă superficialitate, mult amatorism și tot mai puține șanse de supraviețuire în timp.

Pe lângă toate acestea, literatura română din Republica Moldova continuă să înregistreze, la mai bine de trei decenii de la mișcarea de renaștere națională, o reală criză a limbii. Calcurile, topica și sintaxa rusească, localismele nejustificate, exprimarea artificioasă – toate reduc considerabil calitatea textelor. Și dacă laconismul poeziei le face mai puțin vizibile, proza le perpetuează regretabil. Mai grav, toate aceste deficiențe lingvistice, dar și prezența masivă a rusismelor – mai curând din comoditate și din refuzul efortului de a le evita decât din necesitate – sunt interpretate ca modalitate de creare a „culorii locale” (tendință susținută tot mai intens în ultimul timp și de unii prezentatori, dar și invitați, ai posturilor de televiziune de la Chișinău). Deci problema nu e în despre ce scriu autorii din RM (deși unele teme provoacă sentimentul de sațietate), ci în cum scriu.

A.C.: Nu vreau să știu dacă ți-ai făcut vreodată un top al cărților scrise de basarabeni – deși ar fi fost absolut normal să pun asemenea întrebări criticilor și istoricilor literari –, ci mai curând dacă ai cu adevărat niște scriitori preferați în literatura așa-zis interriversană. Există, firește, destul de mulți literați care scriu bine și ale căror cărți răzună, întrucâtva, nedreptățile pe care și le-a îngăduit istoria cu acest petec de popor parcă menit unui experiment nefast, ce pare să se reia la nesfârșit. Dar nu asta mă interesează, ci dacă îți și plac cu adevărat, ca cititor, măcar câteva dintre cărțile scrise de ei? Una e să recunoști că o carte e bine scrisă, că are valoare, și alta e să vrei să revii la ea, să o recitești așa cum Borges, de exemplu, recitea cu regularitate *Insula comorii*.

L.T.: Te surprind dacă-ți zic că nu am o *Insula comorii* printre cărțile apărute în Basarabia? Dar revin cu drag la poezia lui Nicolae Popa, unul dintre cei mai buni poeți de azi, cred. Recitesc eseurile lui Eugen Lungu și mă bucur atât de conținutul lor incitant, revelator, problematizant, cât și de scriitura (Eugen Lungu este cunoscut în România mai mult ca antologator decât ca eseist, și e păcat). Ar mai fi, poate, câțiva autori/câteva autoare, dar mă opresc aici, pentru a lăsa loc de suspans.

A.C.: Dragă Lucia, ce se întâmplă cu limbajul scriitorilor? Mă întreb deseori și îi întreb și pe alții dacă nu cumva expresia devine mai săracă, dacă nu cumva idealul autenticismului transformă tot mai mult discursul într-o formă mai mult sau mai puțin elaborată de reportaj. Oscar Wilde spunea că toate artele sunt deopotrivă suprafață și simbol. Și că aceia care caută dincolo de suprafață, o fac pe risc propriu. Autenticismul în sens proustian sau camilpetrescian implica, în ciuda fidelității scriitorilor față de ceea ce au trăit și cunosc efectiv, o forare în adâncime a suprafețelor? Sau, rămânând la suprafață, aceștia compensau prin ineditul expresiei și subtilitatea analizei pe orizontală, căreia noi îi atribuim o nemeritată profunzime? Ce se întâmplă și cum evoluează, din punctul tău de vedere, relația dintre fidelitate și expresie la scriitorii de azi? Le e frică oare contemporanilor de saltul de la *allegoria in verbis* la *allegoria in factis*, ca să vorbim un pic în metaforele Evului Mediu latin, sau nu mai sunt în stare și nici dornici să-l execute? E posibil oare un Proust în limitele, pentru mine, destul de constrângătoare ale esteticii care domină peisajul nostru literar în ultimele două decenii?

L.T.: Mult prea dificilă această întrebare. S-ar putea face un colochiu întreg la care să se dezbată problemele pe care le semnalez.

Se pare că autoficțiunea (sau biografismul, în poezie) a anulat această forare în adâncime a suprafețelor, ba chiar și abilitatea multora de a crea imagini (imaginea – asta îmi lipsește cel mai mult în literatura de azi). Deși există „autoficționarii introvertiți” (cum îi numește Florina Pârjol) precum Mircea Cărtărescu, Dan Coman, Moni Stănilă ș.a. care se descurcă excelent cu *allegoria in verbis* și chiar se arată interesați de saltul către *allegoria in factis*.

Cât despre un nou Proust, nu știu, nu cred. Și oare mai este nevoie?

A.C.: În încheiere, dragă Lucia, aș vrea să te întreb ce ar trebui să nu mai citească lumea de azi – mă refer aici și la literați, firește, dar și la cititorii de rând – ca să devină mai bună?

L.T.: Nu mi-ar plăcea să fiu cenzorul care să restricționeze lecturile. Și nici nu prea cred că literatura poate face lumea mai bună. Îi poate cultiva gustul estetic, da. Nu și principiile morale. Le-aș sugera totuși cititorilor să fie mai puțin încrezători în recomandările vloggerilor, influencerilor, formatorilor de opinie sau creatorilor de conținut, de a căror capacitate de discernere încă nu sunt convinsă. Și ar fi minunat dacă ar deschide mai multe reviste literare, care, în mod sigur, i-ar direcționa către cărți care merită cu adevărat să fie citite.

A.C.: Îți mulțumesc!

CRITICII CRITICULUI. LA O ANIVERSARĂ...

MIRCEA V. CIOBANU:
LUCIA ȚURCANU
SAU DESPRE ATRIBUIREA
SENSURILOR

O calitate temeinică pentru Lucia Țurcanu este obișnuința funciară de a citi. Lecturile ei sunt foarte diverse, chiar năucitoare ca diversitate, ținând cont de oferta profesională: de la clasicii uitați, la ne-experimentații și post-postmodernii neofiți; de la Antichitate, la Post (-post) modernitate. Și atunci esențiale, ca necesitate, nu sunt doar lecturile în sine (aici, de nevoie, triezi și chiar procesezi mult moloz, uneori suportat de dragul eventualei revelații sau al integrării în sistem), ci lecturile ordonate pe polițele necesare: repere și modele; curiozitate profesională și amuzament/ divertisment; documentare și revelații; aparențe și... deziluzii. Și toate acestea există și sunt suportate stoic pentru ca să se redistribuie și în bibliografia proprie: cronici și antologii; studii și istorii literare; exegeze și clasamente. Cam așa, îmi imaginez eu, lucrează criticul de artă (plastică) contemporană, care nu se grăbește să rebuteze deșeurile folosite în scop estetic, până nu obține tabloul în integralitatea lui, cu potențial estetic discret sau conștient eludat.

Or ce poate fi mai diferit decât, pe de o parte, lucrul de muzeograf, descoperind/redescoperind (iar asta e chiar revelație estetică sau filologică implicită) texte vechi, cu cercetarea surselor și consultarea directă, obiectuală, a fenomenelor pătrunse de geniul înaintașilor și, pe de altă parte, receptarea imediată și interpretarea la fel de imediată a poeziei debutanților, unii dintre ei pasageri ai trenului literaturii, alții alpiniști ambițioși, cu instrumentarul sofisticat, puși pe fapte literare care (ar putea) să impresioneze multă vreme. *Viitorul și trecutul* pentru Lucia sunt chiar fețele unei file comune în propria carte, în propriul destin literar, în propria cărare și în propria carieră.

Eugen Lungu preciza într-o prezentare caracterul funciar econom al criticii marca Lucia Țurcanu: „Natură sobră și rezervată, felul de a fi al Luciei pare că se continuă în austeritatea propriei scriituri. O austeritate fără nervi lirici, fără ritornele floristice în stil, cu un discurs critic aproape sec și de o luciditate rece, dar nu glacială, ci cumva simpatetică textului comentat. Fiindcă autoarea își focalizează energia interpretativă nu atât pe deficiențele operei comentate, deși nu le evită nicidecum atunci când le reperează, cât pe organicitatea scrierii supusă exegezei”. De aceea discursul critic e calm, rezervat, eficient și neapărat convingător. Iată un model de prezentare sec, dar cuprinzând esențialul (și cu referințele de rigoare), cuprins într-o frază-alineat și vorbind despre debutul editorial al lui Liviu Deleanu: „În cartea sa de debut (*Oglinzi fermecate*, Editura Goldberg, Iași, 1927), Liviu Deleanu (Lipa Cligman; 8 februarie 1911, Iași – 12 mai 1967, Chișinău) se arăta interesat de imaginarul artistic al literaturii *fin de siècle*, dar și de imagistica simbolistă din poezia lui Demostene Botez, de retori-ca revoltei din versurile lui Aron Cotruș, de maladivitatea din poemele lui George Ba-

covia și, poate în primul rând, de «urătul» provocator de neliniști din *Blesteme-le argeziene*, practicând, în genere, formulele poeziei moderniste și referindu-se la un eu angoasat, care așteaptă marele rău ce trebuie să se săvârșească: «– Oare,/ Zi-mi, mămucă,/ -n astă noapte, cine moare?...» (*Cioclii visului*)”.

Finețea observației condiționează și construiește ulterior exactitatea deducției: „Debutând cu placheta de «versuri satirice și umoristice» *Prafuri amare* (1955), Aureliu Busuioc va exploata din plin, ca nimeni altul din generația sa, umorul, ironia, parodia și în cărțile care urmează, aducând prospețime în lirica interriverană, înnoind limbajul prin revenirea la formulele poetice din interbelic modernist și anticipând ludicul și ironia optzeciștilor postmoderniști”. Dar, dincolo de această privire sintetică, mult mai pe placul subsemnatului sunt exercițiile pe texte concrete. Iată o viziune și o diagnoză de chirurg pe cordul unui poem de referință (și deloc univoc), precum *Eheu!*... „Aici meditația (gravă, la prima vedere) despre trecerea implacabilă, anunțată de o referință culturală (trimiterea la Horațiu e la suprafață), este, într-un moment, întreruptă prin inserția unui element banal, a cărui menire este să dilueze intensitatea discursului liric și să salveze textul de căderea în patetism: «–Vai, strig cu bucurie, unde ești,/ tinerețea mea nemuritoare?/ Gura mea veștedă/ surăde voios/ în oglinda trecutului veșnic./ Zilele înfloresc și se scutură./ Petalele lor/ mi-au albit piscul/ înălțat semeț peste norii suri/ izvorâți din țigara 'BT'./ – Eheu, fugaces, – mă zbat și glumesc/ sub călcăiul optimismului necesar, –/ Labuntur anni.../ Și răd. Și răd nemuritor/ până-n însăși/ măduva morții...». «Nourii suri/ izvorâți din țigara 'BT'» par să vină din o cu totul altă estetică, din «poezia cotidianului și noul antropocentrism», ar fi zis Alexandru Mușina. Deci e cumva subversiv acest un vers și jumătate, dar e o subversiune cu valențe metaliterare, ce subminează ordinea internă a unui tip de discurs liric. (Mă întreb, totodată, dacă și acest «sub călcăiul optimismului necesar» are un caracter subversiv, de data aceasta însă cu referire la optimismul de paradis impus de regim, textul fiind publicat înainte de 1990)”. Or dacă în primul caz (ironia și parodicul, ca stil și manieră) e vorba de structuri poetice formale, în al doilea, cu operația deschisă pe cordul unui text concret, avem o radiografie a unui fenomen: poezia în general evazivă (altfel, imposibilă, în totalitarism) se convertește într-o diversiune estetică, aici, egală ca efect cu replicile din *Radu Ștefan, Întâiul și Ultimul*...

Scriitorul autentic (Creatorul, da) este cel care redesenează lumea, care reconceptualizează sistemul. Până la Lucia, în mediul nostru literar, *manierismul* (d.e.) era o vagă reflecție a unor arabescuri gongoriene, proiectate printre versurile poezilor timpurilor noastre. După Lucia, termenul devine familiar, se înrudește cu poezia calofilă, devine un fel de sinonim-simulacru pentru caligrafiile poetice, pentru întregă poezia caligrafică (și calofilă). Pentru că da, *Caligrafii* se numește una dintre antologiile alcătuite de ea. Și mă prind deja să con-

stat nu numai faptul că avem o generație întreagă de caligrafi-manieriști, dar și că manierismul ca refugiu, ca evaziune, e prezent în opera atâtor artiști, inclusiv, prozatori. Descopăr – din pasa ei, dar pe cont propriu – arabescuri manierate (construite exclusiv de dragul retoricii) în romanele lui Beșleagă, Busuioc, Druță, Vasilache. Descopăr, deja la modul absolut, ca pe un fenomen metalitar, că un termen literar, în sine, nu este mai mult de o convenție. Dar atunci când noțiunea este plasată foarte exact într-un context, ea devine revelație. Devine realitate. Și lumea, într-un moment, își bifează, pentru viitor, structuri epistemologice pornind de la faptul că există, par exemple, impresionism și simbolism.

„Basa”, de exemplu, este un argotism. El îi numește pe studenții basarabeni din România, care, oricât de bine integrați (și bine intenționați), aveau specificul lor distinct, și acest exotism îi face deosebiți. *Stricto sensu*, în proiecție literară, termenul desemna segmentul basarabean al literaturii nouăzeciștilor: Dumitru Crudu, frații Vakulovski, Iulian Ciocan, Iulian Friunțașu, Ștefan Baștovoii, Diana Iepure. Scriitorii pe deplin convinși de apartenența la literatura română, dar etalând specificul lor basarabean. Deci nu doar ne-tănuindu-l, ci punându-l în evidență.

Lucia știe foarte bine această semnificație a conceptului și în explică în prefața la *Poezia BASA*. Dar asta nu o împiedică să includă în carte o întreagă *felie de istorie* a poeziei române cu origini basarabene, de la interbelici la cei mai tineri douămiiști și chiar douămiizeciști. Ei, bine, în felul acesta, de la Lucia încoace, acest termen definește literatura română cu specific basarabean. Și, prin extensie, nu doar poezia din ultimii ani, ci dintotdeauna, dacă are acest parfum și dacă el se manifestă și iriază distinct, într-un mod particular, în tot spațiul literelor românești... Și din nou, ca și în cazul istoriei cu manierismul, după această carte a Luciei Țurcanu nu putem să nu extindem problema ca una de cercetare. Or specificul basarabean se manifesta într-un fel special și în interbelic, mai ales legat de foclorismul/etnografismul unor Ion Buzdugan sau Pan Hallipa, dar și, în mod special, la „regionalistul” Costenco și la „poporanistul” Stere. Atenuat în opera șaizeeciștilor sau a optzeciștilor, care considerau normală integrarea totală, fără distincție, problema revine odată cu nouăzeciștii (dar se atenuază, din nou, până la confuzie și disoluție totală, în opera celor de după anul 2010...).

Apropo, fiindcă antologiile sunt cele mai vorbitoare, mai relevante forme de istorie literară, Lucia este expertul genului. Cred că una dintre posibilele ei teme de cercetare ar putea fi acest gen de carte. Deocamdată, ea le construiește. Și ar urma să privim acest fenomen în detaliile relevante și contraforții de rezistență. Dar asta e o temă aparte, astfel încât vom reveni cu un prilej special.

Lucrând contra cronometru pe nisipul mișcător al paradigmatelor mereu înnoitoare, Lucia Țurcanu trebuie să transmită imaginea integră a acestor mișcări, nu doar desenul fiecărui fapt izolat (care, de fapt, nici nu există în afara ansamblului, inevitabil futurist): „De-a dreptul halucinantă e această înrâmare multiplă din cele două cărți gemene ale lui Emilian Galai-cu-Păun, realizate de mâna, ochiul și min-tea unui geometru desăvârșit. Nu este însă

un experiment ce presupune doar crearea unui artefact. E mai curând o poezie 4D ce valorifică două teme majore ale literaturii dintotdeauna – dragostea și moartea. Cele două volume gemene funcționează asemenea vaselor comunicante sau ca o bandă a lui Möbius, binomul dragoste-moarte, pe care se construiește cartea, se dovedește a fi, până la urmă, un monom (*coincidentia oppositorum!* ar exclama filosofii), pentru că, afirmă pe bună dreptate Al. Cistelecan, «îmn și bocet deopotrivă e, așadar, poezia: bocet când imnifică și imn când jelește. E o ecuație oximoronică în care contrariile nu doar se contopesc, dar și trec unul în locul celuilalt»”.

Finețea observației aduce plusvaloare mai ales în critica de întâmpinare (a poezilor în evoluție), mai ales în cazul când criticul își construiește demonstrația (uneori, da, ca pe niște castele în Spania) pe nisipul mișcător al poeziei contemporane, stilurile variind nu doar de la un scriitor la altul, ci și de la cartea unui autor la o altă carte a aceluiași. Constatările criticului sunt amenințate, deopotrivă, de tradiția trecutului și de noutatea promițătoare a viitorului incert (dar tocmai din acest motiv, criticului nu-i scapă nici posibilele resurse anterioare, stâlpi de rezistență ai edificiului poetic, dar nici fisurile-căile de evadare în caz de necesitate). Ca și cum ai scrie (dezvoltând imaginea cu nisipul, de mai sus) pe același nisip, formula găsită fiind amenințată deopotrivă de vântoacele pustiului și de valurile mării de alături: nimic nu este sigur, trecutul și viitorul îți pot contesta/ anula oricând efortul.

Dar când construcția critică rezistă, avem revelația adevărului (literar și artistic, da): „După poemele trecerii din *Eșarfe în cer* și *La revedere, tată*, Dumitru Crudu revine cu o carte a banalului cotidian și a biografismului. Cele *Cinci poeme din Rotterdam* (2017), epicizate, par să fie scrise în maniera lui Allain Ginsberg (dacă nu e cumva și o relație cu cele cinci părți-poeme ce alcătuiesc *Tărâmul pustiit* al lui T.S. Eliot). Este o retorică bazată pe repetiții acumulative, de o discreție șocantă, o poezie în care faptul banal, prin reluare acumulativă, devine obsesie. Din repetițiile obsesive se nasc scene ce amintesc de poezia oniricilor sau chiar, uneori, de cea a supra-realiștilor, cum se întâmplă, bunăoară, în halucinantul poem *Rațele din Rotterdam*. E și un fel de așa-zisă poezie orală, practicată de Dumitru Crudu și în *Strigăte de sub apă*, dar mai puțin spasmodică, mai înclinată spre anecdotic”.

Ne-am obișnuit să vorbim (inclusiv, în cazul Luciei Țurcanu) despre exactitate și contextualizare precisă. Dar problema (dintotdeauna) a criticului mai ține și de felul de a spune. Verdictul trebuie să fie și bine vizualizat, nu doar argumentat. De exemplu: „Supuse unui proces de decantare, de descărnare, poemele suple de aici sunt filigranul poemelor late de până acum, conținând ațele țesutului viu din toate celelalte cărți, doar că subțiate «până la un fir cu greutate», ar zice poetul. Cu cât mai subțiri, cu atât mai electrizante!” Asta e despre poeziile subțiri ale lui Emilian Galai-cu-Păun. „Ațele țesutului viu” este definiția care se va reține. Și tot aici (sau ceva mai sus), explicația: „Aceste poeme suple sunt dovada faptului că asistăm la un proces de sublimare, de decantare a poeziei. Este o poezie a esențelor (a esențelor tari, aș zice), compactă și intensă, mai curând incantatorie decât revelatoare. O poezie «mizând nu atât pe scriitură, cât pe fulgu-

ranța spasmului (c-o fi al 'ultimei suflări', c-o fi al orgasmului, pe care francezii îl numesc la petite mort), cum o definește însuși autorul...".

De la Lucia încoace, m-am obișnuit ca atunci când disociez o nouă paradigmă a mereu înnoitorului limbajului poetic Em. G.-P. (dar nu numai a lui, aici Emil este campion și pildă... exemplară), să trag cu ochiul: ce scrie pe tablă, în acest timp, Lucia? Are ea un dar aparte de a remarcă arabescurile ascunse, de a studia din această nouă perspectivă liniile de forță ale poeziei și de a găsi formula memorabilă care nu doar le va defini memorabil, dar și va lansa cu acest prilej o formulă aplicabilă în cazurile similare.

QED.

NICOLAE LEAHU: STRĂLUCIND. CRITICA DE POEZIE

Beineînțele că Lucia Țurcanu merita de mult un cuvânt colegial. Și din partea subsemnatului. Am tot amânat, limitându-mi reacțiile la mențiuni sau omagii lirice, de altfel ca și în cazul majorității celorlalți colegi și prieteni bălțeni, alături de care mi-am trăit cea mai însemnată parte din viață ca într-o familie cu exigențe academice puțin sau deloc obișnuite pentru această parte de lume. Mi-ar da, de pildă, vreun chișinoveț sau bălțean (din altă parohie) vreun exemplu de discuție și respingere, în tocmai două reuniuni de catedră, a unei lucrări... tipărite, pentru care, la o adică, s-ar zice, se solicita doar o recomandare de a participa la un concurs?! La fel, alte două ședințe ne-am ocupat (exclusiv!) de aprobarea unei teme de... teză. Și... câte altele! Privite cu ochi albaștri, aceste întâmplări par să aibă miros de hiperbolă... metodologică, dacă nu de nebulie¹, dar procesele-verbale nu măgulesc nici măcar cerneala roșie.

Având numeroase ocazii de a spune (și chiar de a rosti) cuvinte potrivite unul despre altul în varii reuniuni formale sau informale, în cadrul unor susțineri de teze sau, mă rog, de antiteze (ca una foarte recentă), lansări de carte sau alegeri prin concurs, lecții deschise, întredeschise sau mai mult sau mai puțin „închise”, am impresia că ajunseserăm, de fapt, în autarhicul nostru cenanclu critico-lirico-epic (și itinerant încă) la intuiția, comună, a ceea ce crede (de bine!) și chiar și a ceea ce ar putea gândi unul sau altul dintre noi despre cutare sau cutare coleg în clipe de o mai mare îndrăzneală a lucidității.

Altfel zis, am amânat scrierea unor texte despre (ei bine, iată, am și început!) deja legendarii mei colegi și prieteni cu un fel de teamă că le-aș putea insufla astfel un curaj excesiv, care le-ar relaxa acea încordare spiritală în absența căreia n-ar da colte nici creativitatea autentică și nici Opera. Gata, gândeam, și-ar putea zice colegul/prietenul, „am cucerit și această rețuță, iar acum, iată, înseși cerurile întârzie să-mi pună coroana de vedetă pe creștet”. Fiind un grup suficient de unitar (și chiar și instituționalizat) de oameni formați de cam aceiași profesori, având cam aceiași gusturi (ba și năravuri), admitem și riscul că am putea cădea într-un soi de narcisism... catedratic. Pe de altă parte, prea apropiați colegialmente, ca profesori și tineri (meta)literatori, presimțeam fragilitatea situației de a ne institui în instanțe de validare reciprocă, recunoașterea urmând să vină, neîndoios, din

neapărat „ostila” sau mult prea indiferenta exterioritate, odată cu capacitatea fiecăruia de a se afirma și pe alte scene decât lejanca familială, unde, de regulă, actorii și spectatori fac aceeași trupă cu mereu același repertoriu...

Dar nu tot așa își pune craiul fiii la încercare, în basm? Întâi îi stimulează să-și asume (imaginar) un rol într-o lume de peste mări și țări, îi pregătește apoi pentru un drum lung, după care își aruncă pe umeri pielea de urs și le iese în cale (pseudofloros, ce-i drept) tocmai la podul de... dincolo de porțile cetății! De-aici încolo merge mândru doar cel prins, norocos, de-o ploaie cu adjuvanți de nădejde: calul năzdrăvan, armele călite în lupte și, poate-poate, și... *Morfologia basmului*, de Propp.

***

Într-un articol² publicat în revista „Sin-tagmele”, amintindu-și de anii de studenție bălțeană, Lucia Țurcanu făcea și niște mărturisiri, care m-au surprins (picurau pe manuscrisul tezei de licență și niște lacrimi de eminentă, care numai de câțiva ani o îndemnară să-l rescrie... De mână! Cum altfel, prin 1997-98?), pentru că, la drept vorbind, în comunicarea noastră, de zi cu zi, nici nu gândim că ar fi posibile, lacrimile: atât de sobră mi s-a părut Lucia Țurcanu din prima clipă când am zărit-o în sala de curs.

Absolventă de Școala Normală, Lucia avea o pregătire net superioară celor mai mulți colegi de grupă (română-latină), dar și de an, intervențiile ei la seminarii fiind bine documentate, precise și de o rar întâlnită economie de limbaj, studenta găsim de ficare dată calea cea mai scurtă și eficientă pentru a spune, vorba lui Coșeriu, *lucrurile așa cum sunt*. N-am avut nevoie s-o conving prea mult că, pentru ea, cel mai potrivit ar fi să lucreze la o teză de licență despre livresc în poezia tânără din Basarabia. Era, cred, pe la sfârșitul anului III, când a început să citească și să acumuleze fișe, făcând apoi câteva comunicări și începând să publice încă din studenție. Așa cum procedează întotdeauna în cazul studenților interesați de meserie, îi aduceam cărți, reviste, dosare cu copii de articole de negăsit la bibliotecă, iar Lucia le interioriza cu o asemenea inspirație și naturalețe încât colegii de an, modernizând sau postmodernizând și ei pe undeva prin preajmă, îmi păreau aproape încremeniți în așteptări angoasă(n)te. Unii, chiar foarte buni (nu le dau numele: sunt profesioniști recunoscuți și ei, astăzi), dar extrem de „ocupați”, cum par a fi oamenii tineri în general, mi-au adus versiunea finală în sunet de clopoțel anunțând examenele de licență.

Ca studentă, Lucia aproape că întruchipa excepția. Cu o mină oarecum neutră, care nu-ți dădea de înțeles, dacă aprobă sau dezaproabă ceea ce spui, la curs sau la o consultație, ea nu atât asculta, cât *audia*, luând note (sau, mă rog, scriind ceva cu febrilitate în caiet). La întâia verificare însă, puteai fi sigur că mesajul a ajuns, îmbogățindu-se, între timp, în metabolismul unei gândiri creative sau a unor lecturi proaspete. Intervențiile pe text ale „maestrului”, câte vor fi fost ele, priveau nu atât fondul a ceea ce scrie autoarea, cât, mai curând, modul în care s-ar putea articula descrierea și analiza faptelor literare la o înțelegere superioară a unui gen de lucrare ce-și propune, cel mai ades, să plutească pe linia unor aptitudini studiantine. Aceasta, pentru că Lucia promitea mult în materie de cercetare. Ea a rezistat stoică exigențelor, teza de licență (din care va răsări volumul *Ultima epifanie*³

uimind nu numai catedra, juriul Artă-Cultură al Fundației Soros-Moldova, dar și critica de specialitate, cartea fiind percepută ca un remarcabil semn de suplețe expresivă și de competență istorico-literară.

În 2000 deja, când pornea la doctorat, la Chișinău, Lucia, spre deosebire de cei mai mulți aspiranți, care arareori pricep pe ce drumuri îi vor purta (sau chiar îi vor rătași) îndrumătorii, avea nu numai o temă validă, verificată în dezbateri colegiale (inclusiv la umbra Cerbului de beton din parcul „Andrieș”), ci și o bibliografie fișată. Împărțindu-și domeniile de cercetare cu Adrian Ciubotaru, care își revendica drept subiect de reflecție decadenta, Lucia Țurcanu alegea manierismul în poezia românească. În lucrarea susținută la termen, dar editată integral (după alte migăleli) abia în 2015, la atât de sensibilă la calitate editură Cartier⁴, Lucia Țurcanu arată cu o elocvență și mai mare cu cât directitate se poate merge spre inima ideilor, evitând obișnuit de sofisticatele (și atât de rar comestibilele) preparative istorico-literare sau metodologice.

În *Manierismul românesc*, deci, fără a se lăsa intimidată de autoritatea vastei bibliografii a temei, Lucia Țurcanu face un popas sintetic în critica europeană, distilându-i farmecul interdisciplinar de la Vasari, Pellegrini, Zuccari, Gracian, Kircher și la atâția alți practicieni (ca Góngora, Marino, D'Aubigné, J. Donne ș.a.), pentru a-i extrage chintesențele într-o confruntare fidelă cu viziunile moderne ale lui Ernst Robert Curtius și Gustav René Hocke, Jean Rousset, Helmut Hatzfeld, Marcel Raymond etc. Ca și cum dezinteresată de haloul polemic pe care l-ar putea câștiga lucrarea, atunci când lectura se ciocnește de limite, dezarticulări sau, pur și simplu, contradicții, Lucia Țurcanu ocolește atacul frontal asupra vulnerabilităților celuilalt, reținând ideile productive pentru elaborarea propriei viziuni. Se poate face critică și astfel (pare să-mi spună Lucia, peste ani), fără provocarea continuă a preopinienților, fără cascade de ironii sau accente triumfătoare. Într-adevăr, se poate! E o lecție, de care, iată, „magistrul” dă seama!

La fel de fulgerător analitică este și prezentarea situației la zi a teoriilor românești ale manierismului. Mai puțin bogată, bibliografia autohtonă are avantajul unei perspective recente, asistată și de metodologii (comparatism, estetică, semiotică, teorie literară, istoria ideilor etc.) mai bine articulate. Condeiele care se încrucișează pe acest teren sunt redutabile: G. Călinescu, Tudor Vianu, Matei Călinescu, Edgar Papu, Adrian Marino, Alexandru Ciorănescu, Nicolae Balotă, Victor Ieronim Stoichiță, Nicolae Manolescu, Ion Istrate, Ștefan Augustin Doinaș, Nicolae Balotă, Elvira Sorohan, Liviu Leonte, Marin Mincu, Marta Petreu etc. Evidențiindu-le contribuția, autoarea decupează atât de fin citatele pentru a le interoga sau a-și ilustra afirmațiile, încât ele par angajate într-un unic, barbian, *efort de construcție*. Sabia justițiară taie (adevărat, cu grație) capetele balaurului ițindu-se din coloană, abia când se ajunge la basarabeni, mai exact, la evaluările dogmatice ale lui Mihail Dolgan, care, hypervigilent, avertiza șaișeciștii interriverani că „plasticizarea metaforică cu orice preț duce, în cele din urmă, la «frumos» gratuit”, iar nouă, cum subînțelegem, de asta să ne ardă în... plin realism socialist? (4, p. 30) Aici, îi și sare Luciei, în cele din urmă, țandăra, dându-i de înțeles preopinentului academicos că interpretează manierismul „în bună tradiție proletcultistă, drept un soi de decadentă” (4, p. 30). Ceea ce nu înseamnă însă, desigur,

că raritatea amendamentelor tranșante i-ar încurca autoarei să-și ducă demonstrația la capăt (într-un excurs extinzându-se de la Cantemir la Eminescu și făcându-i complici, la idee, până și pe marii moderni, de la Macedonski la Nichita Stănescu) și să creeze o viziune organică asupra manierismului românesc, transistorică, pe de o parte, dar și sincron-istorică, evident, atunci când încearcă să-l muleze, ca pe-un costum de blug, nou și bătos, pe poezia șaptezecistă.

Plivind subtil vegetația bibliografică inclassabilă, mai tunzând ușor și gazonul taxinomiilor, autoarea examinează în a doua parte a lucrării „configurațiile manierismului” în poezia anilor '70, unde distinge 4 clase de poeți, analizate pe cam 120 de pagini, unii mai acaparați de *concettism*-e și copilărirea limbajului (N. Cassian, R. Vulpescu, Gh. Tomozei, H. Zilieru, N. Iuga, Ș. Foartă), alții practicând *metamorfozarea onirică* (L. Dimov, V. Mazilescu, D. Turcea, E. Brumar), *armonizarea artificială a lumii* (A. Popescu, I. Mircea, D. Flămând, A. Codru) sau *alchimia orfică* (D. Laurențiu, M. Ursache, C. Ivănescu, A. Suceveanu). Având formulări memorabile, titlurile paragrafelor (de ex., *Gheorghe Tomozei: frumusețea făcută; Virgil Mazilescu: „stilistica eschivei”; Ion Mircea: concetto-ul tensionării; Arcadie Suceveanu: „cavaler al florii de măceș”*) trimit la tot atâtea poetici individuale, surprinse în dinamica respirației lor.

Dedicat poeziei române postmoderniste, penultimul paragraf stabilește și locul acesteia față de metamorfozele manierismelor: „optzeciștii cochetează, de fapt, cu retorica manieristă, o parodiază, așa cum forjează prin parodie tot ce se încadrează în *déjà-dit*, iar în spatele trucului nu stă decât plăcerea trucului. Valorificată de optzeciști, recuzita para-retoricii manieriste nu mai disimulează/camuflează/estetează stări, ci ornează discursul, de dragul jocului, al spectacolului, constituind un gest avangardist la adresa sintaxei poetice devenită canon. Retorica ajunge, astfel, meta-retorică, deoarece își reduce esența la dialogul cu tiparele preexistente” (4, p. 176). Discutabilă – cum altfel? –, baremi așa, în doi peri, la căutătorii chișinovești de noduri în papura decadentelor bălțene, afirmația fixează totuși foarte bine ideea, ca o fotografie de grup surprinzând falangă lirică optzecistă într-o uniformă nouă, meta-orfică.

Monografia *Manierismul românesc* se încheie, justificat, cu o *addenda*, intitulată, aproape didactic, *Cum se citește un text manierist*. Beneficiari ai analizelor sunt Leonid Dimov (*Rondelul rondelurilor*), Șerban Foartă (*Balada baionetei din Bayonne*), Emil Brumar (*Balada crinilor care și-au scris frumos*), Mihai Ursachi (*Balada nopții de aur*), Arcadie Suceveanu (*Mașina apocaliptică*). Alese, bineînțele, pentru intensitatea monturii și frumusețea lor bizară, dar și pentru modul în care își etalează sofisticarea tehnică la un examen tridimensional, poemele își dau în vileag fantezismele, dexteritățile și, nu mai puțin, grațios-prețiosul lor elan spectacular.

Echilibrată și limpede, fără a-și istovi cititorul în talazuri redundante, cartea scoate manierismul din orizontul evaluărilor condescendente. Profilând o poetică animată de dialecticile expresiei și reliefând un vast contingent de artiști care fertilizează cronotopul căutărilor formale, lucrarea se instituie într-un reper ineludabil în discuțiile despre manierism. O eventuală traducere a cărții într-o limbă de circulație ar deveni cel puțin o plăcută surpriză dacă nu un eve-

CONCURSUL NAȚIONAL DE ESEURI, EDIȚIA A V-A TREI ÎNTREBĂRI PENTRU SCRITORUL MEU PREFERAT

În perioada 1 octombrie – 10 noiembrie 2023, Muzeul Național al Literaturii Române din Chișinău a organizat Concursul Național de Eseuri. Ajuns la a V-a ediție, concursul a avut genericul „3 întrebări pentru scriitorul meu preferat” și s-a adresat elevilor din Republica Moldova și România, pasionați de literatură. Din cele 109 eseuri care au venit pe adresa muzeului, juriul, alcătuit din Lucia Țurcanu, Oxana Gherman, Veronica Boldișor și Cezaria Vasilachi, a desemnat următorii laureați:

Categoria GIMNAZIU:

Zaporojan Teodor, *Cum am pus întrebări scriitorului meu preferat: Mihai Eminescu*, cl. a IX-a, Școala Internațională HERITAGE, mun. Chișinău – Premiul I.

Său Maria, *Vis de toamnă: Mihai Eminescu*, cl. a VI-a, IP Gimnaziul Porumbrei, r. Cimișlia – Premiul II.

Stratu Alexandrina, *Aureliu Busuioc, model de scriitor, povestitor și bunic*, cl. a VII-a, IPLT „Emil Nicula”, s. Mereni, r. Anenii Noi – Premiul III.

Mocanu Evelina, *Trei întrebări pentru scriitorul meu preferat: Grigore Vieru*, cl. a VIII-a, IPLT „Aurel David”, s. Bardar, r. Ialoveni – Mențiune.

Categoria COLEGIU:

Coman Ioana Lăcrămioara, *De ce? Cine? Eu?! Reflecții pe marginea creației literare a scriitoarei Nora Iuga*, cl. a XI-a, Colegiul Național „Al. I. Cuza”, Focșani – Premiul I.

Cotorobai-Carpenco Iustina-Vitalia, *Trei întrebări pentru un adevărat geniu al literaturii contemporane: Stephen King*, cl. a XII-a, Colegiul Național de Comerț al ASEM, mun. Chișinău – Premiul II.

Marinescu Evelina, *Dialogând cu opera druziană: Ion Druță*, cl. a XII-a, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă” din Bălți – Premiul III.

Știrbu Alesea, *Trei întrebări pentru scriitorul meu preferat: G. Călinescu*, cl. a XI-a, Colegiul „Mihai Eminescu” din Soroca – Mențiune.

Lupanciuc Nicoleta, *Trei întrebări scriitorului meu preferat*, cl. a XI-a, Centrul de Excelență în Economie și Finanțe, mun. Chișinău – Premiul special al juriului.

Categoria LICEU:

Țurcan Bianca, *De la cine învățăm să trăim: Hermann Hesse*, cl. a X-a, IPLT „Spiru Haret”, mun. Chișinău – Premiul I.

Țurcanu Anna-Maria, *Trei întrebări pentru Cristian Fulaș*, cl. a X-a, Liceul Teoretic Republican „Aristotel”, mun. Chișinău – Premiul II.

Fosa Vladlena, *Trei întrebări pentru scriitorul meu preferat: Mihail Drumeș*, cl. a XII-a, IPLT „Constantin Stamati-Ciurea”, s. Caracușeni Vechi, r. Briceni – Premiul III.

Caraman Patricia, *Încă o șansă: Camil Petrescu*, cl. a XII-a, Liceul Teoretic Republican „Aristotel” – Mențiune.

Lucrările distinse cu Premiul I sunt publicate în presa literară. Mai jos, publicația noastră reproduce integral eseul câștigător al trei Ioana Lăcrămioara Coman de la Colegiul Național „Al. I. Cuza”, Focșani.

Concursul a fost organizat în parteneriat cu Institutul pentru Inițiative Culturale și Educaționale, Editura Cartier, Editura ARC, „Gazeta de Chișinău”, „Revista literară” și portalurile: stiripozitive.eu, #diez.md – Știri pentru tineri.

ESEU

de Ioana Lăcrămioara COMAN
Colegiul Național „Al. I. Cuza”, Focșani, clasa a 11-a

DE CE? CINE? EU?! REFLECȚII PE MARGINEA CREAȚIEI LITERARE A SCRITOAREI NORA IUGA

Una veghează asupra mea, în timp ce eu mă forțez să-mi las telefonul pe noptieră și să mă culc. Este târziu, foarte târziu și mâine am ore de dimineață. Ceva nu mă lasă să dorm, ceva mă necăjește, iar eu nu mă simt protejată în propriul meu pat, la fel ca atunci când eram copil și îmi trăgeam pătura peste picioare ca să nu mă înhațe vreun monstruleț. În acel moment, mintea scormonește o provocare. Minunat! La ora două dimineața, micul meu creier se joacă activ cu mine și mă întreabă ispititor: „Ce întrebări i-ai pune autorului tău preferat?” Simplu, l-aș întreba de unde are inspirație, în ce moment din zi sau din noapte scrie, știți voi, lucruri normale. Dar creierul meu este mai viclan: „Nu, nu, Ioana! Ai voie să pui doar trei întrebări!” Oh, s-a complicat situația! Nu o să-mi irosc singurele trei întrebări pe lucruri banale. Nu... trebuie sa fie cevaa..., cevaa..., stai așa! Cui am sa i le adresez? Să aleg un autor dintre miile de autori? Mă credeți sau nu, dar mi s-a părut foarte ușor. Gândindu-mă retrospectiv la toate cărțile pe care le-am citit, la toate poeziile pe care le-am simțit și la toate textele dramatice pe care le-am intonat, am început să fixeze un punct pe perete. Am o idee, o privire rapidă peste titlurile din bibliotecă și aștept să-mi facă cu ochiul cineva. Haideți, haideți! Nu mă dezamăgiți acum!

O doamnă îmi zâmbeste subtil, îmi face cu mâna și își dă o șuviță căruntă după ureche. *Himmlich și unheimlich* mă cheamă și împinge jucăuș o carte. Îmi fac curaj și ies din culcușul meu ca să ridic volumul. Surpriza nu e mare, pentru că era de așteptat!

O femeie remarcabilă cu un aer de nebulie, o poetă interzisă cu suflet de copil! Este singurul autor pe care l-am cunoscut înainte să-i cunosc operele și care m-a fascinat. Nu e vorba de o întâlnire fizică, de o discuție sau de o recomandare, ci de un documentar care mi-a schimbat percepția asupra poeziei și a poezilor. Gabriela Gîrmacea, Ionuț Vulpescu, Carla Maria Teaha sunt doar câteva persoane care mi-au dezvăluit un om în multiplele sale ipostaze, până mi-am dorit să-l descopăr și din poziția de autor.

***

În versurile: „Omul care șnurua cizmele amazoanei/ nu știa ce departe-i /Eufratul/ nu știa câte alge/ trebuiau pentru un scut/ și războiul/ din ce sămânță a ieșit”, autoarea ne sugerează captivitatea conștiinței, resimțită diferit de fiecare persoană. Volumul *Captivitatea cercului* (1970) insinuează un spațiu opresiv, o îngrădire spirituală, istorie... totuși eu simt că atunci când ai poezie, această artă lingvistică, nu ai cum să fii limitat în conștiință. Deschiderea vine din plurisemantismul cuvintelor, din topică, din ritm, poezia înseamnă deschidere, însă textele dumneaei sunt mai mult de atât, sunt așa cum spune chiar poeta – „o joacă serioasă”.

Supraviețuind timpului și făcând aluzie la spațiul organizat pe principii lumești, volumul *Piața Cerului. Jurnal de bucătărie* a apărut în 1986 și a fost reeditat în 2012, fiind adus din nou în atenția publicului. Titlul conține o antinomie: limitat-nelimitat, sacru-profan, formând un spectacol literar.

Alternanța proză-versuri îi atribuie caracter de univers haotic cu însemne de organizare, poemele fiind o combinație dintre vocea lirică și scenele din realitatea imediată. Versurile „...uneori din lipsa de întâmplări/ cerul e alb...” reflectă cel mai bine conținutul cărții, cerul reprezentând spațiul nelimitat, locul tuturor posibilităților, divinitatea. Pe de altă parte, infinitul e un fel de a vedea morții, e un fel de a-ți lăsa activitatea pământeană, cu voie sau de nevoie, și de a te arunca de pe stânca vieții. „Piața” este locul unde apare târguiala, unde apar revolte și unde te încrezi în vânzătorii ambulanți cu ochii închiși. E un loc murdar, e imun la polemici, e făcut ca să fie traversat.

Romanul *Sexagenara și tânărul* a reușit să unească un june și o bătrână – printre fumul gros se auzeau cuvinte, țipau gândurile și se trăgea din țigară până când te ardeau degetele. Confesiunile unui amator de viață, puse față-n față cu privirea unui băiat, oscilează, iar sentimentul transmis este unul ba matern, ba erotic. Anna, personajul principal, își imaginează ochii tânărului traversându-i pielea încet și ispititor, trăind plăcerea ultimelor „atingeri vizuale”. Prin unele fragmente, impresionante prin sinceritatea destăinuirilor sau prin fanteziile „sexagenarei”, romanul iese în afara „regulilor” unei narațiuni clasice, autoarea mizând adesea pe expresivitatea poetică: „*Confesiunile pot fi mai senzuale decât un act sexual. Ele îl trag cu forța pe cel căruia i te destăinuie în intimitatea ta. Faci amor cu sufletul! Să-i spunem și așa, pentru că tot nu-l putem defini, el, cel mai hulpav dintre toate viețuitoarele pământului*”.

Lebăda cu doua intrări pare să fie una dintre cele mai îndrăznețe cărți ale autoarei. Este prezentată dezordinea spațiului citadin. Cele două intrări ale lebedei nu reprezintă o paralelă între lumea mediată de fantezie și realitatea trăită pe viu, ci între realitatea trăită pe viu și realitatea metafizică – tocmai asta par să simbolizeze cele „două intrări”. Imaginea lansată de titlu a fost o adevărată provocare pentru mine, pentru că abia după ce am analizat atent textul mi-am dat seama că poeta, romancieră și traducătoarea care mi-a marcat existența literară face aluzii sexuale cu dublă conotație – romanul *Lebăda cu doua intrări* este un dialog între erotismul carnal și cel sacru.

După romane și poezii, după atâtea texte pe care numai destinul putea să mi le aducă în față, documentarul Carlei Maria Teaha *De ce mă cheamă Nora, când cerul meu e senin*, lansat toamna trecută, a fost cel care mi-a dezlănțuit emoțiile interioare vizavi de această autoare. Am aflat că dorințele rămân nestăvilite și până la 100 de ani, că dragostea dintre poeți este altfel decât cea a oamenilor de rând, că dacă ești diferit pari nebun și multe altele prin care această neobișnuită scriitoare a reușit să mă facă să-mi schimb părerea despre mai multe lucruri. Într-un moment, scriitoarea afirmă în film: „Ce-am avut și ce-am pierdut; că n-o să iau gloria cu mine pe lumea cealaltă, o să iau poezia”. Tocmai acesta a fost momentul când am realizat că singura avere pentru un scriitor este chiar scrisul și că sentimentul de împlinire vine din conștientizarea propriei vocații...

Da, da, la Nora Iuga mă refer. O autoare interzisă de regimul lui Ceaușescu pentru că scria prea... erotic, prea... vulgar, pentru că spunea prea multe adevăruri despre corporalitate și individualitate, inacceptabile în acea epocă.

***

...Am strâns în brațe cărțile și am privit din nou la cer. Începea să se lumineze, iar eu nu închisesem un ochi, răsfoind cărțile No-rei Iuga. Mi-am imaginat-o lângă mine și am întrebat-o sfios:

– Doamnă Nora Iuga, poezia este sexualitate?

– Doamnă Nora Iuga, când plânge copilul dumneavoastră interior?

– Doamnă Nora Iuga, cât timp durează sa-ți scrii iubirile?

Ei bine... nu cred că o să primesc vreodată vreun răspuns, pentru că nu știu dacă voi avea ocazia să o întâlnesc pe Nora Iuga, pentru că Nora Iuga locuiește departe de mine, pentru că eu nu semăn cu Nora Iuga. Contează însă ca după fiecare carte citită să crească numărul întrebărilor. Iar cărțile No-rei Iuga asta fac – lasă cititorul față în față cu întrebările, provocându-l să caute răspunsurile în sine. Și îi confirmă, iar și iar, un singur adevăr – scrisul e cea mai puternică armă.

„Scriu. E mai periculos decât războiul!” ar zice Nora.

17> CRITICII CRITICULUI. LA O ANIVERSARĂ...

niment pentru bibliografia internațională a temei.

A treia carte importantă a Luciei Țurcanu este *Poezia BASA*⁵. Ea ilustrează mai cu seamă bogata activitate de cronicar literar, antologator⁶ și editor a Luciei Țurcanu din momentul desprinderii de⁷ constrângerile profesoratului. Pornind cel mai ades de la o nouă apariție editorială, când nu e vorba de o prefață de antologie, cronica (asemeni prefeței), mai devreme sau mai târziu, alunecă la Lucia Țurcanu spre studiu, dacă nu chiar spre schița monografică. Eseiistică atât cât să nu fie rigidă, scriitura înaltă în cele din urmă un portret de artist. Mai amplu sau mai sumar, portretul se vrea în general unul pregnant, memorabil, analizele mergând, de regulă, mână în mână cu excursul istorico-literar, care o ajută să contextualizeze și să detalieze, să explice apartenențe și filiații, grupuri și familii stilistice din toate generațiile expuse, cum s-ar spune, pe raft. Comunicând cu obișnuita-i acuratețe și atenție față de opera în plină dezvoltare scenică, Lucia Țurcanu arborează o moderație aproape ostentativă, ceea ce, mie, cel puțin, îmi divulgă dacă nu niște nostalgii nereprimite după catedră⁸, atunci măcar un program critic din care autorii comentați să iasă bine, dacă nu foarte bine. Mereu înțeleghătoare, Lucia își stăpânește entuziasmele, după cum, la insinuarea unor note de turbulență axiologică, generozitatea profesorală o ia iar iute înaintea mâinii și chiar și a iritării.

Citindu-i cărțile, scrise sprinten și bine informate, Luciei Țurcanu îi poți afla ușor simpatiile, dar mult mai rar idiosincraziile, care n-ar putea fi deduse decât cu riscurile inerente interpretării, ceea ce ne pune în fața unei critici care nu-și trâmbează metoda, ci doar și-o impune observație cu observație și judecată cu judecată. Că ar fi mai impresionistă decât s-ar purta pe la alte școli academice sau, mai cu seamă, așa-zis academice, asta-i chestie tot de școală, lovinesciană, bineînțeles, dar nu numai. Importantă, în definitiv, este puterea de a convinge a lecțiunii. Cu atât mai mult cu cât n-am auzit autori care să se fi plâns că Lucia Țurcanu nu i-ar fi citit în spirit. Dacă nu ar fi postmodernă, prin cunoaștere, Luciei i-ar sta bine printre clasici, baremi pentru a le descumpăni portretele cu calmul ei nemaîntâlnit în spațiul literelor!

***

Animator cultural și moderator de anvergură, în ultimii ani, la Librăria din Centru, la Muzeul Național al Literaturii Române din Chișinău sau la Memorialul „Mihai Eminescu” din Ipotești, Lucia Țurcanu a creat de ceva vreme și un Club de lectură la Biblioteca Publică din satul natal, Gvozdo-va, unde, când ajunge acasă, citește împreună cu un grup de mici consăteni ai săi cele mai interesante cărți noi pentru copii. Lucia îmi/ne mai dă o lecție. Și încă ce lecție!!! Mulțumiri și la mulți ani, Stimată Colegă Lucia Țurcanu!

NOTE ȘI BIBLIOGRAFIE:

1. Sau... cum o vor mai fi numind-o, acum, politicorecții.
2. Lucia Țurcanu, *Cum am devenit „bălțean”, „Sin-tagmele”, Anul VI, martie-aprilie-mai 2015*, p. 15.
3. Lucia Țurcanu, *Ultima epifanie*, Chișinău, Editura Arc, 1999, 120 p.

4. Lucia Țurcanu, *Manierismul românesc. Manifestări și atitudini*, Chișinău, Editura Cartier, 2015, 232 p.

5. Lucia Țurcanu, *Poezia BASA*, Chișinău, Editura Arc, 2019, 160 p.

6. Cu aproape o duzină (!) de titluri, meritând o discuție aparte.

7. Vai, n-o pot spune!

8. O, le și văd ascunzându-se, cu discreție, în pasiunea și răbdarea demonstrației!

EUGEN LUNGU: LUCIA ȚURCANU: ERUDIȚIE, RIGOARE, INTELIGENȚĂ

Reprezentantă strălucită a școlii bălțene, Lucia Țurcanu a devenit un garant al fiabilității exegetice.

Parcă mai ieri venise la ARC cu manuscrisul său de debut – *Ultima epifanie*. Era un an de cotitură cronologică, de salt peste mileniul doi – 1999. Ambii – și autoarea, și manuscrisul – foarte serioși. Manuscrisul, de o precocitate critică exemplară, bine fundamentat teoretic, ceea ce vădea competența în materie a lectorului universitar Lucia Țurcanu. Studiul aprofundat și o subtilă analiză a subiectelor poetice demonstrează capacitatea practică a autoarei de a se mișca pe un teren abia în formare geologică, nesigur precum nisipurile mișcătoare, căci dânsa scria despre poezia tânără postmodernistă. Autoarea, hiper-serioasă, glacială chiar, fără să schițeze vreun zâmbet, părea un rezumat fizic al obiectului de studiu.

Nici ea, nici eu nu bănuiam atunci că, peste ani, Lucia Țurcanu va fi unul dintre cei mai avizați redactori ai editurii care o debuta. Așa că m-am deprins și cu sobrole ei tăceri. Lucia este foarte departe de apetitul unora pentru tacla, încât, uneori, la întrunirile ARC-ului, o întrebam mai în glumă, mai în serios: „– Despre ce mai taci, Lucia?” Poate de aceea unul dintre articolele sale de mai târziu se intitula, aproape fratern (din păcate, nu am un adjectiv pentru doamne în acest sens!) *Marcela Benea, poezia dintre tăceri!*...

A urmat *Manierismul românesc. Manifestări și atitudini* (Cartier, 2015), o monografie bine încheșată structural, la fel de bine argumentată teoretic și cu exemplificări practice din opera unor autori de pe ambele maluri ale Prutului. Anume asta face special acest studiu, deoarece pentru prima dată poezia basarabeană era integrată în unda manierismului românesc. Fără să mai insistăm asupra amănuntului că, la fel pentru prima dată la noi, cineva defrișă o temă atât de specială. Lucia a „recidivat” în acest sens și prin volumul de la Știința *Poezia manieristă românească* (2015).

Poezia BASA (ARC, 2019) demonstrează, încă o dată, dacă mai era cazul, că Lucia Țurcanu acoperă scriptic, cu multă dezinvoltură exegetică, mari segmente ale claviaturii poetice, în registrul ei interpretativ intrând atât interbelicii și șaizeciștii (Liviu Deleanu, Aureliu Busuioc, Anatol Codru, Mihail Ion Ciubotaru, Grigore Vieru), precum și optzeciștii, dar mai ales promoțiile care abia își cucureau un cap de pod în literatură: nouăzeciștii și milenariștii. Tratați sub genericele *Teribilism și minimalism* sau *Noua sensibilitate*. Pentru aștia din urmă, după umila mea părere, criticul Lucia Țurcanu va fi „degetul de lumină” care le va indica

direcția cea bună. Căci nimeni nu a scris mai aplicat și mai consecvent despre ei.

Acum, judecând după ultimele publicații din presă (*Smara, mărturii ale unei prietenii* [în „Revista literară”, nr. 5, 6, 2023]), se pare că exegeta își diversifică aria de sondaje critice, întorcându-se în timp spre secolul al XIX-lea, încercându-se astfel aplicat și în postura de istoric literar. Și amplul studiu din revista „Moldova” (noiembrie-decembrie 2023) *Ariadna Șalari. Pledoarie pentru o recuperare aș presupune că indică spre o nouă strategie-țintă*.

De altfel, Lucia Țurcanu e acum o prezență care animă în mod semnificativ viața noastră culturală nu numai din Chișinău, dar și din arealul Ipoteștilor eminescieni. Are prestații solide ca hermeneut, publicând articole, prefețe, antologii, dar se manifestă și ca editor sau muzeograf. E invitată să vorbească sau să modereze lansări, simpozioane și alte evenimente literare. Semn sigur că e o autoritate în domeniu și că aprecierile sale au o pondere deosebită în balanța critică.

Pe toate aceste direcții, se afirmă constant, articolele și studiile sale fiind solicitate de edituri și de presă. Stilul său se remarcă prin rigoare științifică, erudiție, inteligență deductivă și nu în ultimul rând prin artistismul frazei, ca în acest fragment din postfața la recenta carte de poeme a lui Nicolae Popa (*Înzecit*, Cartier, 2023):

„Nicolae Popa face parte din specia rară a poezilor vizionari. Miza poemelor sale este ștergerea graniței dintre individual și general uman, dintre concretul banal și metafizicul inefabil, dintre lumesc și dumnezeiesc. (...) Este uimitoare această capacitate a lui Nicolae Popa de a îmbina planuri aparent neadiacente, pentru a descoperi transcendentul în lumesc și omenescul în celest. Construite din astfel de dihotomii, uneori ludice, alteori profund dramatice, poemele răvășesc și încântă, contrariază și deprimă, așa cum trebuie să facă poezia adevărată (...)

Înzecit este o carte a profunzimilor, scrisă de un poet care a ieșit din tiparele poetice ale generației sale, creându-și propria formulă, distinctă, inconfundabilă. Un poet adevărat”.

Într-un interviu de acum câțiva ani, Lucia Țurcanu, răspunzând la întrebările ziaristei Cristina Ursu, își expunea, clar și convingător, credo-ul său exegetic:

„– Care sunt drepturile și obligațiile fundamentale ale criticului literar?

– *Drepturi*: să nu-i placă lucrarea unui autor; să nu fie fidel canonului și să critice (cu argumente, bineînțeles) o operă «canonizată»; să nu scrie despre o carte, chiar dacă aceasta i-a fost dăruită, cu autograf, de autor.

Obligații: să ajute cititorul să separe valoarea de non-valoare; să evolueze odată cu literatura, să țină pasul cu scriitorii; să se dedice exclusiv operei literare pe care o comentează, lăsând deoparte propriile simpatii sau resentimente. (Vă amintiți de una dintre afirmațiile lui Mihail Kogălniceanu din Introducție la *Dacia literară: Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana? E valabilă și azi.*)”

Nimic de adăugat aici. Cred că e o sinceră autodefinire conceptuală a unui cod profesional-etic și deontologic pe care Lucia Țurcanu îl respectă întocmai.

15 ianuarie 2024

FIRUL CU PLUMB

Foto de Nicolae RĂILEANU

ALEXANDRU VAKULOVSKI (N. 1978)

ȘIRIA

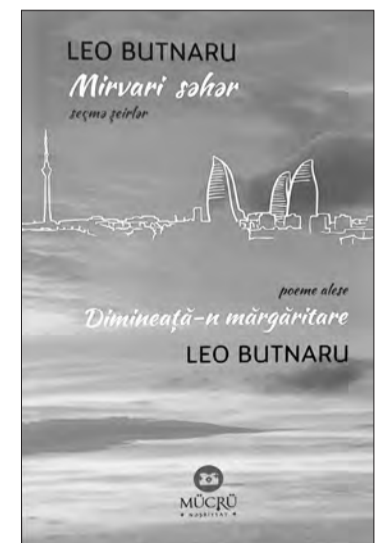
la intrare în Șiria
pe un zid
scrie Siria

ce mult semănați cu
Ungureanu îi zice
Moni lui Schwartz
care-mi spune că
bustul lui Slavici
e de fapt al lui
Stalin cu
mustățile cioplite

în centrul Șiriei e
un sicriu cu pământ
din mormântul lui Slavici
primarul pare Iohannis

în fiecare dintre noi
se ascunde altceva altcineva
doar că ne bărbierim

SEMNAL

LEO BUTNARU DIMINEAȚĂ-N MĂRGĂRITARE

POEME
EDITIE BILINGVĂ
AZERO-ROMÂNĂ

TRADUCĂTORI ÎN AZERĂ:
ZHALA ISMAIL,
JAVANSHIR YUSIFLI,
SALIM BABULLAOGLU

BAKU, EDITURA MÜCRÜ, 2023

Foto de Nicolae RĂILEANU

VIP

de ANATOL MORARU

A fost arestat de îndată cum a coborât din avionul ce aterizase pe aeroportul din Chișinău. Se întorcea de la Moscova, unde era șef de departament într-o mare companie rusească din domeniul energiei. Venise să-și vadă familia. Ofițerii de la SIS l-au urcat într-un BMW negru și l-au dus la fostul comisariat militar de la Buiucani, sediu preluat de serviciul de informație. Firește, i s-a luat totul: geanta cu acte și documente, punga cu cadouri, telefonul mobil, cravata, șireturile, cureaua, pachetul de Kamel, bricheta, așa cum se obișnuiește în asemenea cazuri. VIP s-a încumetat să spună cu voce fermă că are dreptul să dea un sunet, dar însoțitorii au păstrat tăcerea. A fost condus pe scări în subsolul clădirii, care s-a dovedit a fi un fost adăpost antinuclear, construit încă în timpurile sovietice. A fost împins ușor de la spate într-o încăpăre mică, fără fereastră, cu tavan scund. A văzut un pat din scânduri acoperit cu o pătură cazonă, o masă simplă și un scaun, toate bine prinse în șurupuri de podea. Deși pereții groși erau proaspăt văruiți, mirosul de mucegai plutea puternic în aer. Ușa masivă, care nu avea vizetă, s-a închis după el fără zgomot. Singurul bec de 50 de wați vărsa o lumină slabă. A trebuit să se găbovească când a început să măsoare cu pași tremurați ceea ce devenise celulă.

Se considera un *self made man*. Absolviseră cu note bune o școală medie într-o localitate din nord. Cu toate că avea o rudă, un verișor de-al lui taică-său, la Ministerul Economiei, a dat de două ori admiterea la Istorie. După facultate, și-a luat doctoratul la Moscova, după moda timpului. Tot în capitala Uniunii Sovietice a făcut ulterior studii la o academie de diplomație. Întors la Chișinău, a devenit cercetător științific la Institutul de Istorie al Academiei. Cerceta istoria republicii sub comuniști. Relațiile pe care și le făcuse la Moscova îi permisese să aibă acces și în arhivele la care alți istorici sovietici doar visau. A publicat câteva cărți cu rezonanță, a devenit academician, a fost cooptat să facă diplomație, activând o vreme ambasador la Moscova. Modul său energetic și perseverent de a se impune l-a scos în relief nu numai în cadrul Ministerului de Externe.

Acceptase, negociind la greu cu președintele statului, funcția de ministru al Apărării. A încercat atunci să-l contracizeze pe fostul mare funcționar de partid că nu e de carieră militar, ci doar un simplu căpitan în rezervă. „Nu e nimc, vei ajunge neapărat și general”, a răs larg președintele. „E un trend european: să vină civili la Apărare”, a adăugat capul grizonat al țării.

A știut în scurt timp să pună lucrurile la punct, blocând vinderea armamentului țării bântuite de războaie civile și conflicte militare regionale, deși câțiva colegi de guvern îi făceau zilnic vizite în birou, explicându-i nervoși câte sute de mii de dolari îi pot reveni lui. A început să facă inspecții inopinate în unitățile militare, a obținut demisiile unor ofițeri de rang compromiși, a crezut necesar să vadă condițiile de pregătire și de trai din cazarme, a luat de câteva ori masa cu soldații, câștigându-și reputația de ministru de temut și de respectat, la alegere. A știut să se pună bine și cu americanii, și cu europenii, și cu rușii. Mai mult, se mândrea că atunci când o țară din Orientul Apropiat a dorit să cumpere o partidă de avioane de vânătoare de proveniență sovietică, anume el a înclinat balanța în favoarea americanilor, care se temeau ca ele să nu ajungă în mâinile teroriștilor. Pentagonul dădea un preț bun și se mai obliga, pe deasupra, să contribuie la modernizarea cu echipamente militare a Armatei Naționale. Negocierile au fost transparente și livrarea s-a făcut printr-o hotărâre de guvern, lucru care nu se mai întâmplase până atunci în statul lui foarte tânăr.

A demisionat din principiu, de îndată ce la putere au venit comuniștii, fapt care i-a surprins pe mulți. S-a consacrat în totalitate cercetărilor științifice. Se gândea la niște studii de mare întindere despre soarta bisericii autohtone în totalitarism și despre deportări. Avea nevoie să lucreze în arhive la Moscova. Acolo, a reluat vechile relații și a fost invitat de președintele unei mari companii energetice să preia funcția de șef de departament pentru relații publice cu un salariu cât pentru cinci miniștri din țara lui de cernoziom. Familia îi rămăsese în Chișinău, așa că o dată pe lună obișnuia să vină să-i vadă.

Ușa s-a deschis brusc și a intrat un bărbat cu o față cunoscută. În coridor stătea un soldat cu un kalashnikov în brațe. VIP și-a amintit că bărbatul era Nicolae Vieru, un șef de departament de la Serviciul de Informații. Acesta avea în mână o pungă de plastic. „Un prieten de-al dumneavoastră a aflat ce vi s-a întâmplat și va trimis niște părjoale, le-a pregătit soția lui, încă sunt calde.” A pus punga pe masă și a ieșit fără grabă. Rămas singur, l-au năpădit îndoelile. Care prieten, de unde a aflat că este arestat și adus aici, când nici familia lui nu știe ce-i cu el? Ceva nu se leagă... S-a auzit cheia în ială și în celula adaptată a intrat iarăși ofițerul de la Securitate. L-a întrebat dacă nu vrea să iasă la o plimbare în curte pentru 30 de minute. A acceptat. Ajunși în curtea interioară, înconjurată de ziduri de vreo doi metri înălțime,

s-a rezezat de peretele clădirii. Lumina felinarului din colț îl orbea. A tras aer proaspăt în piept și s-a așezat pe o bancă: nu-l mai țineau picioarele. În colț, un ciobănesc german se neliniștea într-o cușcă. Ofițerul s-a apropiat și i-a zis încet, ca să nu audă soldatul cu kalashnikov: „Domnule ministru, ar fi bine să nu mâncați nimic”. I-a mulțumit cu o ușoară înclinare de cap. Peste Chișinău se așternuse noaptea, dar viața continua nestingherită după ziduri. Au coborât din nou scările și au intrat în aerul mirosind tot mai puternic a cimitir.

Rămas singur, n-a putut să adoarmă. Taică-său, șef de depozit timp de 26 de ani în colhozul „Puti Lenina”, i-a lăsat capacitatea de analiză și el încerca acum să înțeleagă pentru ce a fost arestat. Nu-i vorba, își făcuse destui dușmani în ministeriatul său, nedorind să facă afaceri sau semnând demisii forțate. Dar s-a retras benevol de la putere, își câtiga bani lucrând la proiecte de cercetare, cui oare dracul putea să-i încurce? Posibil, e implicat cineva de rang înalt, altfel cine s-ar fi putut încumeta să-l aresteze cunoscând că el se bucură de simpatiile americanilor și ale rușilor. S-a gândit la soție și la fiică. Sigur își ies din minți, le-a sunat, doar, că vine acasă.

S-a zvârcolit toată noaptea, simțind că se înăbușă. A adormit abia spre ziuă. A visat că era într-o anticameră cu niște hârtii în mână, așteptând o audiență. Secretara își băgase capul în calculator. A intrat o femeie de serviciu și a început să spele podeaua. S-a deschis ușa de la biroul șefului și el a scăpat hârtiile jos, iar femeia a trecut cu cărpa murdară peste ele...

Dimineața, în cameră a intrat un alt gardian, a pus pe măsuță o tavă cu o farfurie cu terci de ovăz, doi crenvurști, un ou fiert, un cubușor de unt și trei felii de pâine neagră și un pahar cu ceai de romaniță și a ieșit fără să spună nimic. Și-a amintit de avertizarea lui Nicolae și nu s-a atins de micul-dejun. A intrat ofițerul de la Securitate. S-a uitat aprobator la dejunul neatins. „Domnule ministru, e bine să nu mâncați nimic. Azi-noapte a murit Rambo, câinele-lup. Gardienii i-au dat părjoalele pe care nu le-ați mâncat. Măine va veni anchetatorul.” VIP l-a rugat să-i aducă, dacă poate, cartea lui Lovinescu despre civilizația română. „Nu vă promit, domnule ministru.” Nu s-a atins nici de prânz. Ba mai mult, i-a venit ideea să anunțe greva foamei.

A doua zi dimineață, un gardian l-a însoțit până într-o încăpăre de la primul etaj, o cameră cu o masă, două scaune, un seif, un dulap și zăbrele la fereastră. Anchetatorul, Alexei Nicolaevici, cum s-a recomandat, era îmbrăcat într-un costum de culoare ce-

DIEGEZE

nușie și purta pe față smeadă, ca de țigan, o expresie de severitate amestecată cu un ușor dispreț. L-a anunțat cu voce oficială că i-a fost încredințată anchetarea cazului dat. Fața acestuia i s-a părut cunoscută. Și-a amintit că a citit în presă despre cum individul, procuror transferat în capitală după ce își făcuse un nume într-un oraș din nordul republicii, a reușit să-l pună în pușcărie pe un fost prim-ministru. A urmat un scenariu obișnuit pentru un interogatoriu: l-a întrebat numele, prenumele, anul nașterii, domiciliul, locul serviciului. După, l-a îndemnat să povestească cu toată onestitatea despre condițiile în care au fost vândute avioanele de vânătoare.

VIP i-a povestit cu voce calmă toată istoria cazului: cum s-a constatat că țara nu mai are resurse financiare, dar nici motivație militară ca să întrețină cele 25 de MIG-uri rămase la baza aeriană de la Măcărești după destrămarea URSS. Apoi, cum a venit solicitarea unei țări din Golf să vândă avioanele la un preț bun și cum au intervenit prompt americanii, cum s-au desfășurat negocierile, cum guvernul a aprobat vânzarea avioanelor. Pe urmă, cum americanii au transferat toată suma și cum, timp de doi ani, a venit echipamentul militar pentru Armata Națională. În tot timpul discursului, Alexei Nicolaevici nota depozitiile cu o față indiferentă.

„Asta-i cam tot”, a încheiat VIP. Anchetatorul i-a spus să semneze fiecare foaie. A strâns apoi fără grabă foile, le-a pus într-o mapă de piele cafenie și le-a dat drumul într-o geantă neagră de piele. VIP l-a întrebat dacă îi poate transmite soției un bilețel prin care s-o roage să-l angajeze pe Adumitroaiei, cel mai cunoscut avocat din Chișinău. „Nu aveți dreptul”, i-a răspuns cu aplomb Vieru. „De altfel, din câte cunosc, soția dumitale a solicitat serviciile mai multor avocați, dar toți au refuzat. Cred că vi se va oferi, la necesitate, unul de serviciu.” Anchetatorul s-a ridicat, a chemat gardianul și s-a întors cu fața spre fereastră. VIP și-a amintit că citise cum în 1937 anchetatorii urinau pe capetele proaspăt rase ale mareșalilor sovietici umflați de bătaie pentru că nu recunoșteau că au colaborat cu serviciile secrete germane și japoneze.

Ajuns în celulă, VIP s-a aruncat pe pat și a rămas nemișcat câteva ore. Deși îi era foarte foame, nu s-a atins nici de cină. A intrat ofițerul de la Securitate, i-a întins fără să spună o vorbă volumul lui Lovinescu și a ieșit. A citit până târziu. S-a frământat toată noaptea și a adormit plin de transpirație abia în zori.

Anchetatorul nu a mai venit mult timp. Nicolae i-a mai adus un volum de Nae Ionescu, apoi și alte cărți. Din cauza lipsei de nutriție, ajunsese aproape un schelet. După douăzeci de zile de grevă a foamei, practic nu se mai putea ridica din pat și își făcea cu greu nevoile într-un vas adus special. În ziua a douăzeci și una a apărut Alexei Nicolaevici, anchetatorul. El l-a îndemnat cu o voce neașteptat de blândă să încheie greva foamei. VIP nu știa că în „Ziarul de Gardă” a apărut un material în care guvernarea comunistă era învinuită că l-a arestat pe nedrept, iar președintele companiei energetice din Rusia a făcut mare vâlvă în presa moscovită. La aceste materiale a reacționat Ambasada SUA și reprezentanții Uniunii Europene. Din acea dimineață, zilnic, intra un medic, care, după ce îl consulta, îi zicea că greva foamei poate avea consecințe grave asupra organismului. Nu a cedat și în ziua a trezeci și treia în celulă a apărut măică-sa. Femeia a izbucnit în hohote de plâns, apoi s-a prăbușit în leșin. Și-a revenit după

o injecție făcută de medic și l-a rugat în genunchi să înceteze imediat foamea, că o duce în mormânt. I-a promis că începe să mănânce. După ce mamă-sa a plecat plângând în delir, a intrat medicul și i-a spus că e gata să intervină cu tratamentul necesar. Așa cum pe VIP nu-l părăsise teama că ar putea fi otrăvit, l-a rugat s-o cheme pe Claudia Ivanovna, sora medicală principală de la Ministerul Apărării. Doamna era o blondă coaptă, de 47 de ani, încă necăsătorită, cu sâni bogați și picioare lungi, care văzuse în viața ei vreo șase miniștri și mulți alți bărbați demni.

Intrată în celulă și văzându-l cum arată, Claudia Ivanovna s-a îngrozit. Și-a revenit însă repede și s-a apucat de treabă. A deschis trusa cu medicamente, a scos un flaconaș și o seringă de unică folosință. Dar de la aerul greu din celulă i s-a făcut deodată rău și a căzut cu capul în pătlăgelele lui VIP, care era gol pușcă sub cearșaf. Deși VIP era doar piele și oase după 33 de zile de foame, scula lui începuse să dea semne de viață. Ușa s-a deschis pe neașteptate și gardianul mai n-a scăpat kalașnikovul jos. „Nu vă deranjați, ocupați-vă mai departe, eu n-am văzut nimic.” VIP a vrut să cheme ajutor, dar nimeni nu i-a auzit șoaptele răgușite.

Claudia Ivanovna nu-și revenea, iar el nu putea să miște un deget sub corpolența ei. Într-un târziu, în coridor s-a auzit tusea gardianului. El a bătut la ușă și a intrat. După un timp, a înțeles ce se întâmplă și i-a chemat pe ceilalți. Când și-a revenit, Claudia Ivanovna a clarificat situația. „Tinere, cum te cheamă?” „Vasile.” „Bre Vasile, nu am leșinat eu defel. Pur și simplu, mie domnul ministru îmi place de mult. Frumos, amabil, dar nu se uita deloc la mine. A fost visul meu să fac dragoste cu dumnealui. Așa că nu am putut să ratez acum ocazia...”

P.S. VIP a fost condamnat la zece ani de închisoare, însă după doi ani și jumătate a fost eliberat – comuniștii fuseseră măturați de la putere. Mamă-sa a murit în primul lui an de detenție. Procuratura generală i-a prezentat oficial, prin Alexei Nicolaevici, scuzele de rigoare...

ALBUME ARC

DORIN GOIAN
EXOD
AICI. DUPĂ COLAPSUL URSS

Albumul este o reconstituire din cioburile istoriei a destinului social al RM prin ochiul fotografului Dorin Goian, un perpetuu navetist între Moldova și Canada. /.../ Fotografiiile acestui album, coordonat de Valeria Barbas și Eugenia Maximova, prefațat de artista Valeria Barbas, surprind vizual-simbolic saltul suspendat al tranziției noastre, fără o aterizare previzibilă, documentând la pas, milimetru cu milimetru, angoasa incertitudinii.

EDITURA

DIVANUL ÎNTELEPTULUI

DUMITRU MOLDOVANU – „ECONOMIA IMAGINAȚIEI CREATIVE” SAU PROCESUL ECONOMIC LA NIVELUL CONȘTIINȚEI ȘI CUANTELOR (III)

de VLADIMIR BEȘLEAGĂ

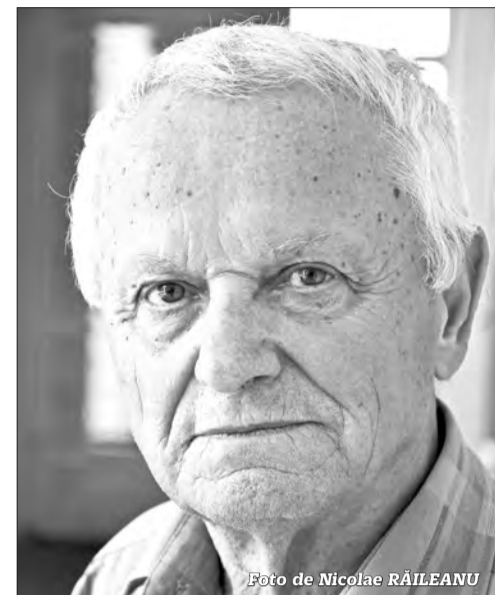

Foto de Nicolae RĂILEANU

08.09.18

„Să fie doar o simplă coincidență?” se întreabă autorul în continuare. Adică: omul procedează „așa cum a procedat Creatorul în momentele «facerii lumii», și omul, cu ajutorul creierului său, creează lumea în care trăiește”.

Sunt idei și pagini întregi luminate de marele entuziasm al lui Dumitru, care se arată fascinat de puterea gândirii umane, de nenumăratele posibilități ale imaginației lui, venind cu referințe dintre cele mai diverse: „...un grup de cercetători americani au demonstrat pe cale experimentală că puterea gândului este atât de mare, încât e în stare să modifice până și codul genetic al acestuia! – individul, printr-un simplu efort al gândului, poate ghida la distanță cursorul calculatorului, poate conduce automobilul, poate pune în mișcare diferite obiecte materiale și chiar armele de război”... Și, în concluzie, vine explicația: dorințele individului, rugăciunea, așteptările, dar mai cu seamă, credința și imaginația creativă a acestuia... „influențează particulele elementare” (pag. 58-59).

Ați observat că un rol special în imaginația creativă i se atribuie rugăciunii/imaginației? Acesta e un moment semnificativ.

Desigur, apar și momente în care autorul lasă loc și unor îndoieli. Dar imediat aduce corectarea: „Dar iată că nu e așa!” Și procedează la o altă dovadă a tezei, referindu-se la surse din domeniul științei experimentale: „...Și cea mai simplă și nevinovată intenție a individului este imediat «înregistrată» de particulele subatomice și devine momentan cunoscută în întreg Universul!” (pag. 60).

Alte și alte trimiteri și referințe la descoperirile oamenilor de știință. Una din ele, chiar amuzantă: „...cunoscutul fizician american Fred Alan Wolf (1834) scrie: «Am cunoscut un număr destul de mare de oameni nătărăi, grei de cap, care au devenit minunați oameni de știință. Unii din ei au obținut chiar Premiul Nobel. Am văzut, de asemenea, indivizi talentați, care cerșeau bani de la trecători pe străzile din San Francisco. Deci totul depinde de Dorință. De dorință. De dorință... Talentele, capacitățile, creierul și altele de felul acesta nu joacă aici niciun rol”.

Așa să fie oare?! exclamăm și noi, neînțiații. O simte și autorul. De aceea vine cu un alt, s-ar zice, suprem argument: „...Evident, pentru a se realiza, Dorința trebuie să fie foarte puternică. Atât de puternică, încât, așa cum remarcă marele lider religios indian Vivekananda (1863-1902), omul s-ar simți în stare «să înghită

toate apele Oceanului” (pag. 61). Ajuns aici cu lectura și referințele, fără să vreau, mi-a sunat în urechi un alt termen pentru Dorință, care zice așa: „Dar nu cumva e vorba de Voință?” În termenii lui Nietzsche... Dar merg și mai departe: Voință/Concentrare de energie psihică?

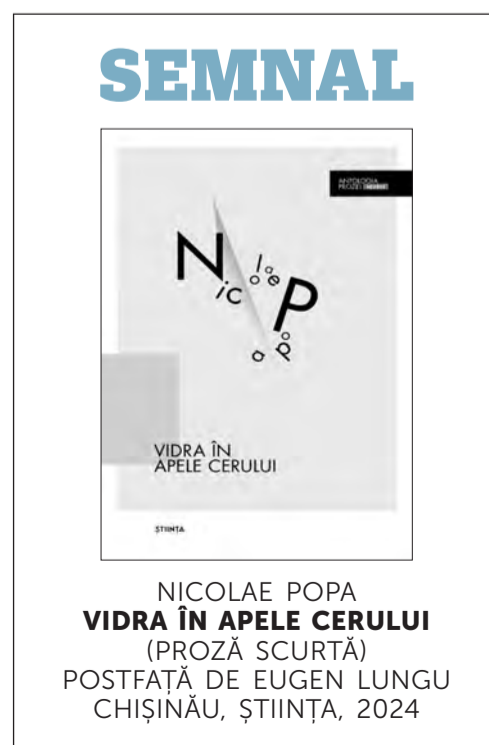
Desigur, energia gândirii poate face – și face – minuni... Eu umblu doar la termeni, care sunt simboluri: Dorință, Voință, Concentrare...

Vine, în continuare, aspectul polarității materiei: „posibilitate/posibilități” și „realitate/realități”. Adică atunci când posibilitatea devine realitate. Universul dispune de un „ocean” nelimitat de particule elementare, care, după cum remarcă Heisenberg, nu sunt în sine reale, ci „formează o lume de posibilități. Aceste posibilități se pot preface în eventuale bunuri materiale numai atunci când în contact cu ele intră Dorințele și imaginația umană. În opinia scriitorului irlandez Bernard Shaw (1856-1950) «imaginația este începutul creației»” (pag. 62).

(Apropo, în dialogul său cu Nina Corcinschi poetul, omul de cultură și gânditorul Andrei Țurcanu afirmă și mai tranșant: „Imaginația este sursa vieții”.)

Și acum, așa cum era de așteptat, șirul demonstrațiilor se oprește la trei tipuri de eforturi, care sunt necesare spre a transforma posibilitățile în realități:

- efort spiritual (imaginația, intuiția, clarviziunea, credința etc.);
- efort intelectual (analiza datelor și a situațiilor de viață, formularea concluziilor, efectuarea calculelor etc.);
- efort fizic (necalificat și calificat).

NICOLAE POPA
VIDRA ÎN APELE CERULUI
(PROZĂ SCURTĂ)
POSTFAȚĂ DE EUGEN LUNGU
CHIȘINĂU, ȘTIINȚA, 2024

Iar pentru mai multă accesibilitate autorul ne propune următoarea schemă, în care la bază, plasează efortul fizic, iar în vârful piramidei efortul spiritual:

- Credința, telepatia
- Clarviziunea
- Intuiția și telepatia
- Imaginația creativă
- Dorințele și așteptările
- Înțelegerea rostului vieții
- Efectuarea calculelor și modelarea matematică
- Sinteza cunoștințelor și formularea concluziilor
- Analiza datelor și a situațiilor de viață
- Capacitatea de a citi și scrie
- Efort fizic calificat
- Efort fizic necalificat

E colosală această schemă/piramidă. Așa ceva nu am mai citit și aflat nicăieri! Dacă îi aparține, strictamente, lui Dumitru Moldovanu, fenomenalul om de cultură, scriitor și gânditor de talie universală, sunt înclinat a-i atribui calificative de geniu!

Pentru că ce e, în ultimă instanță, un geniu? O manifestare supremă a imaginației creative, așa cum o demonstrează Domnia Sa la modul teoretic. Iată că ne oferă o mostră de gândire ieșită din comun...

Și acum, spre a face o pauză de respiro, consemnez aici o idee pe care am descoperit-o în *Însemnările de călătorie ale unui filozof* de Hermann Keiserling, care spunea într-un mod lapidar: „Omul simplu se apropie de Divinitate prin efort fizic, iar omul intelectual/gânditorul prin meditație”...

Și un detaliu/episod din propria-mi experiență: în *Jurnalul anilor 1986-1988* apare o simplă notație, care sună cam așa: „Astăzi am muncit la pământ (săpat, prăsit) cu atâta râvnă și plăcere, încât la un moment dat m-am simțit... Eminescu, Dumnezeu!” Redactarea a precizat/aprofundat starea mea: „...m-am simțit aproape de Eminescu, de Dumnezeu”, și a avut dreptate (se numea Elena Vizir-Bivol, poetă și redactor la Editura Prut Internațional, astăzi aflată în Dubai).

P.S. „...imaginația reprezintă principala putere spirituală și forța creativă a omului” (Joseph Murphy, 1898-1981), „imaginația creează realitatea” (Richard Wagner, 1813-1883) și: „imaginația conduce lumea” (Napoleon Bonaparte, 1769-1821) (pag. 64).

- „... Două forme de Imaginație:
- a) Imaginația reproductivă (sau sintetică, de sinteză);
- b) Imaginația creativă (sau creatoare)” (pag. 64).

VA URMA

PLURALIA TANTUM

Foto de Nicolae RĂILEANU

LEO BUTNARU:

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE LV

21.VI.1976

Din cei peste 16 neofiți apăruți în colecția editorială „Debut” și din cei care au a mai veni, câți oare nu vor mai ajunge scriitori? Da, vor fi și din aceștia... aceia...

11.VII.1976

Cernăuți. Trotuare înguste pe care nu poți ține pasul grăbit. Te „potolesc” ceilalți pietoni. Universitatea – triumfător lăcaș arhitectural, dar și azil al tragediei spiritualității noastre. Ghidul ni-i însăși tristețea. Acolo, ca și la Chișinău, confuzii de timp și istorie. Noduri sugrumătoare. Acolo, ca și aici, creatorul e mereu suspectat, pentru că metafora nu e tratat de istorie sau filosofie, care să vorbească deschis, concret despre anumite hotare și adevăruri. „Care, cum, de ce?” – întrebări adresate cu multă neîncredere poezilor. Întreaga noastră diplomatie se reduce doar la metaforă?

Bucurii și mici aventuri ce mi s-au întâmplat dimpreună cu Ilie Zegrea, Vasile Tărășeanu și Arcadie Suceveanu. O vizită la Bănceni, unde Arcadie e învățător de limbă și literatură.

15.VII.1976

A doua deplasare împreună cu Damian și Burac. Pe cel de-al doilea, după ploaie, îl luăm de la Tabăra, unde e multă liniște și cer de mănăstire. Plecăm la Râșcani. Scop: o pagină de publicistică pentru „TM” și

așa-zise întâlniri cu cititorii. Și de data aceasta, Damian propune titlul-generic: *Copilul și floarea câmpului*. Pedagogi de biologie și fizică. La Strâmba și Mihăileni – biblioteci bune. Dacă revenim peste un an, poate găsim un izvor bine îngrijit; ideea i-am sugerat-o secretarului Nenescu și dânsul a promis că o va aplica în practică.

Călătorie cam obositoare la mare. Carolina Bugaz, împreună cu Zinovia și colegii ei de la studioul „Moldova-film”.

Crabi, cambule (limbi-de-mare), grindină mare, cu bucăți de gheață lovindu-se înde ele, așchiindu-se, sfărâmându-se.

După, plec în tabăra de prietenie cu tinerii din Franța (în Belarus). Plecarea are un prolog cam nervos. Surpriză la telefon... Samizdatul.

23.VIII.1976

Ne-am decis cu Zinovia să plecăm la mare în Crimeea. Unde? La Theodosia. Și iată-ne în avionul Chișinău – Simferopol. Durata zborului – aproape o oră.

Ne oprim pentru o noapte la fosta colegă de la studioul „Moldova-film” a Zinoviei – Liusea. Părinții ei locuiesc la curte. Ea a abandonat Chișinăul și s-a întors la baștină. Cam trei ore, vizităm orașul, capitala Crimeii. Spre amurg, citesc din volumul *Moi Uitmen* („Whitman-ul meu”) al lui Kornei Ciukovski, apărut acum șapte ani la Editura Progress. O selecție consistentă a meșterului și estelui Ciukovski: traduceri din *Fire de iarbă* și proză. Rețin: *Gândul* – „Despre credință, despre supunere, despre devotament;/ Stau deoparte, privind, și sunt adânc uimit/ Că mii de oameni merg după astfel de oameni, care nu cred în oameni”.

Numele Simferopol se traduce ca – Orașul folosului, orașul adunător de bunuri; pe stema acestuia – albine și un stup. O-ho, atâtea personalități au trecut pe aici! Pușkin, Griboedov, Krâlov, Gogol, Tolstoi, Cehov, Mendeleev, unii din avangardiștii ruși...

Chiar de călătorim în direcție opusă, spre Theodosia, e de amintit că acum zece ani a fost inaugurată linia de troleibuz Simferopol – Ialta. Așadar, parcurgând 70 de kilometri, te pomenești într-o zonă subtropicală. De fapt, tărâmul subtropical al Crimeii (nu foarte extins) este, metaforic vorbind, Fiul Mării și al Munților. E foarte simplă, accesibilă explicația acestei fenomenologii distincte: în Crimeea, fâșia subtropicală are doar o lățime de la 2 la 12 kilometri: lanțul de munți apără aceste tărâmuri de pătrunderea curenților de aer rece de nord, iar marea, la rândul ei, este

un puternic reglator al căldurii în timpul iernii, încălzind cu suflarea ei litoralul și asigurând o temperatură cu media anuală de plus 13 grade. Pe când Simferopolul, iernile, sigur că este încolțit de crivățul cunoscut și nouă.

24.VIII.1976

Ne pregătim să plecăm la gară, de unde să luăm autocarul spre Theodosia. Un drum de 116 kilometri. Între timp, mai citesc din Whitman. Liusea, generoasă: „Ia volumul cu tine. Mai citești cât stați la mare”. Apoi: „Ba ți-l dăruiesc. Tu ai nevoie mai mult de el”, scriind pe foaia de gardă: „Pentru Leo și Zinovia întru amintire...”, data, orașul.

La gară găsim bilete fără probleme. Poate și din motivul că se apropie deschiderea anului școlar și părinții nu mai pleacă la mare cu copiii, ci se pregătesc să revină de acolo. Dar poate că e și zi de marți. În autocar, cercetez o hartă, vreo două pliante despre Crimeea, procurate chiar la gară. Dar mai mult – cu privirea pe derularea peisajelor deluroase, apoi muntoase. Poate chiar e bine că pliantele turistice nu „emană” și sentimente. Sentimentele sunt ale călătorului, ale tale. Și noi am pornit cu curiozitate și chiar cu ceva emoții spre Crimeea. Poate că, pregătit prealabil pentru a fi cât mai... curios, acum, pe drum, parcă aș simți că orbitele ochilor mi s-ar dilata ușor; parcă aș simți pulsațiile infinitezimale ale mușchilor lor foarte sensibili.

Un popas cu... cules de legendă. Șoferul ne anunță că oprim pentru zece minute la „Cișmeaua Tineretii” (cam la jumătatea drumului dintre Simferopol și Theodosia). Iar cei curioși, după ce beau apă, să vină să le spună el, Piotr Zaharâci, o poveste.

Aceasta e. – Cică trăiau un bătrân și o bătrână. Într-o zi, moșul pleacă în pădure după vreascuri. La întoarcere, obosit de povara gătejelor, caută apă, găsește izvorul. Soarbe câteva înghițituri și simte cum o putere neobișnuită îi umple trupul; sigur, o putere neobișnuită pentru vârsta lui. Se întoarce acasă și, când să intre pe poartă, băbuța îl întreabă: „Mândrule flăcău, de pe unde vii mata, nu ai văzut și pe bătrânul meu?” Moșul face ochi mari de uimire, la început crezând că, Doamne ferește, soața-sa s-a cam țicnit. În fine, reuși cu greu să-și convingă bătrâna că el este bărbatul ei. Bineînțeles că-i spuse și despre izvorul fermecat. A doua zi, dis-de-dimineată, lăsând totul baltă în gospodărie, bătrâna porni spre acea apă.

Trecu de amiază – bătrâna nu-i. Vine chindia – bătrâna nu-i. Îngrijorat, bătrânul pornește să o caute. Când să ajungă la izvor, aude plânsul de copil! Se apropie și vede un prunc ce încearcă să-și tragă pe corp veșmintele bătrânei sale...

Șoferul încheie: „Cred că mai mulți dintre dumneavoastră vor să se întoarcă la cișmea. Bine, mai stăm cinci minute”.

La gara din Theodosia, localnicii propun nou-sosiților loc de găzduire. Eu cu Zinovia urmăm o orășeancă cam la 40 de ani, cu care am negociat prețul. Locul de popas (pe vreo zece zile? mai vedem ce și cum) nu e departe, iar spațiul în care vom sta e unul destul de rudimentar: un acaret construit din materiale ușoare, tocmai pentru „azilul” de vară al turiștilor. Putem să ne pregătim ceva la plita de gaz din bucătăria stăpânilor.

E spre amurg și simt că vom avea de furcă cu țânțarii. Cine și-ar fi dorit o astfel de grijă în plus?

Ni se explică pe ce cale e mai ușor să ajungem la mare. Traversăm niște linii de cale ferată dintr-un triaj, probabil, și, într-un sfert de oră, suntem pe țârm. Cum să nu te arunci în undele (marea e liniștită) calde ale apei?

Tremurul undelor „desființează” imaginea soarelui în apus, mișcându-i purpurul spre țârm aidoma unei uriașe curele de transmisie.

25.VIII.1976

Nu avem dificultăți preparatorii pentru expunerea la soare: suntem pregătiți încă de pe la mijlocul lui iulie, când am petrecut trei zile la Carolina Bugaz. Dar și după aceea am mai ieșit la Lacul Ghidighici, eu – și la strandul „Locomotiva” din Chișinău. Facem planuri de... dedublare: timp la mare și timp prin oraș, eventual – pentru ieșiri din Theodosia. Să zicem, la Starâi Krâm (Crimeea Veche), orașel prin care am trecut când veneam de la Simferopol. Decizia a încolțit când, prin geamul autocarului, pe partea stângă, am văzut un arbore nemai-pomenit – purpuriu!

Ne-am interesat dacă știe cineva ce e cu el. Un bărbat ne explică: „Acolo e mormântul lui Aleksandr Grin... Roșul e de la cravatele pe care le leagă de copacul de la căpătâi pionierii...” Am înțeles: cel care a scris excepționala nuvelă romantică *Pânze purpurii* e omagiat... adecvat.

După-masă, mergem la Muzeul „Aivazovski”, la celebra galerie de acolo. Pictorul i-a lăsat prin testament orașului său natal, Theodosia, peste 400 de tablouri. În majoritatea lor – marea în multiplele sale metamorfoze cromatice. O pânză: *Dante îi arată pictorului neobișnuița norilor*. Valuri verzui precum frunzele calcâmului încă plâpând; apa ca spuma caimacului; marea contopită cu cerul...

Mormântul lui Aivazovski (Aivazian, armean de origine) e în apropierea mării. Prin Aivazovski și Sarian, poporul armean a dat momente importante de sinteză, unice în istoria artei mondiale.

În galerie, bineînțeles că te străduiești să memorizezi cât mai multe. De cum ieși de acolo, unele „le uiți” imediat, însă altele îți rămân și îți vor rămâne vii în fața ochilor, de parcă le-ai fi cunoscut de când lumea, de când a apărut marea pe pământ.

SEMNAL

LEO BUTNARU
DOAMNELE AVANGARDEI RUSE
(ANTOLOGIE POETICĂ)

IAȘI, EDITURA ALFA
COLECȚIA „SUBLIMIA CARMINA”
2023

VA URMA

**KRZYSZTOF D. SZATRAWSKI
(POLONIA)
DISTANȚA CA METAFORĂ**

Cum aflat la interferențele culturilor și istoriei, trăitor într-o zonă a lumii ce focalizează ca o lentilă razele ideatice ale discursurilor și demersurilor din Europa Centrală, Leo Butnaru nu se limitează la cultivarea propriei identități, ci transgresează cutezător frontierele, ridicându-se deasupra diviziunilor și eventualelor antagonisme. Poetul tratează respectivelor evidențe drept puncte de deschidere și afirmare ale creativității în contextul spiritului și atitudinilor artiștilor de avangardă. Această poziționare în context transnațional, în sistemul de referințe la civilizațiile legate de comunicare prin diverse limbaje, ce impulsionează viziuni orientate spre viitor ca permanentă contemporaneizare, determină atitudinea poetului și propune perspectiva din care ar fi evaluată opera sa.

Punctul de plecare al poeziei lui Leo Butnaru este economia și precizia cuvintelor. Cuvântul, în plurisemantismul său și expresivitatea-i metaforică aleasă, constituie temeiul, proprietatea și prioritatea poeziei, ce se referă foarte relativ la regulile lingvistice, urmând propriile principii în crearea și înfățișarea sensului, „aprinzându-se și luminând” (*Cum citește sfântul*).

O altă caracteristică a poeziei lui Leo Butnaru ține de experiența sa intelectuală și cea profesională. Ea se bazează pe miza axiologică nu doar a posibilității, ci și a necesității, ca datorie de a căuta adevărul. La fel cum discursul filosofic tratează faptele, poezia înțelege, abordează și organizează sensurile, semnificațiile. Presumția conform căreia cunoașterea umană nu este nici adevărată, nici suficientă conduce direct la presupunerea filosofică în virtutea căreia nu ne putem mulțumi doar cu înțelepciunea colocvială, jinduind și căutând un al doilea, al treilea fundament-argument al realității și punând întrebări tot mai complexe. Poetul este eminamente conștient că nu există o aventură mai fascinantă decât lichidarea stereotipurilor și căutarea adevărului.

În esențializări laconice și precise, poezia permite să fie surprinsă sclipirea în care lumea poate fi cunoscută și înțeleasă mai deplin. Energia, eliberată/emanată de cuvânt, de metafora subtilă, dezvăluie resorturile existenței și lumina interioară. Pentru o clipă, realitatea se dovedește a fi o impresie relevantă, apărând, parcă, într-o unică ordine posibilă. Această epifanie dezvăluie impulsuri și angrenaje ce guvernează lumea, procesul dinamic de metamorfozare permanentă pe care l-am putea înțelege ca sens al vieții, în opoziție cu presupunerea că sensul existenței ar fi moartea, neființa (*Sensul sensurilor*). Prin urmare, dacă este imposibil să se accepte o astfel de viziune ca imagine a lumii, dacă nemișcarea provoacă falsitatea acesteia, conturul neexprimat, schița nefinalizată pot reprezenta cea mai credibilă imagine.

Toate astea devin posibile și grație menținerii distanței: „În condiții de telepatie/ dar și de simpatie/ ne putem citi gândurile la distanță. // Fă un pas-doi îndărăt/ să reglăm optim claritatea/ apariției/ și transmiterii ideilor” (*Distanța necesară*). Distanța luată față de realitate poate fi interpretată ca scepticism cognitiv rezultat din respectul pentru adevăr, care nu o singură dată se manifestă drept echilibru al metaforelor subtile. Distanța nu vizează doar subiectul liric al poezii, ci se dovedește a fi una dintre atitudinile-cheie ale timpului nostru. Știința

LEO BUTNARU LA 75 DE ANI | OMAGII ALE UNOR SCRITORI DIN EUROPA

de a regla distanța se include în metoda de creație și, concomitent, ea ține de igiena intelectuală și emoțională, ce vă permite să priviți lumea și persoanele, simțindu-vă în afara pericolului, iar aceasta îndeamnă de asemenea la nepărtinire într-o obiectivitate.

Poezia lui Leo Butnaru își (ex)trage energia, spiritul, misterul din filosofia clasică, deși preferințele îi sunt orientate spre suflul avangardist din secolul XX. Prin urmare, să ne reamintim că, din punctul de vedere al primelor două decenii din noul nostru mileniu, avangarda de acum o sută de ani este obligatorie ca lectură și revalorificare, pentru timpurile noastre ea constituind clasicitatea, fără de a cărei cunoaștere am putea pierde orientarea în labirinturile poeziei contemporane.

Chiar și o sumară trecere în revistă a realizărilor lui Leo Butnaru ne permite să ne orientăm asupra întinderii și profunzimii intereselor sale de creație. Traducerile s-au dovedit a fi un component valoros pentru căutările și împlinirile-i artistice. Prin urmare, distanța necesară a fost determinată și de diferențele lingvistice, culturale... stimulatorii. Din nou – de data asta, într-o reabordare a experienței avangardei – poezia s-a dovedit a fi instrument cognitiv și estetic excelent, adică foarte eficient.

Procesul de conturare a propriei sale poetici s-a întâmplat concomitent cu studierea și asimilarea creațiilor realizărilor avangardei românești (Ionesco, Tzara, Urmuz etc., etc.), a celei italiene, dar și a „veacului de argint” ruses, ceea ce i-a permis poetului să-și formeze și să-și consolideze integritatea și independența ca personalizare. Ar fi ca și cum încă o formă a distanței: găsirea spațiului necesar și, concomitent, nerenunțarea la implicarea în *res publica* (treburile societății).

E adevărat că, oricât de sincer încercăm noi să mărturisim, uneori poezie ne poate obtura pe o vreme cunoașterea. Și chiar dacă la un moment dat scânteiază cu o privire fulgerătoare, niciun cuvânt nu poate formula și transmite respectivul fenomen. În această clipă eseistul și filosoful trebuie să se oprească. Însă înainte de toate Leo Butnaru este poet. Și ca poet dânsul știe că misterioasele cuvinte pot crea situații cognitive ce oferă mult mai multe informații decât suma lor logică, încât în spațiile dintre cuvinte puteți vedea reflectarea pietrei filosofale.

**DR. MILUTIN ĐURIČKOVIĆ
(SERBIA, BELGRAD)
POETUL ERUDIT, CE
DISPUNE DE MARI ENERGII
ȘI CALITĂȚI CREATOARE**

Când la Niš, în 2017, apărea, în excelentă traducere a Mirjanei Filipović Petrović, volumul de poeme *Absența negativului*, cititorul sârb avu revelația de a cunoaște un autor matur, împlinit și autentic de format mare, creator al unei poetici deosebite de o expresivitate sui-generis contemporană; autor care are ce spune și știe cum să o facă. Volumul ducea la concluzia că Leo Butnaru este un adevărat continent literar.

Poeemele sale sunt excepționale, laconice și, concomitent, larg deschise ca mesaj, idee; unele din ele chiar esențializate

la maximum, însă foarte bogate și diverse în iradiație de semnificații și expresivitate. Datările acestor poeme nu țin doar de cronologie, ci reprezintă dovada continuității creatoare, a originii și originalității lor ca probe de rafinament artistic și noblețe stilistică. Plus că, prin aceste marcaje, ni se oferă posibilitatea să cunoaștem calea de devenire, evoluția poetului, geneza și metamorfozele sale lirice, pe care le-a încercat în depășirea rezistenței cuvintelor, în „îmblânzirea” acestora. Generoasă în asociații și referințe, filosofie și erudiție, sugestii și ironie subtilă, impresii și impresionism metaforic, creația poetului este unitară, compactă în elaborările stilistice și constituirea panopliei simbolurilor. Leo Butnaru e poetul erudit, scriitorul intelectual ce dispune de mari energii și calități creatoare, opera sa atrăgând tot mai mult atenția cititorilor din multe țări ale lumii, în care deja a fost tradusă. Cartea de poeme *Spațiu înzăpezit* în traducerea Valentinei Novković, e unul din argumentele ce confirmă această concluzie.

**ARMANDO SANTARELLI
(ITALIA)
LITERATUL
DE CURSĂ LUNGĂ**

Dintre numeroșii poeți români de azi – cu siguranță un fenomen pozitiv, însă care presupune riscul imposibilității unei evaluări critice serioase – opera lui Leo Butnaru deține croit distinct un spațiu amplu și important. Este poezia unui autor care posedă multiple mijloace artistice expresive și, prin urmare, capabil să construiască arhitecturi nu doar frumoase din punct de vedere estetic, ci și solide, capabile să stea în picioare fără proptele, fără suporturi artificiale. O poezie care te captează imediat, conceptuală, dar acapantă, ce pune mintea în mișcare; datorită inteligenței versurilor nu este nevoie ca un critic sau altul să se dedea analizelor tehnice sofisticate ale textului. Un exemplu revelator în acest sens e și poemul *Tainic tulburând infinitul*, desfășurat într-o metaforă îmbogățită cu elemente poetice memorabile: „Când nu izbutesc să te simt-presimt/ cu inima mea cea de toate zilele/ te sesizez în trudite clipe de azi, pe/ grumajii istoriei scânteindu-ți/ broboanele de sudoare; te identific în/ timpul glazurat de propriile-i mustiri/ în Prezentul ce cu Altădată face corp comun./ Iar când nu te arăți, nu te arăți, nu te arăți! – în/ absența ta disperat îți binecuvântează umbra presupusă –/ aceeași pulbere spulberată încă în ochii anticilor avizi/ de-a te vedea (O, Homer!) reîntrupată precum/ acvila cea venită de dincolo de vreme și/ dincolo de vreme plecând/ tainic străbătând infinitul și/ umila, avida-mi de tine inimă de toate zilele/ frumusețe ce vei salva lumea, zice-se (dacă/ lumea te va salva pe tine, zic...)”.

O altă poezie emblematică din antologie, *Heraclit, cetitul și Apocalipsa*, sugerează o altă observație importantă despre opera lui Leo Butnaru: „Nu poți intra de două ori în apa aceuiași râu/ sau aceuiași potop/ astfel că și cetitul a doua oară al aceleiași cărți/ inclusiv al Bibliiei/ e diferit de primul/ de al zecelea/ de al sutălea cetit/ al aceleiași cărți/ inclusiv al Apocalipsei/ despre care

se spune că/ odată chiar venise ea/ Apocalipsa, dar/ văzând ce se face pe lume/ a dat a lehamite din mână/ s-a întors/ și a plecat/ zicând:/ «Aștia nu mă merită»”.

După cum se poate constata, Butnaru posedă o stăpânire sigură a lexicului, a dicției; însă forța sa majoră, după cum remarcasem deja în comentariile la volumul său *Între sâmbătă și duminică*, constă în dinamica gândirii, în capacitatea de a recupera lecția trecutului și de a o încorpora ironic – uneori maieutic – în fenomenele prezentului, motiv din care poezia sa nu pierde aproape nimic în traducerea în alte limbi (foarte bună este și varianta italiană realizată de Liuba Croitoru-Marian).

Cert este că Butnaru se manifestă ca poetul, literatul de cursă lungă, manifestarea sa artistică neavând sincope, extinzându-se, de fapt, spre teme moderne incitante, astfel încât, spre deosebire de alți poeți, urechea îi rămâne vigilentă, pregătită să pătrundă antrenant în prezentul global, timp care nu este doar personal, ci și global, variind de la epicitate la unele idei ce vin de la mass-media, acestea fiind filtrate de un spirit deschis și curios. Vedem, așadar, că împreună cu o poezie rațională întâlnim versuri esențiale, ironice, ce au flexibilitatea glumei inteligente și concizia fericită a haiku-ului (*Privirea ta*) și a poeziei ermetice, ca în *Fără datorii*: „Mi-a spus norocul:/ „Nu ți-am dat nimic/ ca mai apoi să nu am ce-ți lua –/ mi-ar fi fost milă să te jefuiesc...”// Nu i-am răspuns/ căci nu aveam motiv/ nici să-l înjur/ și nici să-i mulțumesc...”

Apar noi și noi componente și variațiuni ale vocii interioare, versurile lui Leo Butnaru înfățișând episoade ale vieții cotidiene (*Pe podul Sfântului Înger*) și imagini fantastice (*Flacon pe mare*), jocuri de idei (*Lucruri tăioase*) și judecăți lucide (*Soarta ca o Șeherezadă*), reflecții pertinente (*Altfel*) și dialectica realității (*Cuvinte și anotimpuri*).

Cum se explică această bogăție de conținut? Prin faptul că avem de-a face cu un poet-intelectual, pentru că Leo Butnaru este și traducător, jurnalist, filolog, pe scurt, un om de vastă cultură. Prin urmare, nu îi lipsește acea conștiință literară, care nu le este proprie celor ce nu trăiesc poezia ca pe o chemare spirituală, precum și ca pe una artistică. Numai marii poeți pot demonstra că prin poezie/cu poezia poți face lucruri importante, să reflectezi asupra vieții de zi cu zi (Pedeapsă), inclusiv prin parodiarea textelor clasice și a celor sacre (Despre liniștea dintru început), să combini beneficiile sanitației și sănătății cu delicia metaforice (Pentru sănătatea Dumneavoastră), să luminezi subiectul tratat prefăcându-te a te umbri pe tine însuși, ca în *Muza și criza*: „Muza mea, precum știi/ sau cel puțin ar trebui să știi/ suntem în plină criză mondială care/ este evident pe pielea bieților poeți că/ generează și crize de creație/ accentuate de crizele de nervi/ astfel că buna mea muză/ te implor să-mi sugerezi vreo temă/ sau măcar o filosofemă/ sau un cuvânt-cuvințel/ de care să mă agăț/ cum se spune/ și să mă re-declanșez ca un Mississippi/ maiestuos/ pe alocuri rebel.”

Cred că mulți poeți ar dori să intre într-o criză de inspirație, pe care să o curme așa cum o poate face Leo Butnaru. Pentru că este adevărat, așa cum scrie poetul în *Regula generală*, că, dacă poezia (adevărată) nu ne poate face cu adevărat fericți, ea ne poate face, totuși, mai puțin nefericiți.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

„IADUL ÎI E PREFERABIL”

de STEVEN J. ZIPPERSTEIN

STEVEN J. ZIPPERSTEIN (N. 1950) ESTE PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN STANFORD, UNDE ȚINE CURSURI DE CULTURA EVREIASCĂ ȘI UNDE A FOST, O LUNGĂ PERIOADĂ, DIRECTOR AL CENTRULUI „TAUBE” PENTRU STUDII EVREIEȘTI. DE ASEMENEA, A PREDAT ÎN RUSIA, POLONIA, FRANȚA ȘI ISRAEL, IAR TIMP DE ȘASE ANI A LUCRAT LA UNIVERSITATEA DIN OXFORD. AUTOR PROLIFIC, A SCRIS ȘI EDITAT VOLUME DE REZONANȚĂ, CUM AR FI: „THE JEWS OF ODESSA: A CULTURAL HISTORY” (1986, PREMIUL SMILEN); „ELUSIVE PROPHET: AHAD HA'AM AND THE ORIGINS OF ZIONISM” (1993, LAUREAT AL NATIONAL JEWISH BOOK AWARD); „IMAGINING RUSSIAN JEWRY” (1999) ȘI „ROSENFELD'S LIVES: FAME, OBLIVION, AND THE FURIES OF WRITING” (2008). LUCRĂRILE SALE AU FOST TRADUSE ÎN RUSĂ, EBRAICĂ ȘI FRANCEZĂ, IAR ACUM EDITURA CARTIER PUBLICĂ, ÎN PREMIERĂ, ÎN ROMÂNĂ (TRADUCĂTOR: CRISTIAN FULAȘ) LUCRAREA „POGROM. CHIȘINĂU ȘI ÎNCLINAREA BALANȚEI ISTORIEI”, APĂRUTĂ ÎNTR-UN NUMĂR AL LIVERIGHT/WW NORTON (2018) ȘI NOMINALIZATĂ LA PRESTIGIOSUL PREMIU „MARK LYTTON”. „POGROM...” A FOST SURSA DE INSPIRAȚIE A ROMANULUI „THE ADVENTURES OF THE PECULIAR PROTOCOLS” DE NICOLAS MEYER (2019).

„Iadul îi e preferabil”, proclama liderul comunităților evreilor din Chișinău, Jacob-Bernstein Kogan, la al Șaselea Congres Sionist din Basel, în vara lui 1903.¹ Sloganul a fost curând adoptat de cei care susțineau perspectiva așezării evreilor în estul Africii, o idee propusă de Theodor Herzl și acum îmbrățișată de britanici. În alte părți, insistența susținătorilor Rusiei de după masacrul pogromurilor din partea sudică a imperiului nu erau mai ușor de stăvilit decât linșajele din Sudul American i-a făcut pe radicalii evrei, în special pe cei din Statele Unite, să fie mult mai atenți la persecutarea negrilor. Confluența dintre pogromurile rusești și revoltele împotriva negrilor avea să devină una dintre cele mai formative lecții în cercurile evreiești radicale din America. Un produs secundar al acestei chestiuni avea să fie înființarea în 1909 a Asociației Naționale pentru Emanciparea Persoanelor de Culoare (NAACP), care a fost lansată în apartamentul din New York al vorbitoarei de engleză Anna Strunsky și al soțului ei, William Walling, care a devenit primul președinte al NAACP. Aproximativ concomitent cu stimularea sprijinului pentru o organizație națională care să îi protejeze pe Afroamericani, Strunsky se lupta să ducă la capăt un manuscris pe care în scrisorile către familie îl descrie drept „Cartea pogromului”.²

O influență mai mare decât pogromul în sine a avut-o documentul care avea să cimenteze Chișinăul ca pe o catastrofă unică. Anume, scrisoarea semnată de Ministrul de Interne rus, Viaceslav Konstantinovici Plehve care a ieșit la iveală la câteva săptămâni după pogrom. Plehve era cunoscut pentru antipatia sa împotriva evreilor, pe care fără îndoială îi ura, iar scrisoarea lui, datată exact înaintea izbucnirii pogromului, instruia autoritățile din Chișinău să evite orice folosire a forței odată ce violențele izbucneau. Iată dovada că Rusia era un loc nesigur pentru evrei, dovadă care o despărțea de toate țările Europei – poate cu excepția României.

Documentul a fost pe bună dreptate șocant și totuși există unele îndoeli, așa cum vom vedea, că a fost un fals scris de aceia – evrei sau nu – care credeau că sentimentele lui erau sincere, chiar dacă imposibil de susținut în mod concludent. Nu există nicio dovadă că Plehve a scris acea scrisoare și există dovezi serioase că nu el ar fi scris-o. (Conservatorii ruși ca Plehve nu aveau încredere în evrei – în rapacitatea lor economică, în radicalismul și incorigibilul lor separatism –, dar se temeau mult mai mult de dezordinea pe străzile imperiului.) Cu toate acestea, în general considerată originală în epocă până și de unii dintre apropiații lui Plehve, scri-

soarea a devenit rapid bastionul principal al neîncrederii evreilor în conservatorism, cel mai puternic dintre contraargumentele la restricționarea imigrației evreiești și cea mai puternică dintre justificările ideilor că evreii trebuiau să fugă din Rusia sau să lupte să-i dea jos guvernul.³

În mod ciudat, pogromul din Chișinău avea să ajungă să ocupe un loc la fel de important pentru cei din Dreapta rusească. Pentru ei reprezenta un moment îngrozitor, mult mai periculos pentru ruși decât pentru evrei și, ca multe altele, răspândit de evrei în interes propriu. Din cauza unor asemenea mașinațiuni opinia mondială avea să se întoarcă împotriva regimului și moderații din interiorul Rusiei aveau să-l abandoneze – totul pentru că, din punctul de vedere al Drepteii, evreii și aliații lor din Europa și Statele Unite umpluseră zielele de minciuni sfruntate. Șocat de acest protest fără precedent, Krusevan, antisemitul cel mai prominent din Chișinău, a grăbit publicarea (într-un ziar care-i aparținea) primei versiuni a textului care mai târziu avea să ajungă să fie cunoscut sub titlul *Protocoloalele Înțelepților Sionului*. Azi cercetătorii sunt cu toții de acord că cel mai probabil textul a fost opera lui, redactată împreună cu un mic grup de extremă dreaptă apropiat de el, oricum toți fiind din Chișinău sau din împrejurimi. Tot textul original e împănăt cu amprente lingvistice specifice Basarabiei și regiunilor învecinate, deși toate acestea au fost extrase din mai bine cunoscutele versiuni lungi cât o carte publicate mai târziu. În aceeași măsură în care pogromul le dovedea evreilor și susținătorilor lor că în spatele întâmplărilor stătea lungul și îngrozitorul braț al guvernului, *Protocoloalele* le ofereau antisemiților dovezi clare ale puterii limitate ale comunității evreiești din toată lumea.⁴ /.../

Pogromul a scos la iveală nișele evreității rusești pe primele pagini ale presei mondiale, distilând un set coerent de credințe despre modernitate în sine. Mare parte dintre ele fiind produsul unor jumătăți de adevăruri, al poeziei înțelese ca jurnalism și al „faptelor” transmise din generație în generație fără cine știe ce bază reală. Nefireasca longevitate a credințelor care s-au rostogolit dintre ruinele Chișinăului e esențială pentru această poveste; amestecul de mitologie și contra-mitologie a fost inspirat de o revoltă desfășurată într-un oraș abia cunoscut mai înainte și foarte rar amintit după, în afară de faptul că a devenit un sinonim pentru dezastru.

De exemplu, în marea autobiografie lirică a primului președinte al Israelului Chaim Weizmann, *Trial and Error*, publicată în 1949, acesta povestește cum, fiind student și activist în Geneva în 1903, știrile despre

pogromul din Chișinău l-au afectat atât de tare, încât imediat a plecat la Gomel (oraș aflat azi în Belarus), unde în acel septembrie a organizat atât de laudată mișcare de autoapărare evreiască. În realitate efortul de organizare a fost al radicalilor împreună cu Blocul Evreiesc Socialist al Muncii. În acea perioadă Weizmann se afla în Geneva, tocmai se întorsese din Rusia. Scrisorile către logodnica lui, timbrate în Geneva, sunt dovezi ale locului în care se afla. Chiar dacă Weizmann nu mințea intenționat, a spus cam aceeași poveste toată viața. Lui Weizmann, la urma urmelor o figură esențială a evreității rusești, i se părea probabil cât se poate de natural să se introducă pe sine însuși în cea mai puternică poveste evreiască contemporană. În carte revine de nenumărate ori asupra lecțiilor pe care le-a învățat de la Chișinău – de exemplu, cum să recunoști tiparul autorităților mincinoase: „Chiar înainte ca revoltele (din Palestina din 1937) să izbucnească, am purtat o discuție între patru ochi cu Înaltul Comisar (Britanic). M-a întrebat dacă trebuia să se aștepte la tulburări. I-am răspuns că în Rusia Țaristă învățasem că dacă guvernul nu-și dorea tulburări, ele nu se petreceau”.⁵ Și pentru Noam Chomsky – genialul lingvist și vocalul anti-Sionist care ar fi fost de acord cu Weizmann în foarte puține alte privințe – învățăturile Chișinăului sunt aproximativ identice și la fel de incorecte. În 2014, într-un interviu la postul de radio public, a acuzat Comisia Kahan că nu împinsese destul de departe comparația dintre catastrofa Sabra-Shatila și pogromul din Chișinău: „Cred că în realitate Comisia Kahan a fost o spioală. A încercat să dea o interpretare cât mai moderată a ceea ce în realitate a fost un masacrul oribil, unul care ar trebui să rezoneze în sufletele oamenilor... care cunosc istoria evreiască. A fost aproape o replică a pogromului din Chișinău din Rusia de dinainte de Primul Război Mondial, una dintre cele mai groaznice atrocități din memoria Israelului... Armata țarului înconjurase orașul și le permise locuitorilor să se revolte, ucigând evrei timp de trei zile... Asta e... cam echivalentul a ceea ce s-a întâmplat în Sabra-Shatila”.⁶

Și totuși, în totală opoziție cu relatarea lui Chomsky, armata n-a înconjurat orașul ca să-i apere pe revolțai. Pentru el, ca și pentru Weizmann, detaliile pogromului erau parte integrantă din cunoașterea comună, o referință imediată pentru o gamă variată de momente pline de învățăminte. /.../

Călătoria târzie a lui Aleksandr Soljenitițin prin istoria evreilor ruși, *Dvesti let vmeste* (Două sute de ani împreună), dedică aproape un întreg capitol impactului nociv al Chișinăului asupra rușilor,

nu asupra evreilor. Argumentul lui Soljenitițin e că neîncrederea generală în Rusia în comunitatea internațională pe care a generat-o, ca și neîncrederea în rândul moderaților politici și al inteligenței au fost motivele pentru care regimul nu a putut rezista atacului bolșevic. Aproximativ la fel ca Shavit, care leagă direct Chișinăul și Lydda, nu mai puțin empatic, Soljenitițin face din Chișinău o etapă din drumul spre bolșevism.⁷

Anduranța pogromului, ca și imersiunea lui în politica de azi sunt lucruri explicite și în modul în care Benjamin Netanyahu compară evreii din Israel cu evreii masacrați în Chișinău. Ca răspuns la evenimente variate, ca masacrul din 2012 din școala din Toulouse sau uciderea a trei adolescenți israelieni în West Bank (preludiul războiului din 2014 din Gaza), prim-ministrul israelian a făcut trimiteri la poezia lui Bialik despre Chișinău, un text care e de multă vreme în manualele israeliene. Întotdeauna marginalizând în declarațiile lui avertismentele poetului cu privire la impactul violenței asupra tuturor, Netanyahu a ales din opera acestuia aparentele lui chemări la o luptă a răzbnării. La slujba memorială din Toulouse, citând poemul lui Bialik „Despre măcel” – „Răzbnarea pentru sângele unui copil/ Nici Satana n-a visat-o”, a ales să treacă peste cuvintele care vin chiar înainte de aceste versuri: „Blestemat fie cel care strigă: răzbnare”.⁸

NOTE:

1. Yitsak Maor, *Ha-tenuah ha-Tsyionit be rusyah* (Jerusalem, 1973), 244.
2. James Boyland, *Revolutionary Lives: Anna Strunsky and William English Walling* (Amherst, MA, 1998), 136.
3. Edward H. Judge, *Plehve: Repression and Reform in Imperial Russia, 1902-1904* (Syracuse, NY, 1983), 94-101.
4. Vezi excelenta analiză a explicațiilor cu privire la autorii *Protocolului* care azi sunt discreditate, analiză care îi aparține lui Michael Hagemeister, „The Antichrist as an Imminent Political Possibility: Sergey Nilus and the Apocalyptic Reading of *The Protocols of the Elders of Zion*,” in *Richard Landes and Steven T. Katz, eds., The Paranoid Apocalypse: A Hundred Year Retrospective on the Protocols of the Elders of Zion* (New York, 2012), 79-91.
5. *Chaim Weizmann, Trial and Error: The Autobiography of Chaim Weizmann* (New York, 1949), 254, 343; Jehuda Reinharz, *The Making of a Zionist Leader* (Oxford, 1985), 149-152, 156-157.
6. Noam Chomsky, „Interview with Amy Goodman,” Democracy Now!, National Public Radio, January 13, 2014.
7. A.I. Solzhenitsyn, *Dvesti let vmeste (1795-1995)*, vol. 1 (Moscow, 2001), 321-338.
8. Steven J. Zipperstein, „Benjamin Netanyahu's Favourite Poet – and Ours”, *Forward*, July 7, 2014.